SENSURILE ASCUNSE ALE VIETII

STEPHEN GROSZ

Primim și pierdem, și trebuie să încercăm să dobândim recunoștință;
și cu această recunoștință să îmbrățișăm cu toată inima
orice rămâne din viață în urma pierderilor.

ANDRE DUBUS II, *BROKEN VESSELS*

PREFAȚĂ

în ultimii douăzeci și cinci de ani am lucrat ca psihanalist. Am tratat pacienți în spitale de psihiatrie, în clinici de psihoterapie și în clinici aflate sub jurisdicția tribunalelor, în secțijxle copii și adolescenți și în practica privată. Am primit copii, adolescenți și adulți pentru consultație, recomandări și psihoterapie cu o ședință pe săptămână. Cea mai mare parte a muncii mele însă a fost cu adulți în psihanaliză — întâlnire cu o persoană timp de cincizeci de minute, de patru sau de cinci ori pe săptămână, de-a lungul mai multor ani. Am petrecut mai mult de 50 000 de ore cu pacienții. Esența acelei munci este esența acestei cărți.

Ceea ce urmează sunt povestiri extrase din practica de zi cu zi. Aceste povești sunt adevărate, dar am modificat toate detaliile identificatoare pentru confidențialitate.

într-un moment anume, cei mai mulți dintre noi ne simțim prinși în capcană de lucruri pe care ne trezim că le gândim sau le facem, surprinși de propriile noastre impulsuri sau alegeri nesăbuite; ademeniți de nefericire sau frică; întemnițați de propria noastră

istorie. Ne simțim incapabili să mergem mai departe și totuși credem că trebuie să existe o cale. „Vreau să mă schimb, dar nu dacă asta înseamnă schimbare“, mi-a spus odată, complet inocent, un pacient. Pentru că munca mea constă în a ajuta oamenii să se schimbe, această carte este despre schimbare. Și pentru că schimbarea și pierderea sunt adânc conectate între ele — nu poate exista schimbare fără pierdere —, pierderea este frecvent întâlnită în această carte.

Simone Weil, filosof, descrie cum doi prizonieri din celule alăturate au învățat, de-a lungul unei lungi perioade de timp, să vorbească unul cu celălalt prin intermediul ciocănitului în perete. „Peretele este lucrul care îi separă, dar e, totodată, mijlocul lor de comunicare“, scrie ea. „Orice separare este o legătură.“

Această carte este despre acel perete. Este despre dorința noastră de a vorbi, de a înțelege și de a fi înțeleși. Este, de asemenea, despre a ne asculta unul altuia nu doar cuvintele, ci și spațiile dintre ele. Ceea ce descriu aici nu este un proces magic. E ceva care face parte din viața noastră de zi cu zi — ciocănim, ascultăm.

INCEPUTURI

CUM PUTEM FI POSEDAȚI DE O POVESTE CARE NU POATE FI SPUSĂ

Vreau să vă spun o poveste despre un pacient care m-a șocat.

Când am început să lucrez am închiriat un mic cabinet pentru consultații în Hampstead, pe o stradă plină de verdeață ce se chema Fitzjohns Avenue. Se afla în apropierea unora dintre cele mai cunoscute clinici psihanalitice și la câteva minute de mers pe jos

de Muzeul Freud. La capătul de sud al Fitzjohns Avenue se afla o statuie impozantă din bronz a lui Freud.

Cabinetul meu era liniștit și sobru. Acolo aveam o masă destul de mare, unde puteam să fac însemnări și să îmi pregătesc facturile lunare, dar nu avea rafturi de cărți sau dosare — camera nu era pentru lectură sau pentru cercetare. La capătul patului era o pernă moale umplută cu fulgi de gâscă, și deasupra, un șervet alb de pânză pe care îl schimbam înainte de intrarea fiecărui pacient. Psihanalista care îmi închiriase avea o lucrare de artă din folclorul african agățată acolo cu mulți ani în urmă. încă folosea camera dimineața și eu o foloseam după-amiaza. Din acest motiv era impersonală, chiar ascetică.

Eram angajat cu jumătate de normă la Clinica Portman, un serviciu ambulatoriu medico-legal. în general, pacienții trimiși la Clinica Portman avuseseră probleme cu legea și unii comiseseră infracțiuni violente sau violuri. Am avut pacienți de toate vârstele și. am scris destul de multe rapoarte pentru tribunal. în același timp, îmi construiam practica privată. Planul meu era să îmi păstrez diminețile pentru munca în clinică; după-amiezile speram să primesc pacienți în privat care ar fi avut probleme nu atât de extreme sau presante.

După cum s-a dovedit, primii mei clienți din practica privată au fost și ei destul de solicitanți. Privind în urmă, realizez de ce aceste cazuri de început au fost dificile. Parțial, din cauza lipsei mele de experiență. Cred că e nevoie de timp — mie mi-a luat ceva timp — să îți dai seama cât de diferiți sunt oamenii unii față de alții. Și probabil că nu mi-a fost de ajutor faptul că primisem o serie de pacienți trimiși de psihiatri cu experiență și de psihanaliști care încercaseră să mă ajute să pornesc. Medicii adesea recomandă pacienți analiștilor începători, pe care ei nu doresc să îi primească sau nu îi pot trimite în altă parte. Și uite așa, mă chinuiam cu:

Dra A., o studentă în vârstă de douăzeci de ani. Deși psihanalistul care o evaluase o descria pe dra A. ca „suferind de crize

incontrolabile de plâns, depresie și sentimente generale de inadecvare“, ea se prezenta ca o tânără femeie veselă care insista că nu are nevoie de tratament. Cu timpul, am descoperit că era bulimică și în mod regulat, compulsiv, își facea tăieturi. Din cauza faptului că venea sporadic la ședințe, alți doi terapeuți renunțaseră s-o mai primească.

Profesorul B., un cercetător științific de patruzeci de ani, căsătorit, cu copii. Fusese recent acuzat că a

plagiat lucrarea unui rival. Vicepreședintele înaintase problema către comisia de disciplină. Dacă era găsit vinovat — și profesorul B. îmi spusese că era posibil să fie —, i s-ar fi putut oferi șansa de a demisiona discret. Doctorul lui i-a prescris antidepresive și mi-a cerut să îl primesc în analiză. Profesorul B. oscila fără reținere între stări de exaltare — batjocorindu-și colegii în fața comisiei disciplinare, de exemplu — și descurajare.

Dna C., care deținea și se ocupa de un mic restaurant împreună cu soțul ei; avea trei copii. A căutat ajutor pentru că era anxioasă și suferea atacuri de panică. La prima noastră întâlnire ea a spus că „îi era dificil să rela-ționeze cinstit“, însă numai după câteva luni de terapie mi-a dezvăluit că avea o aventură cu bona copiilor ei, o femeie care lucra pentru familie de șapte ani și care fusese angajată la puțin timp după nașterea primului ei copil. Acum — contrar înțelegerii cu soțul ei — dna C. încerca în secret să rămână însărcinată pentru că nu suporta gândul pierderii bonei.

Alt pacient de la începuturile mele era un tânăr pe care îl chema Peter. Acesta se trata la un mare spital de psihiatrie din apropiere. Cu trei luni înainte de întâlnirea noastră, Peter s-a ascuns în dulapul unei biserici din oraș, unde a încercat să se omoare înghițind o supradoză de medicamente amestecate și apoi tăindu-și venele. Se și înjunghiase singur în gât, piept și brațe cu un cuțit mic. Fusese găsit de femeia de serviciu. Deși era speriată, aceasta l-a ținut în

brațe până a venit ambulanța. „Cine a făcut asta? I-a întrebat ea. Spune-mi cine ți-a făcut asta?“

Psihiatrul consultant de la spital m-a întrebat dacă l-aș putea vedea pe Peter de cinci ori pe săptămână pentru psihanaliză. Simțea că terapia zilnică, la care s-ar fi adăugat o ședință săptămânală cu ea, era cea mai

bună șansă pentru recuperarea lui Peter, pentru ca el să se întoarcă la logodnica lui și la serviciu.

Peter avea douăzeci și șapte de ani și lucra ca inginer structuralist. înainte de a fi spitalizat, el și logodnica sa își cumpăraseră o garsonieră în afara Londrei. Avusese probleme la muncă și era anxios în legătură cu banii, însă nimic din toate acestea nu părea să explice atacul lui violent asupra sa. Așa că o parte din treaba mea era să lucrez cu Peter pentru a identifica motivele încercării sale de a se sinucide — dacă nu puteam înțelege forțele care îl împinseseră să se autoatace, aveam toate motivele să credem că ar fi putut să se întâmple iar.

Peter era înalt și deșirat, însă avea o postură, așa cum au unii oameni depresivi, cu umerii aduși în față și capul plecat. Purtarea sa era și ea una depresivă — vorbea șovăielnic, evitând contactul vizual. Odată așezat pe canapea, nu se mișca aproape niciodată.

Peter venea la toate ședințele sale și aproape niciodată nu întârzia. După mai multe luni, el a părăsit spitalul și a fost capabil să-și reia viața. Dar, în ședințele noastre, din ce în ce mai mult, îl simțeam cum dispărea într-un loc pe care nu îl puteam găsi — nici atât să îl înțeleg.

— Taci de multă vreme, poți, să îmi spui la ce te gândești? l-am întrebat într-o ședință.

— La o vacanță în Devon, pe când eram copil, mi-a răspuns.

A urmat o pauză lungă. Putea să îmi spună mai multe? Mi-a răspuns că nu se gândea la nimic special, ci doar la faptul că era singur.

Mi-a trecut prin cap gândul că dorea să fie departe de mine, în vacanță de la analiză, și i-am spus asta.

— S-ar putea, mi-a răspuns.

Era ca și cum Peter încerca să se protejeze de intruzivitatea mea, ca și cum se conforma convențiilor analizei, prin faptul că ajungea la timp și răspundea la întrebările mele, de exemplu, însă în așa fel încât să prevină dezvoltarea oricărei conexiuni semnificative între noi. Părea să creadă foarte puțin în ceea ce discutam.

însă am aflat că Peter obișnuia să-și facă prieteni și apoi să-și schimbe atitudinea față de ei. De asemenea, în viața profesională el lucra în tăcere, apoi, dintr-odată se certa cu șeful și demisiona. Acest lucru se întâmplase de mai multe ori. Am încercat să folosesc această informație pentru a-i arăta lui Peter că părea să aibă la dispoziție două poziții psihologice: să consimtă sau să arunce totul în aer. Părea să fie de acord, dar nu am simțit că această părere era semnificativă pentru el. Și curând modelul său a fost pus în act în analiză. Peter a trecut de la a fi de acord cu mine la a-și bate joc de mine. După o săptămână mai^umultuoasă ca altele, Peter a încetat să mai vină la ședințele mele. I-am scris, propunându-i să dicutăm despre decizia de a-și încheia tratamentul, însă nu am primit niciun răspuns.

Am contactat-o pe psihiatră, care mi-a spus că Peter a încetat să o vadă și pe ea.

Două luni mai târziu, o scrisoare primită de la logodnica lui Peter mă informa că el își luase viața. Ea îmi explica că în lunile care au precedat moartea lui, Peter devenise din ce în ce mai tulburat și mai retras. Familia organizase o ceremonie funerară la West London Crematorium cu o săptămână înainte. Scria că îmi

era recunoscătoare pentru încercările de a-1 ajuta. I-am trimis o scrisoare de condoleanțe și apoi am informat-o pe psihiatra lui Peter.

Știam că Peter era un pacient cu risc crescut. Când l-am luat, am solicitat ajutorul unui supervizor, un psihanalist experimentat care scrisese o carte despre suicid. Mi-a subliniat în mod repetat nenumăratele feluri în care Peter părea să idealizeze moartea. Acum mergeam să îl întâlnesc din nou, neliniștit la gândul că era posibil să îmi fi scăpat ceva. Supervizorul a încercat să mă liniștească.

— Cine știe? a spus. Faptul că a fost în analiză cu tine e posibil să îl fi *oprit* să nu se sinucidă în anul care a trecut.

Totuși, moartea lui Peter m-a tulburat foarte tare. Desigur, știam că noi toți avem capacitatea de a acționa în feluri distructive împotriva noastră, cu toate astea aveam oarecare credință că dorința de a trăi era mai puternică. Acum însă simțeam fragilitatea sa. Sinuciderea lui Peter mă făcea să simt că bătălia dintre forțele vieții și ale morții era cu mult mai echilibrată.

Șase luni mai târziu am găsit un mesaj pe robotul telefonic. Am auzit sunetul inconfundabil al unui telefon public, bipurile, căderea monedelor și apoi vocea lui Peter:

— Eu sunt. Nu sunt mort. Mă întrebam dacă aș putea veni să vorbesc cu dumneavoastră. Răspund la vechiul meu număr de telefon.

în clipa în care am auzit vocea lui Peter m-am simțit lipsit de vlagă, amețit. Pentru o clipă am încercat să mă conving că robotul telefonic funcționa prost, că ascultam un mesaj foarte vechi al lui Peter care nu fusese niciodată șters. Și apoi am râs, de furie, de ușurare.
Și pentru că eram năucit.

în seara aceea, când i-am scris psihiatrei consultante să îi spun că Peter nu era mort, am făcut ceea ce mulți oameni fac atunci când

sunt furioși: am glumit.

— Doar dacă nu sunt telefoane cu plată în iad, am scris, Peter e încă în viață. A lăsat un mesaj pe robotul meu telefonic astăzi puțin mai devreme, solicitând o programare.

Peter a venit să mă vadă în săptămâna următoare. De fapt, mi-a spus că el, nu logodnica sa, îmi scrisese să mă informeze de moartea lui. Tot el interceptase biletul meu de condoleanțe.

— A fost înduioșător, a spus.

— Oh, asta e interesant, a zis supervizorul meu. E surprinzător că lucrul ăsta nu se întâmplă mai des. Când te gândești la toți acei adolescenți care spun „o să îți pară rău când o să mă omor“, ai impresia că mulți dintre ei se prefac.

Am decis că ar trebui să reîncep ședințele cu Peter doar dacă simțeam că e cu adevărat pregătit să-și asume un angajament serios.

După mai multe întâlniri, Peter și cu mine am căzut de acord să reluăm ședințele. în cele din urmă, dispariția și reîntoarcerea sa s-au dovedit utile, pentru că au clarificat ceva ce nu am fi înțeles niciodată: nevoia lui de a-i șoca pe ceilalți.

în ședințele care au urmat a devenit treptat clar că lui Peter îi plăcea să se gândească la tulburarea pe care o cauza când părăsea deodată un loc de muncă sau punea capăt unei prietenii. A aruncat în aer analiza de două ori, prima dată când a renunțat și a doua oară când și-a înscenat sinuciderea. în prima fază a analizei, nu mi-am dat seama cât de mult ținea Peter să-i dea peste cap pe ceilalți. Dar de ce?

Părinții lui Peter divorțaseră când el avea doi ani și mama lui se recăsătorise la scurtă vreme după divorț, în a doua fază a analizei sale, Peter își căutase tatăl biologic și vorbise deschis cu mama lui.

Descoperise că mama lui avusese o aventură cu bărbatul care a devenit tatăl său vitreg și că atât mama, cât și tatăl lui beau mult. Mai descoperise că primii doi ani din viața lui erau foarte diferiți de povestea care îi fusese spusă. Atât mama, cât și tatăl lui recunoscuseră că nu au putut face față și fuseseră violenți cu el pe când era copil mic.

Peter mi-a spus că tatăl lui nu își amintea prea multe, doar că fusese o perioadă groaznică, nefericită, o căsnicie nefericită.

— Mama a plâns, spunea întruna că îi pare rău, a spus Peter. Avea doar douăzeci de ani când m-am născut eu și nu era nimeni acolo să o ajute. Mi-a spus că uneori simțea că o ia razna.

Mărturisirea ei i-a adus lui Peter puțină ușurare. De când se știa, se simțise înfricoșat. Mi-a spus că l-a ajutat să știe că *ceva* îl înfricoșase. Pentru un copil mic, violența e copleșitoare, o experiență incontrolabilă și terifiantă și efectele sale emoționale pot dăinui toată viața. Trauma devine internalizată, e ceea ce pune stăpânire pe noi în absența empatiei celuilalt. Deci de ce se întorcea Peter împotriva celor apropiați lui?

Comportamentul lui Peter era dovada că nu își permitea să se simtă slab. Dependența era periculoasă pentru el. Povestea lui Peter poate fi rezumată la: „Sunt atacatorul care traumatizează, niciodată copilul care e rănit“. Dar, totodată, Peter era constrâns să se întoarcă împotriva lui însuși. Când Peter s-a autoatacat în biserică, a pus în act această poveste. După cum mi-a spus: „Am gândit — tu, copilaș jalnic plângăcios. Eu pot să îți fac asta și tu nu poți să mă oprești“.

Cred că noi toți încercăm să dăm un sens vieții noastre prin faptul că ne spunem poveștile, dar Peter era posedat de o poveste pe care nu o putea spune. Neavând cuvintele, se exprima prin alte mijloace. De-a lungul timpului am aflat că purtarea lui Peter era limbajul prin care obișnuia să îmi vorbească. Peter își spunea povestea prin faptul că

mă făcea să simt cum e să fii el, trăind furia, confuzia și șocul pe care trebuie să le fi simțit el când era copil.

Scriitoarea Karen Blixen spunea: „Toate supărările pot fi suportate dacă le pui într-o poveste sau spui o poveste despre ele“. Dar dacă o persoană nu poate să spună o poveste despre mâhnirea sa? Dar dacă povestea e cea care îi dictează?

Copilăria noastră lasă în noi povești ca aceasta — m-a învățat experiența —, povești pentru care nu găsim niciodată o cale de a le exprima deoarece nimeni nu ne-a ajutat să găsim cuvintele. Atunci când nu putem găsi o cale de a ne rosti povestea, povestea ne rostește pe noi, visăm aceste povești, dezvoltăm simptome sau ne vedem acționând în feluri pe care nu le înțelegem.

La doi ani după ce Peter a lăsat mesajul pe robotul meu telefonic, am convenit să oprim psihanaliza sa. Mă gândeam că mai e mult de lucru, dar el a simțit că e timpul să se oprească.

Toate acestea s-au întâmplat cu mulți ani în urmă. De atunci Peter nu mi-a mai cerut să ne vedem, dar am dat nas în nas cu el recent, la chTematograf. Ne-am recunoscut de la distanță, în hol. Peter i-a spus ceva femeii lângă care stătea și au venit către mine. Mi-a întins mâna și apoi m-a prezentat soției lui.

DESPRE RÂS

Luni, prima zi după vacanța de Paște, o zi caldă, luminoasă. Am deschis puțin fereastra cabinetului și apoi am ieșit să întâmpin ultimul pacient al dimineții. Lily s-a ridicat imediat ce m-a auzit.

— E așa de bine să fiu iar aici, a spus. M-am simțit groaznic acasă.

Lily tocmai se întorsese dintr-o călătorie la New York în care își vizitase părinții împreună cu fiica ei de nouă luni, Alice. Zborul din Londra fusese groaznic. După ce își croise drum prin aeroportul din

New York cu Alice și cu toate lucrurile lor, o găsise pe mama sa stând afară pe trotuar.

— M-a îmbrățișat așa cum face de fiecare dată, a zis Lily. închide ochii și mă bate pe spate — ca și cum aș avea purici.

Mama ei a deschis portiera mașinii și Monty, golden retrieverul ei bălos de aproape douăzeci și cinci de kilograme, a sărit afară.

— Și-a băgat nasul în blugii mei, ceea ce a fost cam jenant. Și m-am întrebat de ce a adus un câine la aeroport, nu au un spațiu special amenajat în mașină. Mama spuse: „M-am gândit că acesta e un prilej bun de-a le

face cunoștință“. Așa că Alice era în scaunul de mașină așezat în spate, eu lângă ea și Monty chiar în față, pe locul pasagerului.

Pe toată durata vizitei, niciunul dintre părinții lui Lily nu s-a arătat prea interesat de viața ei. Au lăsat cele două televizoare să facă zgomot și au mâncat îngrămădiți în jurul tejghelei din bucătărie. Tatăl său mânca adesea cu laptopul deschis, proptit lângă farfuria sa.

> — în ultima mea noapte acolo, după trei pahare de vin, le-am spus părinților că atunci când mă voi întoarce la Londra le voi trimite o mie de poze cu Alice. Trebuie să înțelegi că sunt fotografii în fiecare cameră din casă. E o întreagă flotilă de poze pe pianul mare, dar nicăieri nu e vreo poză cu primul lor nepot.

Și mama spuse: „O, Doamne, nu ai văzut-o? E preferata mea!“ Și se duse în dormitor, scotoci prin șifonier și scoase o poză cu Alice. Zâmbi și spuse: „O, ador poza asta“. Apoi tatăl meu zise: „O, ador poza asta“. Apoi am zis și eu: „O, și eu o ador“. Dar mă gândeam: Ce naiba? Crede că am ochi cu raze X?

Mi-am înăbușit râsul.

Lily a tăcut pentru o clipă.

— în ultima mea noapte acolo am avut un vis ciudat. De fapt, a fost un coșmar. Ceea ce s-a întâmplat a fost supărător, dar nu mă simțeam supărată.

în vis, Lily era într-un grup de oameni care stăteau lângă un lac. Ea privea o fetiță înotând către o plută de lemn — fata s-a chinuit, dar a fost în stare să ajungă la plută și să iasă la suprafață. S-a văzut un fulger și apoi s-a auzit un tunet. Fata era în pericol, dar nimeni nu era îngrijorat — unde era mama ei, dar tatăl? Lily le-a cerut părinților ei să aibă grijă de Alice și a înotat în larg către fată. Lacul era negru și agitat; a fost un chin să țină capul fetiței deasupra apei. Când s-au întors la țărm, Lily a scos fata din apă și apoi i-a văzut

pe părinții ei stând acolo singuri — Alice nu se vedea nicăieri.

Lily a fost sigură că ultima parte — *Alice nu se vedea nicăieri* — trebuia să aibă legătură cu fotografia ascunsă. Dar restul visului?

— îți amintește visul de ceva, am întrebat?

îi amintea de lacul din apropierea vechii ei școli cu internat. în fiecare toamnă, unul sau doi dintre elevii noi erau aruncați în apă de câțiva băieți mai mari. Băieții tindeau să îi aleagă pe băieții cei mai încrezuți și pe cele mai drăguțe fete. în acele prime săptămâni la școala cu internat — când îi era atât de dor de casă — într-un fel s-a bucurat că a fost aleasă.

în săptămânile ce au urmat, unele dintre fetele mai mari din dormitorul ei au tot necăjit-o. Au tachinat-o în legătură cu sexul și au încercat să o convingă să îi facă o vizită unui băiat mai mare în dormitorul lui. Lily avea paisprezece ani și nu sărutase niciodată un băiat.

într-o seară, după cină, o fată mai mare a dus-o în toaletă și a învățat-o cum să își provoace voma bă-gându-și degetele pe gât. „E ca atunci când faci sex oral, deschizi și doar bagi în gură“, i-a spus fata.

Școala cu internat a devenit din ce în ce mai greu de suportat. Lily se consola cu gândul că era deșteaptă și că se va descurca, că în anul următor sau în doi ani își va face un prieten, se va îndrăgosti — totul se va rezolva. Dar nu s-a întâmplat așa. Lily avea probleme cu mâncatul și cu somnul. Nu rata niciun curs, dar simțea din ce în ce mai mult că își iese din minți.

— Nu am făcut depresie; doar mă simțeam dusă din ce în ce mai repede. Autobuzul începuse să-și piardă roțile — nu îmi mai puteam ține capul deasupra apei.

— Atunci fata din vis ești tu, am spus.

— Dar dacă sunt eu, cum pot avea grijă de Alice?

— Poate că despre asta e visul.

Lily a fost de acord că i s-a părut dificil să fie cu ochii pe Alice când a fost la părinții ei. în timpul cât a stat acolo a regresat — s-a simțit din ce în ce mai puțin ea, adultul care devenise, s-a simțit din ce în ce mai puțin mama care era.

— Știi, a fost ca atunci când victima răpirii uită lumea exterioară și începe să gândească precum răpitorul ei. Sindromul Stockholm.

Mi s-a părut că Lily prelucra vizita sa acasă într-o serie de fragmente comice. La orice schimbare în povestire, chiar atunci când mă așteptam ca ea să îmi spună că se simțise rănită sau supărată, primeam o poantă, „ca și cum aș avea purici“, „crede că am ochi cu raze X?“

De afară de pe trotuar, prin fereastra deschisă, se auzeau copii strigând și chicotind în drum spre un teren de joacă din apropiere. Cât timp Lily și cu mine am așteptat să treacă copiii, m-am surprins gândindu-mă la cuvântul „punchline“ — violența sa e atât de vizibilă. Era din Punch și Judy*? Cu câteva săptămâni în urmă, chiar înainte de Crăciun, la unul dintre magazinele locale a fost pus în

scenă un spectacol de păpuși cu Punch și Judy. Copiii mei și cu mine am stat și am urmărit spectacolul: Judy a ieșit în oraș, lăsându-1 pe dl Punch acasă să aibă grijă de copil. Ca de obicei, haoticul domn Punch a uitat de copil, s-a așezat pe copil și în cele din urmă chiar l-a mușcat. Judy s-a întors, i-a dat replica și comedia bufă a început. îmi era frig și voiam să merg acasă; copiii mei erau captivați. Am stat până la sfârșit.

* *Punchline* poate fi tradus în limba română prin „poantă“. Se pare că termenul provine din spectacolul medieval de marionete *Punch and Judy* din Marea Britanie, care-i înfățișează pe violentul Mr. Punch și pe soția sa Judy. Constă într-o serie de scene scurte ce redau interacțiunile dintre cei doi. *(N. red.)*

— Una dintre problemele glumelor tale este aceea că putem simți ca și cum am fi vorbit despre ceva care te tulbură — sosirea ta la aeroport, ținutul pozei lui Alice în șifonier — și *am* vorbit despre ele, dar nu am reușit cu adevărat să ne confruntăm cu ele“, am spus.

— Dacă nu râdeam de chestiile astea, aș fi fost supărată mai tot timpul.

— Glumele tale sunt agresive, te răzbuni și te simți un pic mai bine. Umorul tău pare să aibă efect: nu mai suferi atât de tare după aceea. însă, totodată, pari să pierzi dorința de a înțelege mai bine situația.

— Glumele mele dezamorsează furia, dar o dezamorsează până la punctul în care eu pot accepta purtarea părinților mei. Nu mă mai gândesc la ea.

— Exact, am spus.

Lily a făcut o pauză și apoi a spus că nu era așa sigură. Ea *s-a* gândit la situația cu părinții ei — *era* un coșmar. Dar nu se putea face nimic.

Cuvântul coșmar mi-a reamintit de visul ei. I-am spus că m-a frapat ceea ce spusese chiar înainte de a-1 descrie — „a fost un coșmar, ceea ce s-a întâmplat era supărător, dar eu nu eram supărată.

Am spus:

— Scopul visului ar putea să fi fost acela de a te reasigura că te poți afla într-un coșmar și totuși să nu-1 simți. Nu doar îți ții capul deasupra apei, ci devii insensibilă față de lipsa de preocupare a părinților tăi.

— îți poți imagina ce s-ar fi putut întâmpla dacă *nu* deveneam insensibilă? m-a întrebat. Dacă părinții mei ar fi știut ce gândesc, acesta ar fi fost sfârșitul a ceea ce a mai rămas din relația noastră. Nu mă pricep să discut cu ei lucruri care mă deranjează pe mine. Ar ieși prost. Mama mea ar nega că a făcut ceva agresiv — ar spune: „E doar o fotografie, scumpo“. Vocea ei se stinse.

— Funcționează, die Grosz, funcționează.

La începutul psihanalizei sale, am remarcat că Lily ridica vocea la sfârșitul propozițiilor chiar și atunci când nu punea o întrebare. Această inflexiune mă obliga să iau cuvântul. Pe parcurs, ne-am dat seama că acest lucru se întâmpla pentru că tăcerea mea o făcea să se simtă incomod. își dorea să vorbesc, pentru a auzi în vocea mea dacă sunt de acord cu ea sau nu.

I-am spus lui Lily că mă gândeam că e posibil să își fi dorit ca eu să fi râs, din motive asemănătoare. Râsul meu ar fi însemnat că eram de acord cu ea — că noi eram buni, iar părinții ei răi. Râsul meu o absolvea pe ea de vină — nu mai trebuia să se simtă prost pentru că râdea de părinții ei.

Mi-a spus că era o ușurară să mă vadă râzând și apoi a căzut în tăcere. Niciunul dintre noi nu a vorbit pentru o vreme. Am început să presupun că Lily se uita la ceasul de la mâna ei și hotăra, când mai

erau doar câteva momente, să se oprească pentru ziua respectivă. Simțeam că părăsise încăperea.

Și apoi a spus:

— îmi aminteam despre căderea mea psihică din timpul internatului, de momentul în care am sunat acasă în mijlocul nopții de la telefonul public din spatele dormitorului, de insectele care bâzâiau în jurul lămpii fluorescente. Plângeam isteric: „Vă rog, pot să vin acasă, vă rog, pot să vin acasă?“ și mi se spunea: „Nu, nu poți veni acasă“. Apoi lucrurile mergând din ce în ce mâi rău, eu m-am forțat să rămân. Dar ceva s-a schimbat în mine. Căderea mea psihică a fost ca un cuptor și ceea ce a ars a fost orice credință în propriile mele sentimente.

Când îi ascultam amintirea, am auzit totodată și visul *ei, fata era în pericol, dar nimeni nu era îngrijorat — unde era mama fetiței, unde era tatăl ei?*

A continuat:

— Chiar și acum îmi este foarte greu să mă încred în sentimentele mele. Dar când râzi înseamnă că îmi crezi sentimentele, îmi crezi realitatea. Când râzi, știu că vezi lucrurile exact așa cum le văd eu — că tu nu ai fi spus nu, că m-ai fi lăsat să vin acasă.

DESPRE CUM LAUDA POATE PRODUCE

PIERDEREA ÎNCREDERII

Tocmai când intram în clasă pentru a-mi recupera fiica de la grădiniță, am auzit-o fără să vreau pe educatoare spunându-i fiicei meler^

— Ai desenat cel mai frumos copac. Bravo.

Câteva zile mai târziu, a arătat spre alt desen al fiicei mele, remarcând: „Tu chiar ești o artistă!“.

De fiecare dată am rămas fără cuvinte. Cum să îi explic educatoarei că aș fi preferat să nu-mi laude fiica?

în vremurile de astăzi împărțim cu dărnicie laude copiilor noștri. Lauda, încrederea de sine și performanța școlară, se crede în general, se ridică și cad împreună, însă cercetarea actuală sugerează altceva — în ultimii zece ani, mai multe studii asupra stimei de sine au ajuns la concluzia că a lăuda un copil numindu-1 „deștept“ s-ar putea să nu îl ajute la școală. De fapt, s-ar putea să cauzeze rezultate scăzute. Adesea un copil va reacționa la laudă prin renunțare — de ce să faci un desen nou dacă deja l-ai făcut „pe cel mai bun“? Sau copilul ar putea pur și simplu să repete aceeași lucrare — de ce să

deseneze ceva nou sau într-un fel nou dacă așa cum l-a făcut deja este întotdeauna apreciat?

într-un studiu de acum celebru din 1998 efectuat pe copii în vârstă de zece și unsprezece ani, psihologii Carol Dweck și Claudia Mueller au solicitat unui număr de 128 de copii să rezolve o serie de probleme matematice. După ce au efectuat primul set de exerciții simple, cercetătorii au oferit fiecărui copil o singură propoziție de laudă. Unii au fost lăudați pentru inteligența lor, „Te-ai descurcat foarte bine, ești foarte deștept“, alții pentru munca grea, „Ai făcut foarte bine, cred că te-ai străduit din răsputeri“. Apoi, cercetătorii le-au dat copiilor un set de probleme mai complicate. Rezultatul a fost dramatic. Elevii care au fost lăudați pentru efortul lor au avut o dorință mai mare de a exersa noi abordări. Au arătat totodată o mai mare reziliență și au avut tendința de a atribui eșecurile efortului insuficient, nu lipsei de inteligență. Copiii care fuseseră lăudați pentru istețimea lor erau mai preocupați de eșec, tindeau să aleagă sarcini care confirmau ceea ce știau deja și au fost mai puțin perseverenți când problemele s-au complicat, în cele din urmă,

încântarea creată prin faptul că li s-a spus „Ești foarte deștept“ a cedat locul unei creșteri a anxietății și prăbușirii încrederii în sine, motivației și performanței. Când cercetătorii le-au cerut să le scrie copiilor din altă școală și să le relateze experiența, unii dintre copiii „deștepți“ au mințit, umflându-și scorurile. Pe scurt, tot ceea ce a trebuit pentru a le dărâma încrederea acestor tineri, pentru a-i face așa de nefericiți încât să mintă, a fost o singură propoziție de laudă.

De ce suntem așa de hotărâți să ne lăudăm copiii?

Parțial, o facem pentru a demonstra că suntem diferiți față de părinții noștri. în *Making Babies,* o lucrare autobiografică despre a deveni mamă, Anne Enright observă: „Pe vremuri — așa cum numim anii ’70 în Irlanda — o mamă și-ar fi blamat automat copilul... «E o maimuță», ar fi putut spune o mamă sau «La școală înger, acasă drac», sau preferata mea: «O să mă bage în mormânt». Așa se întâmpla când creșteai într-o țară unde lauda de orice fel era tabu“. Desigur, acest lucru nu era valabil doar în Irlanda. De curând, un londonez de vârstă mijlocie mi-a spus: „Mama mea îmi dădea nume cu care eu nu m-aș adresa niciodată copiilor mei — arogant, obraznic, precoce și demonstrativ. La patruzeci de ani de atunci, vreau să zbier la mama: «Ce e așa de îngrozitor să te dai în spectacol?»“.

Astăzi, indiferent dacă e vorba despre copii mici — la locul de joacă, la Starbucks și la grădiniță —, vei auzi muzica de fond a laudei: „Băiat cuminte“, „fată cuminte“, „Ești cel/cea mai bună“. Admirația pentru copiii noștri ar putea să ne crească temporar stima de sine prin faptul că le semnalează celor din jurul nostru ce părinți fantastici suntem și ce copii extraordinari avem — dar asta nu contribuie cu mare lucru la sentimentul de stimă de sine al copilului. în străduința acerbă de a fi diferiți de părinții noștri, de fapt facem aproape același lucru ca ei — împărțim laude goale precum generația anterioară a împărțit critică nechibzuită. Dacă facem asta pentru a evita să ne gândim la copilul nostru și la lumea lui, la ceea

ce simte copilul nostru, atunci lauda, exact ca și critica, exprimă în cele din urmă indiferenta noastră.

Ceea ce mă aduce înapoi la problema originară — dacă lauda nu construiește încrederea unui copil, ce o face?

La scurtă vreme după ce am devenit psihanalist, am discutat toate aceste lucruri cu o femeie în vârstă de optzeci de ani pe care o chema Charlotte Stiglitz. Charlotte — mama câștigătorului Premiului Nobel pentru economie Joseph Stiglitz — preda cursuri pentru creșterea eficienței lecturii în nord-vestul Indianei de mulți ani. „Nu laud un copil mic pentru că a făcut ceea ce ar trebui să facă“, mi-a spus. „L-am lăudat când a făcut ceva cu adevărat dificil — cum ar fi să împartă jucăriile sau să dea dovadă de răbdare. Și mai cred că e important să spună «mulțumesc». Când durează mai mult până aduc o gustare unui copil sau până îl ajut și el a avut răbdare să mă aștepte, îi mulțumesc. Dar nu aș lăuda un copil care se joacă sau citește.“ Nici o răsplată prea mare, nici o pedeapsă teribilă — atenția lui Charlotte era focalizată pe ceea ce făcea copilul și pe felul în care făcea acel lucru.

Odată am privit-o pe Charlotte lucrând cu un băiat de patru ani care desena. Când acesta s-a oprit și și-a îndreptat privirea spre ea — probabil, așteptând laudă —, ea a zâmbit și a spus: „E mult albastru în pictura ta“. El a răspuns: „Este heleșteul din apropierea casei bunicii mele — e un pod“. A luat un creion maro și a spus: „îți voi arăta“. Fără să se grăbească, ea i-a vorbit copilului, dar, mult mai important, a observat, a ascultat. A fost prezentă.

A fi prezent e ceea ce construiește încrederea copilului, pentru că îi arată acestuia că merită să te gândești la el. Fără asta, un copil poate ajunge să creadă că activitatea sa e doar un mijloc de a câștiga lauda, în loc să fie un scop în sine. Cum ne putem aștepta ca un copil să fie atent dacă noi nu suntem atenti la el?

A fi prezent, fie alături de copii, fie alături de prieteni sau chiar fată de tine însuti, este întotdeauna o muncă grea. Dar nu este această atenție — sentimentul că cineva încearcă să se gândească la noi — ceva ce ne dorim mai mult decât ne dorim lauda?

DARUL SUFERINȚEI

Dl N. m-a sunat într-o zi la începutul lui iunie, pentru că în urmă cu mai multe săptămâni, fiul său de douăzeci și unu de ani, M^tt, a îndreptat un pistol de competiții sportive neîncărcat către un ofițer de poliție care încerca să îl aresteze pentru tulburarea liniștii publice. Matt ieșise acum pe cauțiune pentru un delict grav cu focuri de armă și continua să se poarte imprudent. Nerespectându-și condițiile cauțiunii, stătea afară până târziu la băut cu prietenii, uneori fără să mai dea pe acasă mai multe zile la rând. Se încăiera. Părinții lui, ambii profesori, începuseră să accepte faptul că, probabil, Matt va ajunge în închisoare.

Părinții lui Matt îl adoptaseră pe când acesta avea doi ani. Tatăl lui Matt mi-a spus ceea ce știa despre începutul vieții lui Matt: la scurt timp de la nașterea sa, Matt și mama lui în vârstă de șaptesprezece ani au părăsit casa părinților ei și s-au mutat, la început la un adăpost de urgență, apoi, dintr-un loc în altul. Mama sa naturală, consumatoare de droguri, era incapabilă să îngrijească un copil. Subnutrit și bolnav, Matt a fost luat în plasament când avea un an. A trecut prin diferite centre de plasament înainte să fie adoptat de dl N. și de soția acestuia. încă de la început s-a dovedit a fi un copil dificil și intransigent și, drept urmare, părinții săi au hotărât să nu mai adopte alt copil.

Șapte zile mai târziu, Matt a venit să mă vadă pentru o consultație. S-a trântit într-un scaun în fața mea și a început să vorbească destul de deschis despre unele dintre problemele cu care se confrunta. Mi-a povestit despre doi bărbați, frați, care locuiau în cartierul său

și care voiau să pună mâna pe el — aceşti bărbaţi erau periculoși și înjunghiaseră pe cineva cunoscut lui. Situaţia lui Matt era alarmantă, dar, pe măsură ce vorbea, am început să observ că nu mă simţeam foarte alarmat. Nimic nu părea să lipsească din vorbele sale; discursul său era energic și clar. Eram ușor distras de sunetele mașinilor din afara cabinetului meu și m-am surprins gândindu-mă la niște drumuri pe care doream să le fac la prânz. De fapt, orice încercare am făcut de a mă gândi la povestea lui Matt, de a ţine cont de vorbele sale, era ca și cum aș fi încercat să alerg la deal într-un vis.

Acest gen de decalaj între ceea ce spune o persoană și cum te face să te simţi nu este neobișnuit — gân-diţi-vă la un prieten care vă sună atunci când sunteţi la pământ, vă vorbește într-un mod încurajator, susţinător, dar vă lasă simţindu-vă și mai rău. Spaţiul dintre vorbele lui Matt și sentimentele pe care le provoca în mine era enorm. Descria o viaţă care era înfricoșătoare, dar nu mă simţeam speriat pentru el, mă simţeam neobișnuit de detașat.

încercând să îmi înţeleg indiferenţa faţă de Matt și de situaţia lui, mi-am imaginat o serie de scene din primele lui luni de viaţă. Am văzut un copil mic plângând — mi-e foame, hrănește-mă; sunt ud, schimbă-mă; sunt speriat, ia-mă în braţe — și fiind ignorat de o mamă nereceptivă. M-am gândit că una dintre consecinţele experienţelor timpurii ale lui Matt ar fi putut să fie aceea că nu știa cum să facă pe cineva să se simtă preocupat de el pentru că nu învăţase asta de la mama lui. Părea să nu fi dobândit vreodată abilitatea de care noi toţi avem nevoie: abilitatea de a face ca o altă persoană să își facă griji pentru noi.

Și ce simţea Matt? Și el se simţea indiferent faţă de propria-i situaţie. Când l-am întrebat ce a simţit în legătură cu arestarea lui de către poliţie, mi-a răspuns:

— Nu mă deranjează. De ce?

Am încercat iar.

— Nu pari să te neliniștești foarte tare în ceea ce te privește, am spus. Ai fi putut fi împușcat.

A dat din umeri.

Am început să înțeleg că Matt nu avea habar de propriile emoții. De-a lungul conversației noastre de două ore, el părea fie să culeagă și^xă folosească descrierile făcute de mine comportamentelor lui, fie să-și deducă emoțiile din comportamentele altora. De exemplu, a spus că nu știe de ce a îndreptat arma spre ofițerul de poliție. I-am sugerat că s-ar fi putut să fi fost furios.

— Da, eram furios, a răspuns Matt.

— Ce ai simtit când ai fost furios? am întrebat.

— Știi, polițiștii, ei erau foarte furioși pe mine. Părinții mei erau foarte furioși pe mine. Toată lumea era foarte furioasă pe mine, a răspuns el.

— Dar tu ce simțeai? am întrebat.

— Ei chiar țipau cu toții la mine, mi-a spus.

De obicei, ceea ce aduce un potențial pacient la o consultație este presiunea unei suferințe acute. în acest caz, tatăl lui Matt era cel care telefonase solicitând o întâlnire, nu Matt. Matt învățase de la o vârstă fragedă să-și înăbușe sentimentele și să nu se încreadă în cei care s-au oferit să-l ajute. Matt nu suferea suficient pentru a-și depăși suspiciunile și pentru a accepta oferta mea de a ne reîntâlni.

în 1946, pe când lucra într-un sanatoriu de leproși, medicul Paul Brand a descoperit că malformațiile leprei nu erau o parte intrinsecă a bolii, ci mai degrabă o consecință a degradării progresive a infecției și a leziunii, care apărea pentru că pacientul era incapabil

să simtă durerea. în 1972, el scria: „Dacă aș avea un singur dar pe care l-aș putea da oamenilor care suferă de lepră, ar fi darul suferinței“. Matt suferea de un fel de lepră psihologică; incapabil să își simtă durerea emoțională, era, pentru totdeauna, în pericol de a se distruge permanent pe sine, poate în mod fatal.

După ce Matt a părăsit biroul meu și înainte de a-mi scrie notițele, am făcut ceea ce fac uneori după o consultație grea, care mă afectează. M-am dus după colț să-mi cumpăr o ceașcă de cafea și apoi m-am reîntors la cabinet să mă detașez prin a citi cine știe ce pe internet. Adevărul este acesta: există un pic din Matt în fiecare dintre noi. Cu diferite ocazii, noi toți încercăm să reducem la tăcere sentimentele dureroase. însă atunci când reușim să nu mai simțim nimic, pierdem singurul mijloc pe care îl avem pentru a ști ce ne rănește și de ce.

O CASĂ SIGURĂ

— Stați puțin, a spus, am uitat să pun plăcuța cu „nu deranjați“ la ușă.

L-am auzit pe pacientul meu punând receptorul jos, traversând camera, deschizând și închizând ușa. Am auzit sunetul târșâit al reîntoarcerii lui și mi-am imaginat camera sa de hotel. Am socotit timpul — e 5:45 după-amiaza la Bruxelles.

A ridicat receptorul.

— îmi pare foarte rău. Trebuia să fac asta înainte să vă sun. Mă gândeam la ceva.

L-am auzit luând o gură de ceai sau cafea și reașezând o ceașcă în farfurioara ei.

— Știți ce înseamnă o casă sigură? m-a întrebat. îmi spuse că a urmărit la BBC un fragment despre americanii care își construiesc camere sigure sau case sigure de lux.

— Vă puteți imagina tonul răutăcios, antiamerican al fragmentului: „Ia uite pe ce își cheltuiesc banii acum americanii aștia ciudați“. Dar efectul a fost exact opusul a ceea ce au intenționat producătorii, am fost impresionat.

0 anumită scenă l-a uimit în mod special — un tată și fiul lui adolescent, așezați pe podeaua dormitorului

tatălui. Tatăl îi arăta fiului său unele lucruri pe care le păstra într-o cutie de carton sub pat — un sistem de purificare a apei, un radio cu mai multe benzi de undă care se autoalimenta, o rolă de pescuit. El îi spunea fiului că după apocalipsă nu vor mai fi supermaketuri de unde să poți cumpăra pește.

Pacientul meu se simte apropiat de acest bărbat. Tatăl își cheltuiește toate economiile pentru a-și proteja familia. El vrea doar să se simtă sigur.

— E o nebunie, el e nebun, dar îl înțeleg.

îmi spune că e îngrijorat că este precum acel tată, se pregătește mereu pentru o calamitate.

L-am auzit luând o altă înghițitură.

— Sunt, pur și simplu, la fel de nebun, mereu mă gândesc la casa mea din Franța, spuse el. Nu ți-am vorbit niciodată despre ea.

Primul lucru pe care vrea ca eu să îl știu despre această casă e că nu e mare. Nu e vreun castel impunător — e de fapt o casă de țară, înconjurată de pășuni și păduri. Are acea liniște adâncă pe care o găsești în pădurile din Scoția — exact opusul Londrei. Fără zgomot, fără vreo perturbare. Nu trebuie să vadă casele mari ale vecinilor bancheri.

De fapt, cu câteva săptămâni înainte, a primit o scrisoare de la consiliu în legătură cu cererea vecinilor săi din Londra de a obține

permisiunea de a redecora primăria deja vulgară, exagerată. Nu s-a putut gândi la ea — atât de supărat a fost. Desigur, ar fi trebuit să răspundă consiliului pentru a se opune dezvoltării, „dar nu am putut. Soția mea a trebuit să o facă. M-am gândit la casa din Franța — asta m-a calmat".

Și sunt astfel de momente — precum cel de acum câteva minute — când soția lui părăsește camera de hotel înainte să se facă timpul ca ședința lui să înceapă, momente când e singur, când se imaginează în casa

din Franța. „Nu e încă timpul să sun, e un spațiu, un gol și următorul lucru pe care îl știu e că sunt dispărut, pierdut în arhitectura mea nebună.

îl întreb ce vrea să spună prin „nebună".

El spune că ceea ce o face nebună este faptul că el o optimizează neîncetat, o tot reconfigurează. Se gândește la redecorare, remodelare — să adauge camere, uși, ferestre.

— Cum ar arăta priveliștea dacă aș schimba forma acestei camere, dacă aș dărâma casa până la fundație sau dacă aș muta-o pe dealul din vecinătate? îmi vin o mulțime de astfel de gânduri, apoi începe târguirea.

Spune că îi e foarte dificil să vorbească despre toate astea — cu mult mai greu decât îi e să vorbească despre depresia lui, despre atacurile de panică. Nu îl surprinde că îmi spune despre asta în timpul unei ședințe la telefon, e mult mai ușor așafmai puțin jenant.

Astă seară, de exemplu, după ce soția sa, Anna, a plecat, și în timp ce aștepta să înceapă ședința, s-a imaginat cum scotea la vânzare tot ce avea pentru a face o casă cum trebuie. Ar fi renunțat la casa de la Londra și la toate lucrurile sale, poate și la poziția sa din guvern, dar ceea ce ar fi primit în schimb ar fi fost: un venit de 500

de lire pe săptămână și, odată cu asta, casa exact așa cum și-ar fi dorit să fie.

Scopul acestor negocieri nu este acela de a obține ceva mult mai somptuos, ba chiar dimpotrivă, prietenii s-ar întreba de ce și-a scăzut pretențiile până la această casă simplă dintr-o zonă rurală pustie a Franței. De ce să fi renunțat la un asemenea confort? „Am deveni neobservabili, modești, absolut de neinvidiat.“

L-am auzit luând o altă înghițitură.

— E casa mea sigură, spune el. Dacă e prins în unele întâlniri fără rost sau într-un hotel de doi bani, de unul singur, sau e în Londra și Anna dă o tură prin

magazine — se imaginează în casa asta din Franța sau se gândește la posibile modificări.

îi spun că sentimentul de a fi izolat sau separat de Anna pare să îl facă să se simtă neliniștit și furios — separarea îl destabilizează. S-ar putea să se gândească la casa lui din Franța pentru a-și recăpăta echilibrul.

îl aud luând o înghițitură și punând ceașca la loc în farfurioară.

— Credeam că vei spune că mă gândesc la casa mea din Franța atunci când realitatea mi se pare de nesuportat. Dar da, îmi spune el, separarea chiar mă tulbură.

După Oxford, spuse, însă înainte de a merge la Harvard, el și Anna și-au petrecut vara în Italia. Până atunci el fusese la Paris doar de vreo două ori. Călătoritul dintr-un oraș în altul îl neliniștea; nu putea să se descotorosească de sentimentul inconfortabil că o va pierde cumva pe Anna, că el s-ar fi întors cu spatele și ea ar fi dispărut. în fiecare dimineață, înainte să plece de la *pensione* a lor, o punea să promită că dacă se vor îndepărta unul de celălalt, ea s-ar fi

îndreptat spre centrul orașului, către treptele catedralei. Acela era locul lor de întâlnire.

— Ori de câte ori îmi imaginez casa din Franța, o văd pe Anna în salon, așteptându-mă — e precum la catedrală, locul nostru de întâlnire.

îl aud mișcându-se prin cameră.

— Nu vă faceți griji die Grosz, îmi mai tom niște ceai. Nu sunt în baie.

în unele zile, îmi spuse, se gândește încontinuu la casă, vizualizând o nuanță diferită de vopsea într-o cameră, o ușă de intrare mai mare în acea cameră. Schițează planuri pentru etaj, priveliști ale interiorului. Astăzi, în timpul unei întâlniri, a schițat o perspectivă a holului, de la ușa principală spre bucătărie. Dacă ar fi să îl întreb ce e în debara, ar putea să îmi spună fiecare lucru de pe fiecare raft. Dar cel mai mult se gândește la camere, la reconstruirea lor, la proporțiile lor. „E ridicol", spuse el, cunoaște această casă mai bine decât își cunoaște locuința din Londra.

îmi spuse că asta trebuie să fie o fugă de lumea reală. Casa din Franța ar fi conectată la un fel de loc fantastic pe care l-a inventat pe când era copil. Disprețuia scandalurile pe care le făceau părinții săi la beție, accesele de furie ale mamei, temperamentul ei violent.

— Eram mereu într-o carte, sau într-o reverie, încercând să mă îndepărtez de zgomotul certurilor lor. Dumneavoastră ați spune probabil că încercam să mă îndepărtez de certurile lor *și* de ura mea pentru ei — și asta ar fi adevărat.

îmi spune că se simte jenat^/rușinat că nu poate să stea într-o cameră de hotel de unul singur ca o persoană normală.

— Nu înțeleg, spuse el. Mă îngrijorez că arhitectura mea îmi subminează simțul realității.

— Poate, am spus. Dar s-ar putea ca arhitectura dumneavoastră să vă ajute să vă conservați simțul realității. Nu vă gândiți tot timpul la casa din Franța. Pare să fie ceva ce faceți atunci când sunteți izolat, înfricoșat sau furios.

— Aceasta este o interpretare foarte binevoitoare a ceea ce încerc să descriu, dar nu sunt sigur. Asta nu explică faptul că o redecorez neîncetat sau ciudata mea tocmeală — acel „voi renunța la tot doar să pot avea...“ nu contează.

Nu, am spus eu. Asta nu explică trocul său.

— Asta seamănă mai mult cu acel gen de lucru pe care l-ar putea face un copil speriat.

L-am auzit mișcându-se iar, probabil s-a ridicat în picioare.

îmi spune că există o poveste scrisă de Joyce, crede că în *Oameni din Dublin.* A citit-o în timpul primului an la universitate, dar nu s-a mai uitat la ea de atunci — finalul era supărător, prea tulburător. La sfârșitul povestirii, tatăl — care băuse — se întoarce acasă și descoperă că soția sa este la biserică și fiul său a lăsat focul să se stingă. Tatăl era nevoit să-și aștepte cina și băiețelul încerca să îl calmeze. îi spune tatălui că îi va pregăti el cina, dar tatăl nu se domolește. Apucă un baston, își suflecă mânecile și apoi începe să îl bată pe băiețel. Nu există nicio scăpare. Tatăl beat continuă să îl lovească pe băiețel iar și iar. Sângerează. Băiețelul imploră, apoi imploratul se transformă în târguială: „Nu mă bate, tăicule, nu mă bate și voi spune Bucură-te Marie pentru tine. Voi spune Bucură-te Marie pentru tine, tăicuțule, dacă nu mă bați“.

Asta simțea când mama lui îl pălmuia și îl pocnea. „Nu mă lovi, mami, o să fiu cuminte, voi fi băiat cuminte, mămico.“ Și atunci când asta nu mergea, îmi spune, „îl imploram pe Dumnezeu — Doamne, fă-o să nu mă mai bată. O să fiu cumite. O să îți dau orice, o să îți dau tot, dacă mă aperi. Te rog, Doamne, te rog“.

îi auzeam respirația. Am avut senzația că se străduiește să nu plângă. A spus:

— Domnule Grosz?

-Da.

— Casa mea are o ușă magică.

— O ușă magică?

Cu un an în urmă fusese la bordul unui avion de cursă lungă care a făcut o escală la Hong Kong. La o oră după ce a părăsit Hong Kongul a fost mai întâi o bubuitură, apoi s-a auzit sunetul vântului șuierând prin cabină. Măștile de oxigen au fost eliberate. Avionul a coborât rapid de la 10 000 de metri. A crezut că era gata să moară.

— M-am gândit că dacă aș fi putut măcar să mă ridic și să deschid ușa cabinei de pilotaj, aș fi pășit în casa mea. Aș fi putut fi acasă, în siguranță. Eram gata să-mi dau la o parte masca de oxigen și să-mi desfac centura de siguranță când avionul s-a stabilizat.

Un metrou blocat, un ambuteiaj — el putea să se ridice și să treacă dincolo de ușă, în casa lui. Mare parte din gândurile sale sunt despre ușa magică — la ce trebuie să renunțe ca să o poată avea?

— E o nebunie, spune el, nu-i așa?

îi spun că nu cred că e o nebunie. Un băiețel care e pocnit ar da orice pentru o ușă magică.

— Nu mă gândesc prea mult la copilăria mea. Când o fac, nu îmi amintesc mare lucru. Totul pare atât de îndepărtat, mort. Mă gândesc în sinea mea că *a fost* copilăria mea, nu că e copjlăria mea. Nu e vie în mine.

Niciunul dintre noi nu vorbea. După un minut sau mai bine, mi-am făcut brusc griji că ni s-a întrerupt legătura.

— Sunt încă aici, spuse el.

A păstrat tăcerea pentru o clipă.

— După ceasul meu, timpul nostru se apropie de sfârșit. Nu vreau să mai spun nimic acum. Mâine am o petrecere cu băutură la care trebuie să particip, așa că va trebui să termin cu cincisprezece minute mai devreme, îmi pare foarte rău.

— Mulțumesc că mi-ați spus.

— Die Grosz?

-Da.

— Nu am cu adevărat o casă în Franța. Știți asta, nu-i așa?

SPUSUL MINCIUNILOR

DESPRE SECRETE

Scrisoarea doctorului său îl descria drept un mincinos patologic — aș fi fost disponibil pentru o evaluare, poate aș fi putut să îl primes^ în terapie?

Philip a venit la un intetviu în aprilie, acum câțiva ani. Doctorul său a decis să mi-1 trimită după ce a dat nas în nas cu soția lui Philip într-o librărie din oraș. Ea l-a prins de mână, abia abținându-se să nu plângă. Să fie oare o idee bună, se întreba ea, ca ei să discute opțiunile de tratament rămase pentru cancerul de plămâni al lui Philip?

în timpul primei întâlniri cu mine, Philip (care era perfect sănătos, după cum îmi spusese doctorul său de familie) a înșirat unele dintre minciunile pe care le spusese de curând. La o strângere de fonduri de la școală, îi spusese profesorului de muzică al fiicei sale că el era fiul unui compozitor celebru — un bărbat care era bine cunoscut ca fiind necăsătorit și homosexual. Chiar înainte de asta, îi spusese socrului său, care era jurnalist sportiv, că fusese cândva selecționat ca rezervă în echipa de tir a Marii Britanii.

Prima minciună pe care și-o amintea era una spusă unui coleg de școală. Când Philip avea unsprezece sau doisprezece ani, insistase că a fost recrutat de serviciile secrete britanice pentru a deveni agent. El mi-a spus care a fost dojana directorului: „Pentru Dumnezeu, dacă ai de gând să minți, măcar fă-o mai bine“.

Directorul avea dreptate, Philip era un mincinos îngrozitor. Deși fiecare minciună părea construită pentru a-1 uimi pe ascultător, minciunile erau în același timp absolut inutile și chiar destul de riscante.

— Nu pare să te îngrijoreze că oamenii te cred un mincinos, i-am spus.

A dat din umeri.

Mi-a spus că ascultătorii săi rareori îl puneau la încercare. Soția nu îl întreba despre recuperarea sa miraculoasă, tot la fel cum păruse să accepte vestea despre cancerul său. Alții, cum ar fi socrul său, erau cu siguranță mult mai sceptici, dar nu ziceau nimic. Când l-am întrebat despre efectul minciunilor sale asupra carierei lui — era producător de televiziune —, mi-a spus că toată lumea din branșă mințea: „Face parte din bagajul de aptitudini“.

După părerea mea, Philip nu empatiza cu oamenii pe care îi mințise — de cei mai mulți părea chiar că nu îi pasă. Asta până cu o săptămână înainte să vină să mă întâlnească. Fiica lui de șapte ani îl rugase să o ajute cu tema la franceză; el îi spusese mereu că

vorbea fluent limba franceză. Acum, în loc să recunoască faptul că nu vorbea franceza, îi spusese că pur și simplu nu își amintea numele animalelor de la fermă din caietul ei. Ea a tăcut și s-a uitat în altă parte — el a văzut că ea și-a dat seama că o mințise.

Pe parcursul întregii consultații, m-a uluit sinceritatea lui Philip. Dar am știut că dacă era să fie el însuși cu mine, dacă ar fi fost să dea tot ce putea din el, la un moment dat m-ar fi mințit. S-a întâmplat destul de curând. După o lună de tratament a încetat să mă plătească. Mi-a spus că își rătăcise carnetul de cecuri, dar că avea să își achite datoriile imediat ce îl găsește, în luna următoare mi-a spus că și-a donat salariul pe o lună Muzeului Freud.

După cinci luni de minciuni a trebuit să îi aduc la cunoștință că ne vom opri la sfârșitul lunii dacă nu-și achita datoria. Chiar pe când era pe picior de plecare de la ultima noastră ședință, a scos un cec din buzunar și mi l-a întins.

Respiram ușurat că m-a plătit, dar eram nesigur în legătură cu ceea ce se întâmplase între noi. Philip mințea din ce în ce mai mult și eu deveneam din ce în ce mai retras — mult mai în gardă atunci când vorbeam. Acum realizez că avea un talent deosebit să-și prindă ascultătorul în convenția socială a întâmpinării minciunilor cd o tăcere politicoasă. Dar de ce — cărui interes psihologic i-ar fi putut servi comportamentul său?

Ne-am luptat cu această întrebare tot anul următor al tratamentului său. Am explorat ideea că minciuna lui era un fel de a-i controla pe alții sau de a compensa un sentiment de inferioritate. Am vorbit despre părinții săi — tatăl lui era medic chirurg și mama fusese învățătoare până când a murit, chiar înainte ca Philip să sărbătorească împlinirea vârstei de doisprezece ani.

Asta până când, într-o zi, Philip a descris o amintire din copilărie care păruse mult prea neînsemnată ca să o menționeze până atunci. Obișnuise să împartă dormitorul cu frații lui gemeni care dormeau în

pătuțuri apropiate de patul lui de la vârsta de trei ani. Uneori se trezea în miezul nopții de la zgomotele oamenilor care făceau gălăgie când plecau din barul de peste drum. Era adesea conștient de nevoia de a face pipi și știa că ar fi trebuit să se ridice și să meargă în capătul holului, dar rămânea în pat, fără să se miște.

„Obișnuiam să fac pipi în pat când eram copil", mi-a spus Philip. A descris cum își mototolea pijamalele ude și le împingea adânc sub așternuturi, pentru a le găsi la vremea culcării spălate și împăturite cu grijă sub pernă. Niciodată nu a discutat despre asta cu mama lui și, după câte știa, ea nu spusese nimănui, nici măcar tatălui, despre enurezisul lui.

— Ar fi fost furios pe mine, a spus Philip. Cred că ea s-a gândit că voi scăpa de asta. Și am scăpat, când a murit.

Philip nu își amintea să fi fost vreodată singur cu mama lui. Mare parte din copilăria sa, ea fusese ocupată cu îngrijirea gemenilor. Nu-și amintea să fi vorbit vreodată doar el cu ea; unul dintre frații lui, sau tatăl, cineva, era mereu prezent. Udatul patului și tăcerea ei s-au transformat într-o conversație confidențială — ceva ce numai ei doi aveau în comun. Când mama lui a murit, această conversație s-a încheiat brusc. Și așa Philip a început să improvizeze o altă versiune a schimbului dintre ei. Spunea minciuni care făceau dezordine în lucruri și apoi spera ca interlocutorul lui să nu spună nimic, devenind, asemenea mamei lui, un partener într-o lume secretă.

Mințitul lui Philip nu era un atac la intimitate — deși avea uneori acest efect. Era felul său de a păstra apropierea așa cum o știuse, felul său de a rămâne lângă mama lui.

DESPRE A NU FI INTR-UN CUPLU

Michael D. mi-a telefonat să stabilească o întâlnire.

— Am fost în analiză cu doctorul H., a spus.

E în politica societății profesionale din care fac parte ca fiecare membru să desemneze un alt psihanalist să îi pună în ordine aspectele referitoare la cabinet, să aibă grijă de pacienți și să aranjeze cu grijă orice însemnări confidențiale sau corespondență — în eventualitatea morții neașteptate a analistului. Am acceptat să mă ocup de treburile doctorului H., dar moartea sa nu a fost ceva neașteptat. Știa că va muri de cancer la plămâni, și în lunile de dinainte să moară și-a pus singur în ordine totul. Cu câteva săptămâni înainte să moară, mi-a spus:

— Pacienții mei sunt aranjați, nu ar trebui să fii căutat de vreunul dintre ei.

Așa că, atunci când Michael D. m-a sunat, aproape doi ani mai târziu, am fost cumva surprins.

Am convenit când să ne întâlnim. Era cât pe ce să pun receptorul în furcă când a spus:

— Nu vă amintiți de mine, nu-i așa?

— îmi pare rău, am spus.

— Nu-i niciun motiv pentru care ar trebui să vă amintiți de mine.

Mi-a spus că ne-am mai întâlnit cu aproape douăzeci de ani în urmă; avea douăzeci și șapte pe atunci.

— Nu ați avut niciun loc liber, m-ați recomandat doctorului H.

în timp ce vorbea, am început să îmi reamintesc întâlnirea noastră. Ne-am văzut pentru o consultație chiar înainte de ziua căsătoriei sale. Nu îmi puteam aminti fața lui, dar aveam o imagine cu el îmbrăcat în blugi, tricou, teniși, cu un aer băiețos, timid. Ceea ce îmi aminteam era felul în care a intrat în camera mea, ținând în mână o foaie de hârtie liniată. Imediat ce s-a așezat, a spus:

— Am scris câteva notițe. Hârtia s-a dovedit a fi pliată și repliată.

Din când în când, își consulta hârtia, pe care își notase întrebările pentru mine — „Ar trebui să o las să păstreze inelul de logodnă?“ „Să le spun celor mai buni prieteni că am îndoieli față de sexualitatea mea?“ „Trebuie să le explic ceva invitaților, nu vreau să mint — ce le spun oamenilor?“ „Ar trebui să sun eu însumi pe fiecare sau să o facă mama și tata în locul meu?“

Privind înapoi, nu îmi puteam aminti cum mă descurcasem cu aceste întrebări. I-am spus că eu credeam că era foarte neliniștit și că faptul de a avea aceste întrebări scrise pe hârtie îl ajuta să se simtă mai puțin confuz, mai sigur. Pe parcursul celor două ore cât am discutat, nu a lăsat hârtia din mână.

Treptat, trăirea mea în legătură cu hârtia s-a schimbat. Poate că din cauza faptului că el o ținea atât de strâns se simțea mai puțin ca un zid între noi și mai mult ca un ursuleț de pluș uzat ce trebuie purtat pe oriunde. La sfârșitul consultației, pe când își îmbrăca haina, m-am auzit întrebându-1 — asemenea unui tată care se asigură că al său copil nu și-a lăsat în urmă vreo jucărie iubită — dacă și-a luat foaia de hârtie.

— Da, acum îmi amintesc de dumneavoastră, am spus. I-am spus că aștept cu nerăbdare să îl revăd. Ne-am luat la revedere și am închis.

După ce am luat însemnările evaluării lui Michael, m-am așezat la birou și am început să le citesc. Paginile confirmau cam ceea ce îmi aminteam eu.

Cu două zile înainte să vină să mă vadă își anulase nunta. Totul se întâmplase brusc. Weekendul anterior, el și logodnica lui, Claire, participaseră la nunta unui prieten. Pe drumul de întoarcere la Londra, a devenit convins că la un moment dat, după ce va avea copii, se va trezi și va descoperi că este homosexual. Când Claire a ațipit pe scaunul pasagerului, el s-a trezit repetând în tăcere:

„Nu sunt homosexual, nu sunt homosexual, nu sunt homosexual“. După o noapte fără somn, i-a spusjui Claire că nu se putea căsători cu ea. Nu știa cine era sau ce voia, poate că era homosexual.

L-am întrebat de ce credea că era homosexual; făcea sex cu un bărbat? „Nu“, îmi răspunsese. Avea fantezii sexuale cu bărbații? „Nu“, a spus. Făcuse *vreodată* sex cu un bărbat sau avusese *vreodată* fantezii cu bărbați? Iarăși, nu. Când am întrebat despre logodnica lui, mi-a spus că fusese cu Claire trei ani și se mutaseră împreună de curând. Da, făceau sex regulat, de patru sau de cinci ori pe săptămână.

— Vă gândiți la bărbați când faceți sex cu Claire? am întrebat.

— Nu, a răspuns el.

— îmi pare rău, am spus. Nu înțeleg. De ce credeți că sunteți homosexual?

— Deci dumneavoastră nu credeți că sunt homosexual?

— încerc să înțeleg de ce *dumneavoastră* credeți că sunteți homosexual.

— Mă îngrijorez că voi descoperi că sunt homosexual — după ce voi fi avut copii. Este o responsabilitate enormă să ai copii.

— Vă temeți că veți avea dorințe sexuale față de ei? am întrebat.

— Nu, deloc, a răspuns.

Din însemnările mele era clar că ne tot învârteam într-un cerc vicios. Michael părea să aibă o neliniște adâncă legată de el însuși, ceva de care era convins că are de-a face cu sexualitatea lui, dar nu am putut să înțeleg mai clar ceea ce îl îngrijora. Mi-a spus că își începuse târziu viața sexuală, că prima și singura lui iubită a fost Claire. Și, în timp ce tot ceea ce îmi spunea Michael părea să aibă o

posibilă semnificație, nu puteam să înțeleg ce voia să spună când zicea că e îngrijorat în legătură cu sexualitatea lui.

în însemnările mele notasem ideea că părea incapabil să îndure pierderea pe care o presupune căsătoria, înțelegeam prin asta nu doar pierderea poziției de copil, ci și pierderea anumitor drumuri care-i fuseseră deschise și care acum s-ar fi închis. în același timp, m-a șocat imaturitatea lui; era, în lipsa lui de empatie, un adolescent sadea. Nu părea să aibă prea mult habar de durerea pe care o provocase logodnicei sale. După cum descria evenimentele, era clar că ea se afla într-o stare de șoc.

Mi-a spus că toți ai lui, părinți și prieteni, o considerau pe Claire minunată — inteligentă și caldă. Era de acord cu asta. Erau convinși că o va pierde dacă nu o cerea de soție. S-a trezit spunându-i lui Claire că își dorea copii și căsnicie, a cerut-o, au găsit o casă și plă-nuiau nunta. Făcuse lucrurile astea pentru că se gândea că așa trebuia să facă, că așa ar trebui să își *dorească* să facă, dar iată-1 acum, cu câteva săptămâni înainte de nuntă, simțind că nu putea merge mai departe.

Voiam să cred că a fost nevoie de curaj să anuleze nunta, dar oprirea acesteia părea la fel de nechibzuită ca și continuarea ei. Și treaba cu sexualitatea lui nu era nici ea chiar în regulă — suspectam că era singura scuză pe care credea că o vor accepta cei din jurul său.

Era clar că era disperat să oprească nunta, dar nu putea să spună de ce și eu nu puteam să îmi dau seama de ce. în notițele mele trăsesem concluzia că se prăbușea în depresie și avea nevoie urgent de ajutor. Avea nevoie de un terapeut cu experiență care să îl poată ajuta să dobândească o înțelegere mai bună a cauzei depresiei sale, să obțină o imagine mai clară a îngrijorărilor sale fundamentale.

Mai era un alt punct în însemnările mele, și acesta ar fi putut fi motivul pentru care nu i-am recunoscut vocea la telefon — simțisem că nu ajn putut stabili un contact real cu el.

Pe timpul unei consultații, eu trebuie să adun informații — istoria de viață a pacientului, istoria problemei sale —, dar cel mai important lucru e că pacientul ar trebui să plece de la prima noastră întâlnire cu sentimentul că a fost auzit. La sfârșitul acestei întâlniri, ar trebui să simtă că lucrul pentru care a venit și pe care trebuia să îl spună a fost spus, ascultat și reflectat. în aproape toate consultațiile există un moment în care lucrurile se potrivesc, când ambele persoane simt că înțelegerea s-a produs. Când se întâmplă așa, și se poate întâmpla în orice punct al întâlnirii, pacientul și analistul au sentimentul că s-a terminat consultația, că s-a obținut ceea ce era necesar — dar asta nu se întâmplase cu Michael.

Aveam o serie de gânduri pe care i le-am dezvăluit, dar la sfârșit am rămas cu sentimentul că nimic nu părea să-l fi atins. Când a venit vremea să ne luăm la revedere, am simțit o înfrângere vagă. M-am consolat cu gândul că Michael nu era atât de interesat în a fi auzit pe cât era interesat să obțină ceva de la mine — voia să rupă logodna și părea că dorește încuviințarea mea. Am simțit că voia ca eu să spun ceva cu care să se întoarcă la logodnica și la părinții lui, un diagnostic de boală, ceva care să îl scutească pentru totdeauna de căsătorie.

Celălalt document din dosar era o fotocopie a scrisorii mele care descria consultația și recomandarea lui Michael doctorului H. „Cine știe?“ scrisesem. „Poate că singura lui nevoie e să întâlnească persoana potrivită.“

Așezându-mă la birou, am închis dosarul și m-am întrebat ce se alesese de Michael în timpul anilor care au urmat. Era el căsătorit acum și avea copii? Și ce îl oprise să se căsătorească cu Claire? Am pus dosarul în dulap, am închis biroul și am plecat.

Câteva zile mai târziu, așa cum era planificat, Michael a venit la ședință. Și-a scos sacoul și s-a așezat pe scaun. Cât timp a aruncat o privire de jur împrejurul camerei, m-am surprins uitându-mă la mâna sa stângă să văd dacă avea verighetă. Nu avea.

— Amândoi avem câteva fire albe în plus, mi-a spus. Am rămas tăcuți pentru o clipă.

— Cu ce vă pot ajuta? am întrebat.

A rămas nemișcat și a spus:

— Unul dintre lucrurile de care doctorul H. și cu mine ne-am dat seama e că psihanaliza nu mă poate ajuta cu adevărat. Să fiu cinstit, analiza mea cu dr. H. a fost mai mult un eșec — însă acest eșec a avut valoarea lui.

I-am spus că nu eram sigur că am înțeles ce a vrut să spună.

Pentru o clipă a părut pierdut în contemplarea a ceva vizibil doar pentru el și apoi a spus:

— Știți povestea lui Kafka și a Feliciei Bauer? Timp de cinci ani, Kafka a fost intens implicat în relația cu Bauer, uneori trimițându-i mai multe scrisori într-o singură zi. Ea locuia la Berlin, el trăia la Praga — nu era nici pe atunci o distanță prea mare, dar pe timpul celor cinci ani cât au fost logodiți se întâlniseră doar de zece ori, adesea nu pentru mai mult de o oră sau două. Dacă citiți scrisorile lui Kafka, a spus Michael, e foarte limpede că el era de obicei pradă agitației — își făcea griji unde se ducea Felice, cu cine se vedea, ce mânca sau ce purta aceasta. Kafka voia răspunsuri imediate la scrisorile lui și era furios când nu le primea. A cerut-o de soție de două ori și a rupt logodna tot de două ori — nunta nu a avut loc niciodată.

Michael a spus că, pentru Kafka, separarea de Felice Bauer era insuportabilă. „Singurul lucru și mai deranjant era prezența ei.“

— Kafka intra mereu în astfel de relații, mi-a spus el. Astăzi, am spune că era schiztSid sau că suferea de vreo formă ușoară de Asperger, dar astfel de cuvinte nu oferă nicio semnificație chestiunii în cauză. Persoana pe care o evita cel mai mult era persoana de care era cel mai dependent — persoana cea mai dorită.

— Aceasta e povestea mea — cu Claire, cu doctorul H. Cu cât trecea timpul, cu atât deveneam mai dependent de doctorul H., cu atât mai mult simțeam că am nevoie de ajutorul său, cu atât mai mult mă trezeam că săream peste ședințe și îmi doream să închei definitiv analiza.

Mi-a povestit că atunci când a început analiza cu doctorul H. era în depresie — rușinat de felul în care anulase nunta, jenat de chestiile pe care le spusese oamenilor. A renunțat la bursa de cercetare în matematică și a primit o slujbă în domeniul bancar — făcea simulări computerizate. După aproximativ șase luni și-a găsit un apartament nou și a început să se bucure de slujba pe care o avea.

— M-am simțit un pic mai bine. Pentru că terapia mersese atât de bine la început, a durat ceva vreme până când fiecare dintre noi să își dea seama de unele lucruri evidente: cum ar fi nevoia mea de a controla distanța dintre noi. în mod normal, oamenii devin tot mai apropiați odată cu trecerea timpului. Eu nu pot să fac asta. încrederea mea nu pare să se adâncească — nu cu mult, în orice caz.

Situația s-a limpezit ca urmare a unei alte despărțiri de o iubită. Avusese o relație cu o femeie care trăia la New York. Mare parte a relației s-a petrecut prin telefon. în fiecare zi a săptămânii, când ea se întorcea de la muncă și chiar înainte ca el să meargă la culcare, Michael o suna. Se vedeau o dată la trei luni.

— Ea era de părere că ar trebui să ne vedem mai des — așa credeam și eu. Nu asta ar trebui să se întâmple? Dar, pur și simplu,

nu am putut să o fac — am vorbit despre frica mea de intimitate, despre frica mea de angajament, despre frica de a deveni tată. Când a propus să se mute aici, m-am panicat — a fost la fel cum fusese cu Claire. Pur și simplu nu am putut să o fac și ne-am despărțit.

— Cred că doctorului H. i-a fost destul de greu să creadă că eram fericit cu adevărat de unul singur — și mie mi-a venit greu să cred asta la început. La fel ca el, am crezut că am un fel de blocaj psihologic care mă apără de dorința de intimitate, a spus el.

L-am întrebat dacă el și doctorul H. ajunseseră la vreo concluzie legată de cauza pentru care el se simțea așa.

— Aș putea să vă spun o mulțime de lucruri cotradic-torii, dar adevărul e că, atunci când sunt într-un cuplu, simt că dispar, că mor — îmi pierd mințile.

în timp ce vorbea, m-am simțit din ce în ce mai inconfortabil. Mi-am dat seama că bănuiala mea din timpul primei noastre consultații — că dorea un bilet de diagnostic de boală, care să îl scutească de nuntă pentru totdeauna — era corectă, dar am dat-o la o parte odată cu remarca malițioasă făcută doctorului H.: „Poate că are nevoie doar de persoana potrivită“.

Aproape ca și cum mi-ar fi citit gândurile, Michael a spus:

— Mulți oameni, în special psihanaliști, presupun că fericirea poate fi găsită doar în cuplu — dar nu toți suntem făcuți pentru relații.

— Simțiți că v-am judecat greșit, că v-am înțeles greșit la prima noastră consultație? am întrebat.

— Ați încercat să vă dați seama ce nu a mers între mine și Claire. Am plecat gândindu-mă că ați rămas perplex, dar că ați avut intenții bune. Cei mai mulți oameni cred că sunt timid, că sunt anxios sau am o stimă de sine scăzută. Dumneavoastră nu ați crezut asta, dar

ați crezut că terapia m-ar ajuta să intru într-o relație — și asta a fost greșit.

S-a aplecat în față.

— Nu trebuie să vă simțiți prost, e o greșeală pe care toată lumea o face și eu încă o fac uneori față de mine. Dar chestia e că, în clipa în care am găsit distanța ideală, regulile se schimbă și simt că cealaltă persoană este prea aproape.

— Iubirea nu poate schimba ceea ce e greșit la mine, a spus Michael, pentru că iubirea se simte ca o amenințare. E chestia care m-a făcut să mă prăbușesc înainte de nunta mea. Să fiu iubit e problema, pentru că dragostea e o impunere — când ești iubit, cineva vrea mai mult de la tine.

> — Acesta e lucrul pe care credeți că nu l-am văzut — pe care psihanaliștii nu îl văd.
>
> — Da, dar mi-a luat mult timp să înțeleg ce e bine pentru mine — cine sunt eu — și să accept asta.

Am auzit vocile trecătorilor pe trotuarul de dincolo de fereastra mea.

— Nu sunt sigur că înțeleg ce doriți de la mine, am spus. Cu ce vă pot ajuta?

— îmi e dor de doctorul H., mi-a răspuns. Mi-e dor de conversațiile noastre. M-a ajutat să găsesc cuvinte pentru a-mi descrie starea — și să v-o spun dumneavoastră acum mă face să mă simt mai bine, mai puțin singur. Nu pot să mă descurc cu intimitatea, dar mă pot simți singur. Mi-ar plăcea să vin să vă văd când simt nevoia să o fac.

Am așteptat să văd dacă mai era ceva ce Michael ar fi vrut să spună.

— Pot să fac așa? a întrebat. Ar fi în regulă?

Și așa am convenit.

PASIUNE PENTRU IGNORANȚĂ

Bănuiam de multă vreme că soțul pacientei mele avea o aventură, dar, bineînțeles, nu aveam cum să știu sigur.

După câțiva ani de la obținerea dreptului de practică în psihanaliză, pe când aveăm treizeci și nouă de ani, am preluat o pacientă căreia îi voi spune Francesca L. Venise să mă vadă la recomandarea medicului ei de familie pentru că suferea de depresie post-partum. încetul cu încetul, pe parcursul primului an al psihanalizei sale, depresia cedase. însă neînțelegerile cu soțul ei — probabil un rezultat al neputinței lor de a gândi ca un cuplu — o făceau nefericită și neliniștită.

Ceea ce pot să știu e doar ceea ce îmi spun pacienții mei și totuși, pe parcursul acelor primi doi ani din analiza Francescăi, nu puteam să mă abțin să mă gândesc că soțul ei, Heniy, era infidel. în primul rând, avusese mai multe aventuri în timpul primei sale căsnicii; își părăsise soția și fiul de zece ani pentru a se căsători cu Francesca. în al doilea rând, erau o serie de mici detalii, aparent inconsecvente, care îmi atrăgeau atenția. în fiecare seară, după ce termina lucrul, Henry se ducea la clubul sportiv pentru a înota, însă, în două rânduri, când Francesca a mers la club cu speranța să

îl întâlnească, el nu era acolo. Mai erau și apelurile telefonice — telefoane la momente nepotrivite, urgente, la care trebuia să răspundă din altă cameră, apeluri care îl făceau pe Henry să lase tot și să iasă din casă pentru două sau trei ore.

într-o ședință, Francesca mi-a povestit cu inocență că a sunat la biroul lui Henry. Un coleg a răspuns la telefonul lui.

— A acoperit partea receptorului din dreptul gurii și l-am auzit strigând: „Hei, Fustangiule, e pentru tine“.

Am așteptat și când Francesca nu a vorbit am întrebat-o ce însemna asta pentru ea.

— Nimic — m-am gândit doar că e amuzant. De-ale băieților, a spus.

Am tăcut.

— Poate că era chiar un compliment, a spus ea.

— Nu ești deloc curioasă de ce colegul i-a zis „Fustangiule“?

— Nu, nu neapărat. Ei toți vorbesc așa.

Poveștile pe care le spunea Francesca mă făceau să mă simt neliniștit pentru ea. în timp, ședință după ședință, am devenit din ce în ce mai frustrat de lipsa ei de curiozitate. Nu puteam să cred că nu și-ar fi dorit să verifice dacă Henry își folosise echipamentul de înot sau să îl controleze în portofel după chitanțe neobișnuite. Ea nu doar că era pasivă; părea că face eforturi să se mențină ignorantă. Am încercat în diferite moduri să aduc în discuție această problemă, dar nu am fost sigur cam cât de departe să duc discuția.

în unele nopți îmi era greu să dorm. Mă sculam, beam un pahar cu apă, mă reîntorceam în pat și zăceam întins, adormind pentru câteva ore spre răsăritul soarelui. Eram supărat din cauza a ceva ce se întâmplase în propria mea viață — și, drept urmare, erau momente când mă gândeam că s-ar putea să aduc ceva din problemele mele în analiza Francescăi. Chiar înainte de începutul terapiei ei, trecusem printr-o perioadă dificilă cu o iubită. Fuseseră apeluri telefonice — nu doar o dată răspunsesem la telefonul nostru și apelantul îmi închisese. Plecat în weekend la o conferință de psihanaliză din Copenhaga, am sunat acasă târziu într-o sâmbătă seara și prietena mea nu a răspuns. Când am ajuns acasă, mi-a spus că nu s-a simțit bine sâmbătă dimineața, a scos

telefonul din priză, a tras un pui de somn și a uitat să îl bage iar în priză. „îmi pare rău“, a spus, „mi-am amintit abia duminică“. O lună mai târziu ne-am despărțit și eu m-am mutat — abia când mi-am despachetat hainele și le-am agățat în dulap am observat o cămașă bărbătească care nu îmi aparținea. întins pe pat, gândindu-mă la cum am fost înșelat, nu puteam să dorm.

La câteva săptămâni dup^discuția noastră despre porecla „Fustangiu“, Francesca și-a auzit telefonul mobil bipăind — un mesaj. L-a ridicat de pe masa din bucătărie și a citit: xxx. Nu îi era deloc caracteristic lui Henry să îi transmită prin telefon un sărut, darămite trei. Apoi și-a dat seama că nu era telefonul ei — ea și Henry aveau telefoane identice —, era al lui. Cine, l-a întrebat ea, îi trimitea lui un sărut? El a spus că era probabil o greșeală sau unul dintre tipii de la birou a făcut o glumă — nu recunoștea numărul.

— Te-ai uitat la celelalte mesaje? Sau în lista de apeluri? am întrebat-o.

— Nu, m-am gândit că am făcut ce ați fi dorit să fac — l-am întrebat despre ce era vorba și mi-a explicat. M-am gândit că veți fi mulțumit de mine.

M-am întristat. Era din ce în ce mai limpede că Francesca se simțea obligată să îmi spună povești care să mă facă să cred că Henry era infidel. însă când am încercat să discut posibilitatea că el s-ar putea să aibă o aventură, mintea ei a devenit brusc inaccesibilă. Nimic din toate astea nu avea vreun sens și totuși Francesca se simțea atât de confortabil cu această incoerență, că m-am gândit că trebuia să aibă o semnificație mai adâncă pentru ea — dar care?

Timp de câteva luni, ne-am tot reîntors la această problemă. Desigur, am luat în considerare posibilitatea ca supraidentificarea mea cu Francesca să mă facă să interpretez greșit situația ei, să văd trădarea mea în căsnicia ei — dar asta nu avea niciun sens. Ea nu inventa acțiunile lui Henry. Trebuia ca eu să am îngrijorările ei, ca

ea să nu le aibă? Poate că se străduia să mă determine să mă gândesc la ea ca la o victimă, un copil abandonat — dar pentru care motiv posibil? Am cercetat relația ei cu părinții, care fusese întotdeauna ceva misterios pentru mine. Păreau formali și distanți. Ocupat cu mica lui afacere de înrămat tablouri, tatăl ei lucra de dimineață până seara. Am remarcat totodată că, deși locuiau în apropiere, mama Francescăi abia dacă o vizita. Era foarte puțin interesată de nepoata sa Lottie.

Așa că atunci când mama Francescăi a rugat-o pe aceasta să ia prânzul între patru ochi, a presupus că avea ceva important să îi spună — griji pentru bani, cancer. în schimb, mama i-a spus că, de mai bine de treizeci de ani, tatăl Francescăi și partenera lui de afaceri June aveau o aventură. Părinții Francescăi încercau să rezolve problema. Tatăl ei își vindea partea lui din afacere; de asemenea, îi înlăturaseră pe June și pe soțul ei din viața lor personală. însă mama ei era încă nesigură în legătură cu ceea ce dorea cu adevărat.

Am întrebat-o pe Francesca despre cum descoperise mama ei aventura.

— Nu a descoperit-o, a spus Francesca. Soțul lui June i-a spus. El știa de mulți ani. I-a spus ceva mamei crezând că și ea știa.

Francesca nu a fost deloc surprinsă de veștile mamei ei. Și-a amintit de o serie de momente când i-a văzut pe tatăl ei și pe June comportându-se într-un fel care sugera că erau amanți. Mi-a spus că într-o zi, după școală, când avea cincisprezece sau șaisprezece ani, din impuls, s-a dus la magazin. Privind prin fereastră înainte să intre i-a văzut pe cei doi în magazinul gol, aplecați peste o masă, cu capetele aproape atingându-se, cum se uitau la un tablou. A privit cum tatăl ei și-a pus brațul în jurul taliei lui June. O clipă mai târziu, tatăl ei și-a ridicat privirea, ochii lui au întâlnit ochii Francescăi — s-a albit și brusc s-a dat un pas înapoi. Revenindu-și, a sărit spre

ușa de la intrare și făcând un gest cu brațul și cu vocea mult prea stridentă, a invitat-o înăuntru.

Când am auzit despre aventura tatălui ei m-am gândit că m-aș putea folosi de ea ca-€ă explic orbirea Francescăi față de comportamentul lui Henry — că, pentru un motiv încă necunoscut, ea se măritase cu o versiune a tatălui ei. Câteva zile mai târziu, după încă una din descrierile Francescăi despre manevrele lui Henry — ieșise aproape întreaga noapte „cu un client“ —, i-am arătat cât de asemănătoare era căsnicia ei cu cea a părinților ei.

— Henry pare să își fi găsit o soție care — precum mama dumneavoastră — închide ochii la orice dovadă de infidelitate.

— Dar eu nu sunt ca ea, a răspuns Francesca. Eu i-am spus mamei mele — i-am povestit că i-am văzut în magazin. De foarte multe ori am întrebat-o dacă nu o îngrijora că tata și June stăteau mereu împreună. Și ea mereu spunea: „Nu, sunt doar parteneri de afaceri“. Știam că se petrece ceva, dar nimic din ceea ce spuneam nu putea să o convingă.

Mi se părea că Francesca nu doar repeta rolul de femeie înșelată al mamei ei, totodată mă punea și pe mine în aceeași poziție în care fusese ea pe vremea când era copil. îmi transmitea oare inconștient, involuntar, frustrarea și izolarea pe care le simțise odată?

Francesca mi-a spus:

— Undeva în ea, mama mea trebuie să fi știut, dar nu-și dădea voie să conștientizeze. Toată lumea ei s-ar fi prăbușit. Și-ar fi pierdut familia, căminul. Ar fi suferit o cădere emoțională dacă nu nega.

Cu toate astea, soluția mamei ei avusese consecințe.

Mama Francescăi acceptase versiunea soțului ei asupra evenimentelor în pofida celei a fiicei. Alegând să nu răspundă la

ceea ce Francesca încerca să îi spună, crease o distanță imposibilă între ele două.

La începutul celui de-al treilea an din psihanaliza Francescăi, Henry a fost detașat la Paris timp de un an. A aranjat să ia trenul lunea în zori, să stea în apartamentul companiei pe timpul săptămânii și să se întoarcă la Londra în seara de vineri. Dar de când se mutase, Henry a stat la Paris o serie de weekenduri — ratase aniversarea lui Lotti în ianuarie, weekendul de Sfântul Valentin din februarie. în martie, au decis ca Francesca și Lottie să petreacă Paștele cu el în apartamentul din Paris.

în prima noastră ședință de după vacanța de Paște, Francesca mi-a povestit despre vizită.

— Vineri seara am ajuns la Gare du Nord. Henry era acolo, așteptându-ne. Am luat un taxi pe drumul de întoarcere la apartamentul din Marais și am luat cina toti trei, iar asta a fost tare bine — să fim o familie din nou. Am dus-o pe Lottie la culcare și apoi am venit în bucătărie să strângem și să bem un pahar de vin.

— Am deschis mașina de spălat vase și imediat am știut că era ceva în neregulă, dar pentru o clipă nu am știut ce era. Apoi apelurile telefonice secrete, porecla „Fustangiul", absența de la aniversarea lui Lottie — toate acestea aveau sens. Era ca în acele jocuri de spionaj. Există întotdeauna un punct când ai decodat destule litere din mesaj — nu le-ai prelucrat încă pe toate, dar, brusc, întreg mesajul e absolut clar. Așa a fost. Nu am mai avut nevoie de nicio informație. în

mașina de spălat vase erau două cești, două farfurioare de mic dejun, două cuțite pentru unt, două pahare, două linguri, toate erau așezate acolo unde trebuie — nu doar aruncate, așa cum face Henry de obicei. A fost ca și cum ea ar fi lăsat un bilet pentru mine.

— L-am întrebat: „Cine a pus vasele în mașina de spălat vase? Spune-mi, cine le-a pus?".

DESPRE INTIMITATE

Când Joshua B. a telefonat, la mai puțin de un an după încheierea psihanalizei sale, m-am simțit neliniștit.

— Aveți ceva timp săptămâna asta? a întrebat el.

A apărut câteva ore mai târziu.

— Draperii noi, a zis el, uitându-se prin cameră. Apoi s-a așezat.

— Sunt un idiot, un idiot absolut, mi-a zis. Sunt într-o situație groaznică și nu știu cum să ies din ea.

— Ce s-a întâmplat? am întrebat.

— O, nu îți face griji — Emma și copilul sunt bine. Ei sunt în regulă! A luat o gură de apă dintr-o sticlă pe care și-o adusese cu el.

— Dar, mă văd cu o fată. M-a privit, încercând să îmi prevadă răspunsul.

— Te surprinde?

— De ce nu îmi povestești?

Joshua se întâlnea cu o fată pe nume Alison, o escortă de douăzeci și doi de ani pe care o găsise pe internet. în ultimele luni, o văzuse de câteva ori pe săptămână. O suna sau îi scria zilnic pe chat. încerca să o ajute să își schimbe viața. îi luase un laptop și mersese

cu ea să îi cumpere haine înaintea unui interviu recent pentru un post.

— Săptămâna trecută am încercat să termin cu ea. înțelegerea noastră a fost să o ajut, dar doar dacă ea înceta să lucreze. Apoi am aflat că nu s-a oprit. Așa că am rupt-o cu ea. Dar m-a sunat în ziua următoare și mi-a zis că îi era dor de mine și că trebuia să mă

vadă. Am cedat. Nu sunt tâmpit — știu că voi pierde totul dacă nu mă opresc. Dar nu pot.

Pe măsură ce vorbea, mă gândeam la momentul pe care și-l alesese. Soția lui, Emma, tocmai născuse un băiețel. Apelase Joshua la o prostituată pentru că avea nevoie să separe dragostea de sex? încerca să o protejeze pe Emma de dorințe pe care le credea murdare sau greșite? Am încercat să îi explic aceste gânduri, dar el mi-a retezat-o. y*

— Nu, eu și Emma încă facem sex. Nu am făcut niciodată sex cu Alison.

— Stai, am spus, nu înțeleg.

— Prima dată când am întâlnit-o pe Alison, m-am dus pentru sex. Am plătit-o și apoi ea mi-a spus că făcuse o programare dublă — m-ar deranja dacă aș aștepta o oră după colț, la cafenea? Am așteptat, gândindu-mă că nu va mai apărea vreodată, dar a apărut.

Mi-a spus că au discutat multă vreme, că era grozavă, chiar remarcabilă. S-a oferit să îi dea banii înapoi, dar el i-a spus să îi păstreze. S-au întâlnit a doua zi și au continuat să vorbească.

— Fără sex? am întrebat.

— Mă sărută când apar și când plec. E genul care te atinge tot timpul când vorbește, uneori ne ținem de mână — dar nu am făcut sex.

— Dar o plătești atunci când o vezi?

— îi dau bani, dar nu o *plătesc.* îi cumpăr lucruri de care are nevoie, îi dau bani pentru mama ei care e bolnavă — încerc să o ajut. într-o vreme m-am gândit că aș face sex cu ea dacă nu ar trebui să plătesc pentru asta, dar acum simt că ar fi la fel de greșit chiar și

așa. Speranța mea e că o să lase prostituția și că eu o voi lansa în lume și că mă va iubi pentru ce am făcut pentru ea.

De-a lungul anilor, am văzut mulți dintre pacienți devenind obsedați de prostituate. Faptul de a le agăța, de a avea o poziție de superioritate — evitarea dependenței și a intimității emoționale — face ca sexul să fie perceput ca fiind mai sigur. Și, desigur, prostituția este o tranzacție financiară, iar asta alimentează fantasma, însă, pentru Joshua, Alison însemna altceva.

— Fii atent la cuvintele pe care le spui, i-am zis. „Să o lansezi în lume, să te iubească pentru ce ai făcut pentru ea." Sună puțin ca vorbele unei mame care vorbește despre copilul ei.

Joshua a mai luat o gură de apă.

— Deci fac toate astea pentru că și eu îmi doresc să fi fost mamă? îmi invidiez soția?

Nu am răspuns. Ar fi putut fi adevărat că își invidia soția, relația ei cu fiul lor; asta ar fi explicat ceva din natura relației cu Alison, în mod special tendința lui Joshua de a avea grijă de ea și absența sexului. însă, totodată, părea posibil să se fi purtat așa din invidie față de fiul lui. încercarea de a o face pe Alison să renunțe la prostituție putea fi o tentativă de a fura o femeie de la alți bărbați — așa cum simțea că și fiul său o furase pe soția lui de la el.

— Ai mai fost la prostituate înainte? I-am întrebat.

— Nu, niciodată, a spus.

Mi-a spus că el și Emma erau de opt ani împreună și că el nu îi fusese niciodată infidel, până acum.

— Ți-am zis că îl strigă pe copil cu apelativele pe care obișnuia să le folosească pentru mine?

— Vrei să spui că i-ai fost tot timpul fidel Emmei, dar ceva s-a schimbat. Cred că îți trădezi soția pentru că te-ai simtit trădat.

Joshua s-a aplecat în față.

— îți amintești vacanța pe care Emma și cu mine ne-am luat-o acum două veri? Am închiriat cabana aceea grozavă de la mare pentru aproape o lună întreagă. Fără internet și televiziune. Un tip cu o furgonetă apărea de două ori pe săptămână cu pește proaspăt. Eu găteam în fiecare seară pentru noi doi. Emma se îndrăgostise de copiii vecinilor... Cam așa s-a întâmplat. întâi a vrut ea copii, pe urmă am vrut amândoi, nu asta se presupune că ne dorim cu toții?

— Dar poate atunci când ai fost de acord să aveți un copil nu ai știut cum te vei simți.

— Nu am știut că mă va face să mă simt atât de singur.

Joshua *era* singur. Poate mai mult decât atât, era gelos pe apropierea pe care soția și fiul lor o împărtășeau. Incapabil să își imagineze o cale de a pătrunde în intimitatea lor, Joshua nu își găsea locul ca tată. Simțea această incapacitate pentru că soția îl abandonase. Ceea ce pretindea cu seninătate că ar fi un act nebunesc era de fapt o răzbunare.

CU CÂT MAI MARE E FAȚADA, CU ATÂT MAI MARE E CEEA CE SE ASCUNDE ÎN SPATELE EI

îmbarcat într-un zbor de la New York la San Francisco, mă instalez în scaunul meu și descopăr că împart rândul cu o femeie atrăgătoare, elegant îmbrăcată. Ea are locul de la fereastră, eu pe cel dinspre culoar. Scaunul dintre noi e liber. Mă ofer să mă mut astfel încât cei doi băieți ai ei, care stau pe rândul următor, să poată să i se alăture. Ea râde și îmi spune că eu sigur nu am copii adolescenți — „ei ar prefera să stea chiar mult mai departe“.

Mă întreabă despre mine. Eu o întreb despre ea. O întreb dacă pleacă în vacanță. „Nu“, îmi spune, merge să își viziteze mama. își potrivește colierul.

— Va fi prima oară când o voi vedea după șaisprezece ani — de când părinții mei m-au îndepărtat din viața lor.

Comentariul ei are efectul pe care cred că ea vrea să îl aibă — vreau să știu ce s-a întâmplat.

Abby îmi spune că în urmă cu optsprezece ani a cunoscut un tip pe nume Patrick. Erau amândoi studenți la Medicină. Deși ea era evreică și el catolic,

a crezut că părinții ei aveau să ajungă să îl accepte în cele din urmă.

— Familia mea nu a fost niciodată în mod particular conformistă și Patrick este cu adevărat un tip special.

Tatăl lui Abby, care e doctor și el, a fost extrem de supărat la gândul că ea ar putea să aibă un iubit blond — a făcut comentarii rasiste teribile la adresa lui Patrick. Când Abby s-a logodit cu Patrick, el i-a spus că dacă ea intenționa să meargă înainte cu relația și să se căsătorească cu el, el nu va mai avea nimic de-a face cu ea. I-a spus că va intra în *shiva*[1] — în doliu.

— Nu știu dacă într-adevăr a intrat în *shiva,* dar din ziua în care m-am măritat cu Patrick a încetat să îmi mai vorbească. Ca de obicei, mama sa l-a urmat pe tată. Timp de câțiva ani, Abby a trimis felicitări la aniversarea zilelor de naștere și cadouri de *Hannuka*[2] părinților ei, dar când aceștia nu au răspuns la anunțul nașterii primului lor nepot, a renunțat.

Erau momente, în mod special în timpul primilor ani ai căsătoriei ei, când credea că o ia razna. Ori de câte ori ea și Patrick se certau, se trezea gândindu-se că ar fi trebuit să se mărite cu cineva care să i se asemene mai mult, cu un evreu — poate că tatăl ei avusese

dreptate. A vorbit cu un psihoterapeut despre asta, dar nu a fost de prea mare folos.

> — Nu ne puteam da seama ce se întâmplase — era tata gelos pe Patrick? Era gelos pe mine? Comportamentul lui nu avea niciun sens.
>
> — Apoi, de nicăieri, acum câteva luni, am primit un telefon de la mama, care îmi spunea că ea și tatăl meu divorțează. Mama mea a descoperit că el avea o aventură cu Kathy, recepționera lui. Ea lucra pentru tatăl meu de douăzeci și cinci de ani. Se pare că aveau o aventură de când terminasem eu liceul. Surpriză, surpriză — Kathy era catolică și blondă.

— Și atunci mi-am dat seama, spune Abby, *cu cât mai mare e fațada, cu atât mai mare e ceea ce se ascunde în spatele ei.*

Psihanaliștii numesc asta „clivaj“ — o strategie inconștientă care are drept scop să ne mențină în ignoranță față de sentimentele pe care nu le putem tolera. De obicei, noi vrem să ne vedem ca fiind buni și transferăm acele aspecte ale noastre pe care le considerăm rușinoase asupra altor persoane sau a altui grup.

Clivajul este una dintre modalitățile de a te descotorosi de cunoașterea de sine.

Când tatăl lui Abby a îndepărtat-o pe ea, încerca să se îndepărteze pe sine de acele aspecte pe care le ura la el însuși și pe care nu le putea tolera. Pe termen scurt, asta ne oferă un pic de eliberare — „nu eu sunt rău, tu ești“. însă prin negare și prin proiectarea unei părți din noi în altul, ajungem să ne uităm la aceste aspecte negative ca fiind dincolo de controlul nostru. La extrem, clivajul face lumea un loc instabil, periculos — în loc să își recunoască demonii ca fiind ai săi, tatăl lui Abby îi întâlnește ca pentru prima dată la fiica sa.

Imaginați-vă situația lui dificilă — a fost intolerabil pentru el să se gândească că se îndrăgostise de cineva din afara religiei lui. Capabil

să localizeze problema în Abby, el a pierdut conștiința acesteia în el însuși. El continuă aventura sa cu Kathy, dar, pentru că îi lipsește experiența internă a propiilor sale sentimente și acțiuni, a pierdut cel mai bun mijloc pe care îl are de a se înțelege pe el însuși sau pe fiica lui.

îmi place fraza lui Abby *cu cât mai mare e fațada, cu atât mai mare e ceea ce se ascunde în spatele ei,* e mai plină de semnificații decât termenul psihanalitic. Clivaj este mai firav, mai puțin dinamic; sugerează două lucruri separate, incoerente. Zicala lui Abby surprinde faptul că aspectul vizibil și cel invizibil sunt parte una din cealaltă.

De când am auzit povestea lui Abby, ori de câte ori aud despre valorile familiale ale unui politician care e prins cu pantalonii în vine sau că homosexualitatea e un păcat de la un evanghelist surprins în pat cu o persoană de sex masculin care se prostituează, gândesc *cu cât mai mare e fațada, cu atât mai mare e ceea ce se ascunde în spatele ei.*

IUBIREA

ACASĂ

Prima oară când l-am văzut pe profesorul James R. a fost în dimineața de Hallowen. Copiii mei erau încă în pijamale și mi-au^pus că în timp ce eu eram la parter să lucrez, ei mergeau să facă prăjitură cu ciocolată cu mami și să o decoreze cu fantome din zahăr candel.

Sunetele făcute de soția mea care strângea micul dejun și primele note ale orei de pian a fiicei mele s-au estompat pe măsură ce am mers jos la cabinet și am închis ușa în urma mea. Am aprins

luminile, am ajustat termostatul și am pus ziarul în sala de așteptare. Era nouă fără zece minute.

Când a sunat să stabilească o evaluare, profesorul R. nu părea foarte neliniștit — intuiția mea a fost că nu va sosi mai devreme, probabil că va veni la timp. M-am așezat în scaunul meu, m-am mai uitat o dată în jurnalul meu la numele și adresa lui și am închis ochii. E dificil să descriu sentimentele pe care le am chiar înainte de o consultație — un amestec de anticipare, curiozitate și de disconfort vag.

La două sau trei minute după ora nouă, soneria de la intrare a sunat. Bărbatul care stătea în pragul ușii erà mai înalt, mai solid decât m-aș fi așteptat după voce.

— Domnul Grosz?

După ce s-a instalat în scaunul din fața mea, l-am întrebat:

— Cu ce vă pot ajuta?

Mi-a spus că nu era sigur că aș putea; nu era sigur că cineva ar putea. A început să îmi povestească despre el. Avea șaptezeci și unu de ani; până la pensionare fusese profesor la un mare spital clinic din Londra. Se descurcase bine profesional, dar nu înțelegea de ce. Pentru că vorbea lent, oamenii credeau adesea că era inteligent, mi-a spus el.

— Nu sunt deosebit de inteligent.

Și-a descris mariajul de patruzeci și patru de ani cu Isabel, medic de familie. Mi-a povestit despre copiii lor — două fete apoi doi băieți. Fetele erau căsătorite și aveau propriii copii; băieții nu erau căsătoriți, dar erau bine așezați în carierele lor.

— A fost un drum lung, uneori greu, dar fără griji foarte mari pentru niciunul dintre ei.

A făcut o pauză.

— Isabel și cu mine am fost de curând la consilierul marital și acesta a considerat că ar fi o idee bună să vin la dumneavoastră. A spus că veți putea să mă ajutați să găsesc un terapeut. Dar nu știu ce v-a spus despre mine.

I-am spus ce a spus terapeuta de cuplu — că se gândea că cel mai bine e să îl lase pe el să îmi povestească despre sine.

înainte să-i pot spune mai multe, a adăugat:

— V-a spus că sunt homosexual?

Pe scurt, povestea, a spus, a fost aceasta: când s-a căsătorit cu Isabel și-a dat la o parte sexualitatea. Apoi, în urmă cu doi ani, chiar după moartea tatălui său, și-a eliberat-o din nou. Fusese într-o vizită la New York, să își vadă fiica și familia acesteia, și s-a trezit într-o saună din Manhattan.

— Pentru prima oară în viața mea, m-am simțit eu însumi.

Relația cu bărbatul pe care l-a întâlnit la saună a fost de scurtă durată, dar a avut alți doi iubiți de atunci.

— E clar că nu sunt tânăr, așa că a trebuit să învăț despre Viagra. Dar asta nu e doar despre sex — știu că este ceva important pentru mine.

L-am întrebat dacă îmi spunea că nu mai făcuse niciodată sex cu un bărbat înainte de asta.

— Așa e, a spus el.

Fusese atras sexual de bărbați toată viața lui. Știuse dintotdeauna că era homosexual și a presupus atunci când s-a dus la universitate că va întâlni un bărbat și cu asta basta, dar nu a fost să fiéf

— Erau unii oameni curajoși care nu ascundeau că sunt homosexuali, eu nu am fost unul dintre aceia.

S-a aplecat în față în scaunul lui. Mi-a spus că el și soția lui au făcut Facultatea de medicină împreună — „era atunci, și este și acum, cea mai bună prietenă a mea“ — și după absolvire s-au căsătorit. Da, a încercat să aducă în discuție acest subiect cu Isabel în câteva rânduri de-a lungul anilor, dar încercările respective nu au dus nicăieri.

Cu câteva luni în urmă i-a spus despre bărbatul cu care se întâlnea. Ea s-a supărat, bineînțeles, dar a fost înțelegătoare. Au urmat câteva săptămâni îngrozitoare până ce ei au fost de acord să meargă la un consilier marital. Nu știa ce să facă — dorea să rămână în viața pe care și-o construise împreună cu Isabel, dar nu știa cum să facă.

— De asta sunt aici.

în unele zile era convins că ar trebui să vândă casa lor mare în care locuiau și să cumpere două case mai mici, una pentru el și una pentru Isabel, astfel încât fiecare să își vadă de viața lui. Dar în alte zile credea că problema era mai profundă, că ținea de intimitate.

— Am sentimentul îngrozitor că aș putea alege să trăiesc cu un bărbat și curând să realizez că nici de el nu m-aș putea apropia.

L-am întrebat ce a vrut să spună.

Mi-a povestit că Isabel e bună cu oamenii, dar el nu. Nu înțelegea cum Isabel a putut să stea cu el toți acești ani. Familia avea o glumă — cum că el se descurca cel mai bine cu anesteziatii.

— Sunt stângaci cu oamenii. Unora le place asta, altora nu. Parcă întotdeauna aș spune ceea ce e de nespus, chestia la care toată lumea se gândește, dar nimeni nu vrea să o zică.

Am încercat să nu arăt, dar cred că el a perceput felul în care mi-a sunat acest lucru — cum că el putea să spună lucrul de nespus despre alții, dar nu și despre el. îi făcea pe alții să se simtă incomod ca să nu se mai simtă el așa? Pe când mă gândeam la asta, m-a întrebat:

— Cum mă poate ajuta psihoterapia să rezolv această problemă?

I-am spus că nu eram încă sigur în ce fel l-ar putea ajuta psihoterapia.

Mi-a spus că i-ar plăcea să ajungă la o concluzie și apoi să acționeze — dar acum nu se putea decide ce să facă. Nimeni nu îl considerase vreodată indecis și, iată, acum chiar așa era. Uneori simțea că trebuie să rămână, alteori că trebuie să plece. Copiii lui nu știau că e homosexual și nu își dorea ca ei să afle. Nu își dorea ca ei să îl urască, să creadă ce e mai rău despre el.

I-am spus că înțelegeam ceea ce voia să spună, că nu își dorea să ia o decizie pe care o va regreta mai târziu.

A fost de acord.

— Uneori simt că e corect dacă plec. Nu m-am simțit niciodată pe deplin alături de Isabel.

A descris o după-amiază de duminică pe care a petrecut-o în brațele iubitului său.

— Eram în dormitor, ascultam un CD. Când s-a terminat, nu m-am desprins și el a continuat să mă țină în brațe. Am stat așa întinși aproape toată după-amiaza, până când am vrut să mă ridic. Nu am mai trăit așa ceva până atunci.

— Și nu doriți să renunțați la asta.

— Cu siguranță — nu cred că pot să renunț.

— De ce acum? am întrebat.

Mi-a spus că nu era sigur. Poate că avea o legătură cu momentul în care se aflau el și Isabel în viața lor. După terminarea Facultății de medicină își petrecuse cea mai mare parte din viață având *grijă* de alții. Unul după altul, părinții lui Isabel, apoi părinții lui s-au îmbolnăvit, au avut nevoie de ajutorul lor, apoi au murit: cancer la sân, cancer la colon, boală de inimă, cancer la pancreas. Fata lui cea mare avusese o copilărie dificilă — era dislexică, nu se înțelegea niciodată cu profesorii și fusese prinsă furând din magazine. însă toate acestea erau de domeniul trecutului — părinții lor se duseseră și copiii erau bine acum.

— Poate sună egoist, dar acum vreau să simt că cineva mă iubește, nu că le pasă de mine doar din obligație.

Am rămas tăcuți pentru câteva momente.

— E cumplit, dar m-am simțit eliberat când tatăl meu a murit. A fost un om îngrozitor. Deși tatăl său a fost destul de respectat în comunitate, medic generalist și consilier local, era imposibil să trăiești cu el. Era un binefăcător profesionist și toată lumea credea că e un tip minunat. însă era predispus la furii neașteptate.

> — își putea reveni rapid, însă eu continuam să tremur interior pentru multă vreme. îl vedeam cum se ambala, dar nu era chip să-l calmăm.

Ceea ce era și mai rău era altceva. Cum să descriu asta? Lipsa de interes pentru el din partea tatălui său.

> — îmi amintesc mai ales că nu era prezent — mi-1 amintesc plecând la cabinet înainte ca eu să plec la școală. Simțeam că, într-un fel, eram prea mult pentru el, că abia aștepta să se îndepărteze de mine.

Pe măsură ce vorbea, mi-a venit în minte amintirea lui, plăcerea de a strânge în brațe un bărbat — pe iubitul său liniștit, calm — și totodată să fie el ținut în brațe de către un bărbat, atât cât voia. Și l-am întrebat dacă se gândea că o parte din plăcerea de a fi fost ținut în brațe de către un bărbat provenea din faptul că anula respingerea, durerea pe care o suferise din partea tatălui său.

— Am simțit că tatăl meu privea înlăuntrul meu și nu îi plăcea ce vedea. în după-amiaza aceea, am simțit exact opusul acestui lucru — m-am simțit acasă.

Amândoi am tăcut pentru un moment, apoi el a spus:

> — îmi imaginez că povestea mea nu e una obișnuită — nu pot fi foarte mulți bărbați care vin la dumneavoastră și care să își schimbe direcția astfel, acum, la vârsta mea. Dar asta e.

S-a mișcat puțin, întorcându-și palmele în sus.

— Asta e.

Pentru un timp îndelungat am stat împreună, niciunul dintre noi nu a spus nimic, și eu m-am gândit la drumul parcurs în căsnicia lui — mi-am imaginat, aproape ca o înșiruire de fotografii, pe el și pe soția lui la Facultatea de medicină, la nunta lor, la nașterea copiilor și la moartea părinților lor, la anii lor împreună. Am văzut ciclul anual de petreceri aniversare și vacanțe. M-am gândit la profesoul R. și la soția lui ca studenți — câte lucruri nu știau atunci și câte lucruri nu puteau prevedea în viitor.

Apoi, probabil a fost un zgomot îndepărtat de la etaj, poate era pianul sau sunetul vocilor, dar ceva m-a făcut să mă gândesc la propria mea viață și la copiii mei și mi-am imaginat o serie asemănătoare de fotografii din viața noastră — nașterile noastre, morțile noastre. Ce ne aștepta de acum încolo?

Profesorul R. a oftat și l-am întrebat la ce se gândise în tăcere.

— M-am gândit că dacă soția mea poate trăi cu mine așa cum sunt, vreau să rămân cu ea și să continui să mă întâlnesc cu iubitul meu. Asta vreau eu, dacă ea poate să facă așa.

Ne-am oprit la scurtă vreme după ce a spus asta și, așa cum conveniserăm, i-am făcut profesorului R. o recomandare la un psihoterapeut pe care îl admiram din punct de vedere profesional și al cărui birou era lângă casa profesorului R. Nu l-am mai revăzut, dar m-am trezit gândindu-mă la această consultație din când în când — nu eram sigur de ce.

Doi ani mai târziu, stăteam într-o cafenea locală așteptându-mi soția. Aruncându-mi ochii peste un exemplar din *The Times* care rămăsese pe masă, privirea mi-a fost atrasă de vederea numelui și a fotografiei profesorului R. printre necrologuri. Se vorbea despre o distinsă carieră, alături de omagiile din partea prietenilor și a colegilor săi. Necrologul se încheia spunând că soția i-a fost alături când a murit, în pace, acasă la ei.

DESPRE CUM PARANOIA POATE ADUCE

ELIBERAREA DE SUFERINȚĂ ȘI POATE PREVENI O CATASTROFĂ

Amanda P., o femeie necăsătorită de douăzeci și opt de ani, se întoarce acasă la Londra după o călătorie în interes de serviciu în America. A stat zece zile la New York. Trăiește singură. Și-a așezat bagajul pe pragul ușii, și când a răsucit cheia în broască, o idee a pus stăpânire pe ea.

— Am avut o fantasmă — a fost ca un film: răsucitul cheii declanșează un fel de detonator și tot apartamentul sare în aer, ușa explodând și sărindu-i balamalele spre mine, omorându-mă pe loc. Mi-am imaginat că teroriștii fuseseră în apartamentul meu și amorsaseră cu grijă o bombă ca să mă omoare. De ce aș avea o astfel de fantasmă nebunească?

Sau să luăm, de exemplu, aceste fantasme flotante paranoide: o femeie merge de-a lungul unei străzi, zâmbind pentru ea însăși; Simon A. — un arhitect atrăgător și bine îmbrăcat — este convins că ea râde de hainele lui. Sau mai e Lara G. — șeful ei o rugase să vină în biroul lui la sfârșitul zilei de lucru. Cum nu

vorbiseră timp de mai multe săptămâni, Lara e sigură că urmează să fie concediată. în schimb, e uluită când i se oferă o promovare și o mărire de salariu. Apoi e George N., căruia, atunci când se spală, îi este uneori teamă că perdeaua de duș va fi smulsă și el va fi ucis, ca în filmul lui Hitchcock *Psycho.*

— îmi plesnește inima, mi-a spus George. Pentru o clipă mă tem îngrozitor că nu sunt singur în apartamentul meu — că a venit cineva să mă omoare.

Cei mai mulți, dacă nu chiar noi toți, am avut fantasme iraționale într-un fel sau altul. Și totuși rar recunoaștem asta — chiar față de soții noștri sau de prietenii apropiați. Credem că e dificil, dacă nu imposibil, să vorbim despre ele. Nu știm ce semnificație au sau ce spun despre noi. Sunt ele un semn că ne aflăm în pragul unei căderi psihice^Nebunie de moment? Există nenumărate teorii psihologice despre faptul că fantasmele paranoide fac parte din viața mentală normală. Una dintre teorii este aceea că paranoia ne permite să scăpăm de anumite sentimente agresive. Furia este inconștient proiectată: „Nu vreau să îi fac rău, el vrea să îmi facă mie“. O altă teorie susține că paranoia ne permite să negăm propriile noastre trăiri sexuale nedorite: „Nu îl iubesc, îl urăsc și el mă urăște“. Ambele descrieri se pot aplica la fel de bine, însă niciuna dintre ele nu pare să fie de-ajuns.

Oricine poate deveni paranoic — asta înseamnă să dezvolte o fantasmă irațională de a fi trădat, ridiculizat, exploatat sau rănit —, dar e mult mai previzibil să devenim paranoici dacă ne simțim nesiguri, izolați, singuri. Dincolo de toate acestea, fantasmele

paranoide sunt un răspuns la sentimentul că suntem tratați cu indiferentă.

Cu alte cuvinte, fantasmele paranoide sunt tulburătoare, dar sunt o apărare. Ne protejează de o stare emoțională mult mai dezastruoasă — și anume de sentimentul că nimeni nu își face griji pentru noi, nimănui nu îi pasă. Gândul că „cutare și cutare m-a trădat" ne protejează de și mai durerosul gând că „nimeni nu se gândește la mine". Și acesta este motivul pentru care, în mod obișnuit, soldații suferă de paranoia.

în timpul Primului Război Mondial, soldații britanici din tranșee au devenit convinși că fermierii francezi care continuau să își are pământurile aflate în spatele liniilor britanice emiteau în secret semnale artileriei germane. în *The Great War and Modem Memory,* Paul Fussell prezintă convingerea larg răspândită în rândul soldaților britanici cum că fermierii direcționau armele germane către amplasamentele britanice. Fussell scrie: „în ambele războaie se credea, deși niciodată după câte știu nu s-a dovedit, că francezii, belgienii sau alsacienii care trăiau chiar în spatele liniei frontului trimiteau semnale artileriei germane aflate la distanță prin mijloace extraordinar de elaborate, subtile și precise". Trupele vedeau coduri terifiante în mișcările aleatorii ale unei mori de vânt, atunci când un om plimba două vaci pe o pajiște sau când o spălătoreasă își alinia rufăria pe frânghie. S-a dovedit că e mai puțin dureros să te simți trădat decât să te simți uitat.

1

Caracterele cursive sunt introduse de redactor.

2

Sărbătoare evreiască având o durată de opt zile, numită și Festivalul Luminilor sau Festivalul Dedicării, în care se comemorează

rededicarea Templului Sfânt din Ierusalim în timpul revoltei Macabeilor împotriva dominației seleucizilor. *(N. red.)*

Odată cu vârsta, probabilitatea de a dezvolta o tulburare psihologică descrește și totuși eventualitatea dezvoltării paranoiei crește. în spital, am auzit bărbați și femei în vârstă plângându-se: „Asistentele de aici încearcă să mă otrăvească“, „nu mi-am rătăcit ochelarii, cu siguranță fiica mea i-a furat“, „nu mă crezi, dar te pot asigura de faptul că în camera mea există microfoane, ei îmi citesc corespondența“, „te rog, ia-mă acasă, nu sunt în siguranță aici“. Cu siguranță, bătrânii sunt uneori abuzați, păcăliți de membrii familiei și maltratați de persoanele care îi îngrijesc, așa că e important să ascultăm cu atenție fricile lor. Dar cel mai adesea — precum soldații din tranșee — bătrânii se îndreaptă spre moarte simțindu-se uitați. Femei și bărbați care erau odată atrăgători și importanți sunt din ce în ce mai trecuți cu vederea. Din experiența mea, fantasmele paranoide sunt adesea un răspuns față de indiferența lumii. Paranoicul știe că cineva se gândește la el.

Am rugat-o pe Amanda P. să îmi spună mai multe despre sosirea acasă de la New York.

— îmi ador apartamentul, a spus. Dar venirea acasă după o călătorie este unul dintre acele momente când urăsc cu adevărat că sunt singură. Deschid ușa și pe preș e corespondența de zece zile, frigiderul e gol, casa e rece. Nimeni nu a gătit, așa că locul pare abandonat — e deprimant.

A făcut o pauză.

— Este exact opusul a cum era atunci când mă întorceam acasă de la școală pe când eram copil. Mama sau bunica — sau amândouă — era acolo, pregătindu-mi ceaiul. Cineva mă aștepta tot timpul.

Pe măsură ce vorbea era din ce în ce mai clar că fantasma paranoidă a Amandei P. — că răsucește cheia în ușă și e aruncată în aer de teroriști — nu a fost, ca să răspund la întrebarea ei, deloc nebunească. Pentru o clipă fantasma a speriat-o, dar în cele din urmă această frică a salvat-o de sentimentul de singurătate. Gândul

că „cineva vrea să mă omoare“ i-a oferit experiența de a fi urâtă — dar nu uitată. Ea exista în mintea teroriștilor. Paranoia ei o proteja de catastrofa indiferenței.

DESPRE RECUPERAREA SENTIMENTELOR PIERDUTE

Când avea șase ani, Emma F. s-a îndrăgostit de profesoara ei din clasa a II-a dra King. Dra King purta cercei strălucitori în formă de cerc și unghii date cu ojă roșu aprins. Ea și Emma împărtășeau o fascinație pentru fosile. Odată, Emma i-a spus drei King că recitea *Charlotte's Web,* și dra King a strâns-o pe Emma de mână — era, de asemenea, una dintre cărțile ei favorite.

înainte de micul dejun, în ultima sâmbătă din anul școlar, Emma s-a așezat la masa din bucătărie să facă o felicitare de mulțumire pentru dra King. A desenat imaginea unui amonit pe partea de deasupra, apoi a deschis felicitarea și a scris: „Dragă dră King, sunteți cea mai bună profesoară dintre toate. Vă mulțumesc că ați fost profesoara mea. O să îmi fie dor de dumneavoastră anul următor. Vă iubesc mai mult decât pe oricine, chiar mai mult decât pe mami. Cu dragoste, Emma xxxxx“.

Când tatăl său s-a așezat la masă, Emma i-a arătat felicitarea.

— Nu se poate să spui că o iubești mai mjult pe dra King decât o iubești pe mami, i-a spus el. Nu e adevărat.

Emma a scos o gumă de șters roz din penar și a început să șteargă ultima propoziție din biletul ei. Tatăl ei a oprit-o.

— Tot se poate citi ceea ce ai scris, a spus el. Trebuie să faci o felicitare nouă. Și din cauza asta — din cauză că el nu a dorit să rămână vreo urmă a cuvintelor ei — Emma a știut că făcuse ceva cu adevărat greșit.

Curând Emma a uitat de felicitare și de interacțiunea cu tatăl ei. însă douăzeci și trei de ani mai târziu, și-a amintit de ea, în timpul unei

ședințe de psihanaliză.

în dimineața aceea Emma întârziase la întâlnirea

»

cu iubitul ei Mark la o cafea. La puțină vreme după ce a ajuns, s-au luat la ceartă din cauza relației Emmei cu prietena ei Phoebe. Mark a insistat că nu are niciun sens ca Emma să continue să se întâlnească cu prietena ei; Phoebe o făcea mereu șă aibă păreri proaste despre ea însăși.

— El nu înțelege de ce o plac, mi-a spus ea mai târziu. Zice că sunt mereu cu moralul la pământ după ce mă întâlnesc cu ea.

— Și ești? am întrebat

— Mark zice că sunt.

— Nu întreb despre ce crede Mark că simți. încerc să îmi dau seama împreună cu tine ce simți.

— Trebuie să aibă dreptate — de ce ar minți?

Și atunci, când eu nu am răspuns imediat, și-a amintit de dra King.

O tratam pe Emma de aproape un an. Venise să mă vadă pentru că devenise acut deprimată după începutul doctoratului. I se prescriseseră antidepresive. Psihiatrul ei m-a solicitat să o văd după ce ea i-a spus că tânjea să vorbească cu cineva — „să pătrundă prin zidul care o împiedică să trăiască“.

în prima noastră ședință, Emma și-a descris copilăria ca normală, fericită. Dar încet, încet, după lunile care au urmat, o altă poveste a ieșit la suprafață. Tatăl Emmei era adesea plecat cu serviciul; mama ei era nesigură, nu avea încredere în sine. Se certau frecvent. Chiar înainte de a se naște sora ei, Emma a fost trimisă în Scoția,

la bunica ei, unde a stat șase sau șapte luni. Fără emoție, Emma a descris reîntoarcerea la părinții și la sora ei nou-născută și cum i-a fost dor de bunica ei și plângea după ea seara.

— Părinții spuneau o poveste amuzantă despre cum, atunci când am venit acasă, insistam să o strig pe mama „doamnă“ — nu i-aș fi zis „mami“.

Atât cât mi-am dat seama, stima de sine a părinților Emmei, echilibrul lor emoțional păreau să depindă de comportamentul Emmei, de realizările ei.

Evenimentele din viața timpurie a Emmei care ar fi cauzat în mod normal anxietate la copil — prima zi la grădiniță, faptul de a fi fost uitată în afara școlii la ora când copiii erau luați, pierderea într-un magazin universal — păreau să nu o fi deranjat deloc. Bănuiam că Emma se temea să nu fie trimisă departe dacă și-ar fi permis să simtă propriile sentimente. Și în timp ce abilitatea Emmei de a se adapta dorințelor părinților săi nu a împiedicat dezvoltarea abilităților ei intelectuale substanțiale, i-a stopat dezvoltarea emoțională.

Când supervizorul doctoratului i-a cerut Emmei să aleagă între două domenii diferite de cercetare, să îi spună ce domeniu dorea să urmeze și de ce — Emma a cedat. Fiind nevoită să aleagă o direcție, nu avea nicio busolă, era pierdută.

în liniștea cabinetului, Emma a întrebat:

— De ce credeți că îmi amintesc de felicitarea drei King acum?

— Tu de ce crezi?

— Nu știu. Conversația cu tatăl meu a fost ca aceea cu Mark — amândoi îmi spuneau ce simt cu adevărat sau ce ar trebui să simt.

Emma a spus că nu înțelegea cum își puteau da seama oamenii de ceea ce simt cu adevărat.

— în cea mai mare parte a timpului, nu știu ce simt, îmi dau seama ce ar *trebui* să simt și apoi acționez pur și simplu în felul acela.

Am început să îi arăt Emmei că *ea* știa unde să caute: în propriile ei amintiri, vise, acțiuni. Amintirea despre tatăl ei i-a venit în minte când vorbeam despre discuția cu Mark — cele două evenimente fiind asemănătoare pentru ea. Și mărturisirea ei că a întârziat iar la întâlnirea cu Mark era pentru noi amândoi un semnal al lipsei ei de entuziasm cu care se îndrepta spre el. însă, pe când încercam să explic ce mă gândeam, Emma a început să plângă.

— Dră King, a spus suspinând. Dră King.

Mai târziu Emma avea să îmi spună că nu știa de ce amintirea acelei dimineți în bucătărie a fost atât de tulburătoare, atât de copleșitoare.

— Mamei nu-i place când cineva își plânge de milă, a spus.

I-am spus că nu cred că e vorba despre a se compătimi; era tristețe. Părea să plângă după șinele pe care l-a pierdut, era în doliu după fetița căreia nu îi fusese permis să aibă propriile sentimente.

DE CE PĂRINȚII ÎȘI INVIDIAZĂ COPIII

în urmă cu câțiva ani, am avut o pacientă pe care o voi numi Amira. Când avea vârsta de douăzeci și șapte de ani, Amira fusese implicată într-un grav accident de mașină — mașina pe care o conducea a derapat în spațiul median de pe autostrada MI. Accidentul nu numai că a rănit-o fizic, ci a și distrus-o emoțional.

La doi ani după accident, Amira a început să își recompună viața, dar îi era din ce în ce mai dificil să îi spună mamei ei despre faptul că-i era mai bine.

— Nu pot să suport când zice *„masha'allah",* mi-a spus Amira. *Masha'Allah* înseamnă „Așa a vrut Dumnezeu". Mama mea o spune de fiecare dată când mi se întâmplă ceva bun. Zice că se spune pentru a te păzi de „deochi" — pentru a mă proteja de invidia oamenilor — și asta mă înnebunește.

Amira a descris o conversație cu mama ei despre pregătirile pe care ea și logodnicul ei le făceau pentru luna de miere.

— I-am spus că ne-am decis să mergem la Paris: *„Masha'Allah".* Am început să îi spun despre hotelul pe care l-am ales: *„Masha'Allah".* Am încercat să îi spun

despre apartamentul pe care îl închiriase și despre planurile noastre: *„MashaAllah, masha'Allah, masha'Allah".* îmi venea să arunc telefonul mobil pe fereastră, a spus Amira. „Fericirea mea nu e doar voia lui Dumnezeu — parțial, e realizarea mea."

Mi s-a părut că dorința mamei Amirei de a-și proteja fiica de invidia altor oameni își avea rădăcina în propriile ei sentimente de invidie. Amira a fost la început surprinsă de această idee. Dar, pe măsură ce se gândea la ea, a devenit clar că mama ei ducea probabil dorul unor timpuri apuse. Mama Amirei îi spusese odată că una dintre cele mai fericite perioade din viața ei a fost primul an de căsătorie, când ea și tatăl Amirei locuiau în Franța.

— Nu poate fi ușor pentru ea, a recunoscut Amira. Eu aștept cu nerăbdare să mă căsătoresc și să am copii, și ea este văduvă, privește în urmă.

Mai târziu Amira s-a întrebat dacă nu fusese nepă-sătoare sau încercase fără să își dea seama să o facă geloasă pe mama ei.

Adesea ne invidiem copiii pentru comorile lor — putere fizică și mentală în creștere, însuflețire, bucurie, confort material. Dar, mai presus de toate, ne invidiem copiii pentru potențialul lor.

Robert B., un funcționar public de cincizeci și cinci de ani, mi-a descris un vis pe care l-a avut:

— Sunt pe un munte. Bunicii mei morți sunt în vârf, deasupra norilor. Se odihnesc într-o căbănuță din lemn, așteptându-i pe părinții mei, care se află chiar sub creasta muntelui. Eu mă aflu mai jos pe munte față de locul unde sunt părinții mei. Copiii mei sunt la poalele muntelui și abia au părăsit tabăra noastră de bază. Mă ascund în spatele unei stânci și copiii mei trec pe lângă mine. Când pășesc înapoi pe potecă și îi văd mult deasupra mea, mă simt euforic.

Printre altele, visul lui Robert înfățișează felul în care vede el expediția vieții de la naștere până la moarte, din leagăn (tabăra de bază) până în mormânt (căbănuța din lemn). Totodată, visul reprezintă dorința lui inconștientă de a păși în timp, de a schimba locul cu copiii lui, astfel încât să poată avea înaintea lui un viitor și mai lung decât al lor.

în cea mai mare parte, invidia pe care o descriu este inconștientă: ascunsă, rezistentă la analiză sau coroborare. O întrezărim în visele noastre, dar și în scăpările și gafele noastre. O mamă pe care o cunosc, crescută în sărăcie, era încântată că-i cumpărase fiicei ei un costum de lână de la Prada, dar, în numai câteva ore, a pus din greșeală fusta în mașina de spălat, distrugând-o. Invidia vine adesea deghizată sub forma unei corecții — un tată își descurajează copilul entuziast cu vorbe ca „obraznic“ sau „precoce“; o mamă se plânge de copilul nerecunoscător: „Nu știi cât ești de norocos“, „eu nu am avut niciodată așa ceva“. Când ne invidiem copiii, ne amăgim pe noi înșine — ne gândim prea puțin la ei și prea mult la noi.

Nu e nevoie să fii părinte ca să simți astfel de invidie. Un antrenor își poate invidia sportivul, un profesor își poate invidia elevul și — ar fi nedrept să nu includem asta — un psihanalist își poate invidia pacientul. Uneori pacienții noștri sunt mai tineri, mai deștepți și

financiar mai de succes decât suntem noi. Și nu e deloc neobișnuit ca un psihanalist să poată ajuta un pacient să își rezolve o problemă cu care psihanalistul însuși se luptă fără succes în propria lui viață. Orice „părinte“ poate fi agățat de această formă particulară de invidie.

întrebarea este aceasta: ne putem desprinde ajungând la o acceptare a noastră față de noi și de locul nostru în timp, în așa fel încât să fim în stare să ne bucurăm de plăcerile și de succesele copilului nostru?

Pentru că, la extrema cea mai îndepărtată, a-ți invidia copilul este o mare neșansă din punct de vedere psihologic și ne aflăm în poziția să pierdem atât echilibrul nostru mental, cât și pe copilul nostru.

în urmă cu zece ani, Stanley P., un bărbat văduv de șaptezeci și șapte de ani și tată a patru copii, mi-a fost recomandat de către medicul său de familie. Activitățile sale erau din ce în ce mai limitate — astfel, am observat destul de repede, evita să se simtă invidios pe alții. Nu călătorea și nu ar fi socializat decât cu cei pe care îi disprețuia — oameni pe care îi angaja să facă treburi mărunte, de exemplu. Nu se simțea bine alături de copiii lui. Se plângea fiecărui copil de ceilalți —■ de soții și soțiile lor, de cadourile pe care le primea de ziua lui de la ei sau de frecvența apelurilor lor telefonice. Comportamentul lui Stanley făcuse ca încet, încet copiii săi să se retragă din viața lui — și asta nu făcea decât să-i confirme sentimentul că sunt egoiști.

într-o zi, Stanley a descris o vizită a fiicei lui, care obișnuia să își aducă soțul și copiii să îl vadă de câteva ori pe an, dar acum venise singură, după un an. Pe când îmi spunea despre despărțirea de ea, despre faptul că a ținut-o de mână într-o cafenea de la aeroport, lui Stanley i-au dat lacrimile. Și-a amintit o vreme când ea era mică și el stătea chiar lângă dormitorul ei pe când ea se străduia să îi citească *The Tale of Mrs. Tiggy-Winkle* ursulețului ei. Dar această amintire și sentimentul lui de tristețe tandră au făcut loc curând unei

liste de nemulțumiri, despre durata scurtă a vizitei, despre cât de ieftin era cadoul ei de despărțire. Și ea a fost iarăși pierdută pentru el. Ceea ce rămăsese din sentimentele lui de dragoste pentru copil avea puține șanse în lupta cu marea narațiune pe care o scria invidia lui.

A DORI IMPOSIBILUL

Pacienta mea, o intelectuală de vârstă mijlocie al cărei nume era Rebecca, și-a așezat haina pe spătarul unui scaun și s-a așezat comod pe canapea. Timp de cinci minute, nu a scos nicio vorbă. Apoi a spus:

— Astăzi va trebui să vorbesc despre sex.

Asta se întâmpla într-o zi de luni. Rebecca începuse să vină la mine în urmă cu un an, la scurtă vreme după moartea surorii ei mai mari. Fusese surprinsă de intensitatea sentimentelor ei de pierdere și anxietate. Aceste sentimente se reduseseră, însă ea era acum mult mai conștientă de propria-i mortalitate.

— Nu îmi trăiesc viața la maximum posibil, mi-a spus ea, dar nu sunt sigură cum aș vrea să fie viața mea.

Relația cu soțul ei părea să se fi îmbunătățit, însă uneori se îngrijora că făcuse o alegere greșită.

Rebecca și soțul ei Tom petrecuseră nopțile precedente stând în casă — sushi, niște rămășițe de șampanie și un DVD. Au făcut o baie împreună și au petrecut mult timp făcând dragoste.

— Am avut un orgasm grozav, mi-a spus. în mod normal, asta i-ar fi garantat un somn profund toată noaptea. în schimb s-a trezit la 4:30 dimineața și,

neputând să mai adoarmă, a decis să se masturbeze. La scurt timp după asta, a adormit și a avut ceea ce ea numește „un vis de sex“.

Pe parcursul ședinței noastre, ea a încercat să reconstruiască visul.

— Era despre un bărbat, poate un vechi iubit de pe vremea când eram la universitate, se împingea în mine, a spus. Mă ținea — nu, îmi mângâia talia. Nu îmi amintesc prea multe, doar că mă dorea.

S-a trezit simțindu-se lipsită de speranță.

— Te-ai fi gândit că sexul sau masturbarea ar fi fost suficiente — ce se întâmplă cu mine?

Am discutat despre zilele care au condus la visul ei. Sâmbătă noaptea dăduse o petrecere la un restaurant pentru a-și sărbători a cincizecea aniversare. Părinții ei veniseră tocmai din Scoția.^eorgia și Anne, fiicele ei, ajutaseră la pregătirea cinei și aleseseră meniul. Fiul cel mic, Oliver, trebuia să vină la petrecere de la universitatea lui din Sussex, dar nu a mai apărut. Soțul Rebeccăi și-a petrecut o bună parte din seară în afara restaurantului încercând să îl prindă pe Oliver pe mobilul lui.

— S-a ridicat întruna de la masă, a spus ea. Nu am știut dacă să fiu îngrijorată sau furioasă.

Rebecca a reușit în cele din urmă să dea de Oliver în după-amiaza următoare. El i-a spus că apăruse ceva important în ultimul moment și că bateria de la telefonul lui murise, așa că nu a putut să sune. Rebecca a presupus că pur și simplu decisese să petreacă noaptea de sâmbătă cu prietenii.

— Să fiu sinceră, cred că nu-i pasă, mi-a spus.

Pentru soțul Rebeccăi, noaptea de la restaurant păruse să-i confirme sentimentele de înstrăinare din partea fiului său.

— Tom spune că el se așteaptă la ceva dezastruos, se așteaptă să ne trezim cu poliția la ușă, a spus.

Rebecca își amintea de îndrăzneala lui Oliver, de încăpățânarea lui din vremea copilăriei. Odată, mi-a spus ea, când Oliver era foarte mic, s-a strecurat afară din casă când ea se pregătea să îi facă baie. Nu îi dăduse o înghețată după ceai, așa că el traversase o șosea aglomerată până la chioșcul de ziare să își ia una.

Ascultând-o pe pacienta mea, am început să cred că purtarea ei sexuală era o apărare, o reacție la tristețea, furia și anxietatea pe care fiul ei le provocase. Bănuiam, și ea avea aceeași bănuială, că folosea sexul precum un antidepresiv — un mijloc de a înlocui pentru moment golul și frica cu entuziasmul de a fi dorită. A subliniat că sexul o ajuta totodată să îndepărteze gândurile tulburătoare — cum ar fi ideea pe care Tom i-o băgase în cap că nesăbuința lui Oliver îi va aduce într-o zi poliția la ușă.

Dar nu era chiar așa — pentru că, în timp ce comportamentul ei sexual părea acum pentru fiecare dintre noi o cale de a se apăra de anumite sentimente, în momentul acela ea nu-1 simțise astfel. Mai degrabă, simțise toată noaptea că era în căutarea a ceva. Masturbarea urmase după sex, visul urmase după masturbare, pentru că era ceva ce își dorea, nu ceva de care voia să scape. S-a ridicat din pat simțindu-se istovită, nu deprimată. Dar de ce?

Ce dorea?

Deodată, încolțită de o amintire, s-a mișcat pe canapea.

A început să îmi spună despre o zi însorită pe care o petrecuse cândva cu Oliver și cu mama ei în parc. Oliver avea trei ani atunci. Stăteau toți trei pe o pătură, privind cum copiii mai mari și părinții lor înălțau zmeie. Rebecca îi arăta mamei ei felicitarea de Ziua Mamei pe care Ollie o făcuse pentru ea la grădiniță. Pe partea de deasupra a felicitării, Oliver colorase cu atenție un tren cu aburi. în interiorul felicitării, unde se vedea clar că

se străduise cel mai tare, desenase două rânduri lungi de X-uri, semnul pentru sărut. Ollie s-a sprijinit de ea, a tmbrățișat-o din spate,

apoi i s-a strecurat în poală.

— De ce îl lași să te folosească ca pe o scară? a întrebat-o mama ei. Rebecca a fost luată prin surprindere — nu îi trecuse prin cap că el nu ar trebui să facă așa.

După o pauză, mi-a spus:

— Ollie mă atingea întotdeauna. Nu suporta să dispar din raza lui vizuală. Dacă eram la telefon sau vorbeam cu altcineva, obișnuia să facă asta ca să capete atenția mea, îmi mângâia talia și spunea: „Mami, mami, mami“ iar și iar...

Deodată, amândoi am auzit cuvintele astea — „el imi mângâia talia“ — și ne-am amintit de visul ei: „El mi-a mângâiat talia... mă dopea“. Și amândoi ne-am dat seama că visul nu era despre un fost iubit.

— Visul meu este despre mine și Ollie, nu-i așa?, m-a întrebat.

Niciunul dintre noi nu a vorbit.

— îmi e dor de vremea când era bebeluș, a spus.

Rebecca tânjea după ceva imposibil: după o vreme când era îmbrățișată, escaladată, sărutată, nas în nas, iubită de băiatul ei de trei ani. Tânjea după cererile insistente de atenție ale lui Oliver — *mami, mami, mami* —, să simtă mâna lui atingându-i talia și să simtă că el avea din nou nevoie de ea.

DESPRE URÄ

Jessica B. și-a început ședința de luni dimineață prin a-mi povesti despre weekendul ei. Ea și Paul, soțul ei, își lăsaseră fiica în vârstă de patru ani cu părinții ei, apoi porniseră spre Cambridge pentru a prezenta un proiect de arhitectură. Paul a sugerat să rămână peste noapte acolo, și clientul lor, reprezentantul unui colegiu universitar, a aranjat ca ei să fie cazați într-o clădire istorică.

„Medievală, cu lambriuri din lemn, cu un extraordinar șemineu original“, mi-a spus Jessica. „Era cât se poate de caldă.“

Prezentarea a mers bine și Paul și-a dorit să sărbătorească. A pregătit o cină romantică pentru doi și a aprins focul. Jessica și-a făcut o baie, și când s-a întors l-a văzut pe Paul îmbrăcat cu puloverul de cașmir pe care ea i-1 dăruise de Crăciun. „Arăta atât de drăgălaș.“ Au mâncat și s-au cuibărit unul lângă altul în fața focului. „Era minunat. Știu că Paul își dorea să facă sex, dar eu chiar nu simțeam asta. Aș fi vrut să fi simțit, dar nu simțeam. Nu s-a supărat pe mine — e o dulceață cu adevărat.“

Ceva din felul în care a zis *dulceață* m-a iritat. „Tu te auzi ce spui?“, am zis. „Drăgălaș“, „cuibărit“, „dulceață“

— acestea sunt cuvinte care ar putea descrie un copil, nu un bărbat care vrea să facă sex.

— Dulceață, *așa* îi spun eu lui Paul — vrei să folosesc alt cuvânt?

Nu, i-am zis, voiam ca ea să își folosească propriile cuvinte. Dar credeam că vorbele ei sugerau faptul că îl desexualiza pe Paul.

A zis: „Poate“. Săptămâna trecută, în parcarea de la supermarket a văzut un bărbat de care fusese atrasă pe vremea când era la universitate. Nu au ieșit împreună, nu îl cunoștea bine, însă iată-1 acolo, ajutând doi copii să coboare din mașină. încă era atletic și înalt; era chiar mai atrăgător pentru Jessica acum, că îl văzuse alături de copiii săi. De la momentul din parcare, își imaginase cum ar fi fost să aibă o aventură cu el. A tăcut.

îmi spusese mai demult c^-Paul făcea sport și avea grijă de el — că îl găsea încă atrăgător, dar nu se simțea atrasă de el. „Ceea ce încerc eu să înțeleg este de ce e Paul acum un drăgălaș, o dulceață — iar bărbatul din parcare, «atletic și înalt»“, am zis eu.

Nu a știut să explice. Jessica și-a amintit că îl luase pe Paul de la aeroportul Heathrow în urmă cu câteva săptămâni. Fusese plecat două zile pentru a vizita un loc și ei îi fusese dor de el. în taxi, pe drumul spre casă, îl trăsese lângă ea și începuse să îl sărute, dar când el i-a întors sărutul, s-a auzit spunându-i lui Paul că ar trebui să își pună centura de siguranță. „Eu sunt de vină, a spus Jessica. M-am închis."

Și-a amintit de vremurile în care își dădeau întâlnire. Povestea despre un drum cu taxiul de la un restaurant din centrul Londrei către apartamentul lui Paul. Nu ne puteam abține să nu ne atingem. Dar întâlnirile îi produceau iritare. A fost cumva una dintre cele mai anxioase perioade din viața ei. Erau zile când era convinsă că Paul căuta pe cineva mai sexy, cu mai mult

succes decât ea. Oare aștepta să apară ceva mai bun? Urâse incertitudinea asta.

Pe măsură ce ascultam, m-am gândit la prima noastră întâlnire. Cu câteva luni în urmă, Jessica îmi fusese recomandată de doctorul ei. Acesta îmi spusese că era copleșită de încercarea de a menține echilibrul între serviciu și familie și îngrijirea părinților săi care înaintau în vârstă. în timpul acelei prime întâlniri mi-a spus că nu înțelegea de ce căsnicia ei devenise atât de rece; ea și Paul abia dacă mai făceau sex.

Problema ei era destul de obișnuită și fusese dezbătută de psihanaliști o sută de ani. Freud a descris această situație dificilă ca fiind a doua cauză a nefericirii pacienților săi, după anxietate. „Ei nu pot reveni la ceea ce iubesc, iar ceea ce râvnesc nu pot iubi", scria el. Sunt multe motive pentru care acest impas poate apărea la o persoană și multe soluții. Jessica se purta precum pacienții descriși de Freud, însă după trei luni de psihanaliză tot nu știam de ce. încercarea de a vorbi cu ea despre asta părea să nu aibă niciun efect. Simțeam că nu ajung nicăieri.

Nedorind să mă repet sau să vorbesc despre lucruri deja discutate, am tăcut până la sfârșitul ședinței, când și-a adunat lucrurile și a plecat.

în mod cu totul neobișnuit, Jessica nu a venit la ședința din ziua următoare. A lăsat un mesaj pe robotul telefonic spunând că va lipsi toată săptămâna și că îmi va explica data viitoare de ce a lipsit.

în lunea următoare, a întârziat. Am aflat că ea și Paul nu obținuseră contractul de la Cambridge. Mi-a spus că avusese o săptămână atât de aglomerată, că nici nu a avut timp să se gândească sau să vină la ședințe. Ea și Paul depindeau financiar de acel contract. Fusese un proiect important pentru firmă. Simțea că propunerea lor era cea mai bună. „Abia mi-am revenit“, a zis.

— Sunt uluit că nu te-ai gândit să îmi dai telefon atunci când te-ai simțit atât de dărâmată.

— Nu am știut că aveai atât de multă nevoie de mine, a spus râzând. Nu îți aduc destule probleme ceilalți pacienți?

Ascultând-o pe Jessica, mi-a trecut prin cap că ea era aceea care și-ar fi dorit să se simtă o mamă ocupată, iar eu să fi fost un alt copil solicitant, ca și soțul ei. I-am spus asta și i-am amintit de ceva ce îmi spusese mai demult cu vădită mândrie, și anume că greutatea ei se modifica rar; își putea controla foamea. A mărturisit că faptul de a nu mânca o făcea să se simtă un pic mai puternică, mai ales când alții se îndopau.

— Eu chiar așa sunt, a spus. Vrei să fiu precum ceilalți oameni și să mănânc pentru a mă liniști atunci când sunt la pământ? *y*

I-am spus că o întrebam despre asta în lumina a ceea ce discutaserăm despre sex săptămâna trecută, că mă întrebam dacă faptul de a-și ignora apetitul sexual o ajuta să se simtă un pic mai bine, îi dădea o stare bună.

întrebarea mea a enervat-o pe Jessica. A ieșit fără să își ia la revedere.

Ziua următoare s-a întors și mi-a spus că, deși exista ceva adevărat în ceea ce spusesem, tot nu explica de ce ea și Paul încetaseră să mai facă sex.

Am întrebat dacă își putea aminti ce se întâmplase — a existat ceva care să fi cauzat înstrăinarea ei de Paul?

Mi-a spus că a fost ceva după nașterea fiicei ei Phoebe.

— E normal, cred. Eram absolut nedormită, cu laptele curgându-mi din sâni și am simțit că, dacă mai pierdeam încă o noapte fără să dorm, o luam razna. Ultimul lucru pe care l-aș fi dorit era să fac sex.

își amintea în mod special o noapte anume. Phoebe avea cam șase luni, nu începuse diversificarea. Jessica

încă o alăpta. încerca să îi facă un program lui Phoebe, ca să poată dormi noaptea. Pe la miezul nopții, Phoebe a început să plângă. Jessica a crezut că trebuie doar legănată ca să adoarmă la loc. Paul a legănat-o multă vreme, dar Phoebe nu se calma. Era convins că mai avea nevoie să fie alăptată.

Jessica și Paul au ajuns să se certe îngrozitor. Simțea că el nu o sprijinea, că îi submina încercarea de a face un program pentru Phoebe. El a zis că dacă nu o alăptează pe Phoebe, avea de gând să meargă el însuși să scoată niște lapte din congelator și să o hrănească, și așa a făcut. S-a dovedit că avusese dreptate. Dintr-un motiv oarecare, lui Phoebe îi era încă foame. „Am crezut că se va liniști singură — că se va calma.“

Lucrurile au mers din rău în mai rău în noaptea aceea. Phoebe a adormit profund, ei s-au întors în pat și Jessica a început să plângă. Se aștepta ca Paul să o ia în brațe, dar el i-a întors spatele.

— L-am întrebat de ce nu mă strânge în brațe — și mi-a răspuns: „M-am gândit că ar trebui să te calmezi singură“. Nu am dormit toată noaptea de furie; atât din cauza lui Phoebe, cât și a lui Paul. I-am urât pe amândoi.

Jessica a oftat. Mi-a spus că înainte de a rămâne însărcinată și-a imaginat mereu că va ști exact ce are de făcut. A crezut că va fi o mamă bună, cu siguranță mai bună decât propria ei mamă, mai bună ca majoritatea prietenelor și că aducerea pe lume a unui copil i-ar fi consolidat relația cu Paul.

— Ai sperat că având un copil vei anula nefericirea propriei tale copilării, am spus.

— Am crezut că voi descoperi o nouă formă de iubire împreună cu copilul meu pe care nu am cunoscut-o înainte. O căldură împărtășită, un fel anume de înțelegere, a replicat ea. Și așa a fost — dar nu am știut că un

copil atât de mic ar putea să mă facă să mă simt și atât de supărată.

Când Phoebe nu dorea să doarmă sau, odată, când a mușcat un alt copil la groapa cu nisip, Jessica a constatat că e extrem de furioasă. Plânsul lui Phoebe era deosebit de dificil de tolerat.

— Urla, și de fiecare dată când urla era ca și cum mi-ar fi spus că am fost o mamă îngrozitoare. Nu îi făceam nimic, nu o apucam, nu o zgâlțâiam, dar simțeam că aș fi putut să o fac. A fost îngrozitor.

Jessica s-a foit pe canapea.

— Am crezut întotdeauna că sunt un om bun, a zis ea, până când am avut un copil.

Uneori, când avea o părere proastă despre pro-pria-i persoană, își dorea ca Paul să o susțină, să o asigure că era o mamă buna. Când ceea ce gândea Paul era diferit de ceea ce gândea ea, nu putea

tolera. Simțea că și el o critica. Privind înapoi acum, Jessica și-a dat seama că putea să-și recupereze rapid sentimentele pline de afecțiune pentru Phoebe, dar nu și pentru Paul.

I-am spus că era posibil să se folosească de Paul. Dacă Paul era problema, ea putea să creadă încă despre sine că e o mamă bună și că Phoebe este un copil bun.

Pe neașteptate, Jessica s-a ridicat în capul oaselor. Și-a mai amintit ceva. într-o zi, în bucătărie, bea ceai cu o prietenă și Paul și-a tras și el un scaun lângă ele. Când a făcut asta, Phoebe, care stătea în poala Jessicăi, s-a întins să apuce cana Jessicăi, trântind-o de pe masă. S-a făcut țăndări.

— Am țipat la Paul, i-am zis că e un prost. Prietena mea a izbucnit în râs. Chiar am crezut că felul în care Paul s-a așezat la masă a împins-o pe Phoebe să îmi spargă cana preferată.

— Primul tău impuls a fost să dai vina pe Paul, să îl urăști — așa încât să nu o urăști pe Phoebe. Va fi greu să îl dorești pe Paul dacă îți este la îndemână să îl urăști.

Acoperindu-și fața cu mâinile, Jessica a scos un sunet pe care nu l-am recunoscut imediat. Nu o mai auzisem niciodată plângând.

La sfârșitul ședinței, pe când Jessica s-a ridicat să plece, mi-am amintit de iritarea mea la cuvântul „dulceață“. „Dulceață“ nu era un semn de intimitate sau de iubire — era ură deghizată.

Mai e ceva de adăugat. Câteva săptămâni mai târziu, la firmă, Jessica l-a văzut pe Paul pregătindu-se pentru o prezentare în fața unui client, cu asistenta lui, o arhitectă stagiară inteligentă și drăguță. Jessica nu îi observase cu adevărat pe cei doi împreună, dar acum, privindu-i de la biroul ei, i-a văzut în sala de ședințe, a văzut cum se atingeau unul pe altul când vorbeau, a văzut cum râdeau de ceva ce spunea el — și l-a dorit tare, tare de tot.

DESPRE CUM TÂNJITUL DUPĂ DRAGOSTE NE ȚINE DEPARTE DE EA

Mary N., o casnică de patruzeci și șase de ani și mamă a trei copii, a fost primită la spital într-o stare maniacală. Chiar înainte de căderea ei nervoasă, Maiy participase împreună cu soțul ei la petrecerea din grădina unui vecin și întâlnise un bărbat pe nume Alan, un avocat pledant, văduv de puțină vreme. La un moment dat în seara aceea, Mary și Alan au pornit o conversație în bucătărie. Au vorbit deschis despre doliul lui și despre al ei după moartea recentă a surorii ei, bolnavă de cancer. El i-a propus să vină la cină acasă la el în vinerea următoare. Când a sosit ziua de vineri, Mary și-a făcut apariția în pragul ușii lui cu un buchet de bujori, o sticlă de Sancerre și o furgonetă plină cu toate hainele și lucrurile ei, inclusiv unele piese mari de mobilier. Alan a întâmpinat-o pe Mary și a acceptat darurile ei — dar nu și după ce a văzut muncitorii și a început să se prindă pe deplin de intențiile ei. Când a refuzat să o primească în casă, Mary a început să își iasă din minți, să plângă și să își smulgă hainele. Alan l-a chemat pe soțul ei, care la rândul lui l-a sunat pe doctorul de familie.

La cinci luni după ce a divorțat de soția lui, Isaac D., un chirurg de patruzeci și unu de ani, a participat la o conferință în America. Stând într-un bar al aeroportului Kennedy, a cunoscut o dentistă de douăzeci și nouă de ani pe nume Anna. Au stat de vorbă aproape o oră și apoi au plecat în direcții diferite. întors la Londra, Isaac a folosit intemetul să dea de ea. Două zile mai târziu, cu un braț plin de flori și un lănțișor de perle, a intrat în cabinetul ei stomatologic din Buenos Aires. Imediat, Anna și-a chemat tatăl și logodnicul; amândoi au venit la cabinet și au încercat să îl facă pe Isaac să plece.
Doar după ce a sosit poliția și l-a amenințat cu arestul a decis Isaac să plece. O săptămână mai târziu, stând în biroul meu, Isaac mi-a spus că întotdeauna se aprindea ușor, dar că de data aceasta era altfel, el chiar se îndrăgostise cu adevărat. A fost de acord să vină să

mă vadă doar pentru că doctorul lui insistase. Era pregătit să discute despre sentimentele lui de respingere, dar nu putea vedea nimic în neregulă în comportamentul lui.

— Sunt doar un romantic de modă veche, mi-a spus el.

Cei mai mulți dintre noi am fost bolnavi de dragoste într-un moment sau altul, suferind de febra sa într-o măsură mai mică sau mai mare. în cazurile severe, cei bolnavi de dragoste pot ajunge la comportamente dictate de deliruri (hărțuirea, de exemplu) sau la obsesie sexuală. Când suntem bolnavi de dragoste simțim că limitele noastre emoționale, zidurile dintre noi și obiectul dorinței noastre au fost dărâmate. Simțim o dorință intensă fizică greu de dus, o durere. Credem că suntem îndrăgostiți.

Mulți psihanaliști cred că boala de dragoste este o formă de regresie, că tânjind după apropiere intensă suntem precum copiii care simt o dorință puternică pentru îmbrățișarea mamei. Din cauza aceasta riscul este cel mai mare atunci când ne luptăm cu pierderea sau cu disperarea ori când suntem însingurați sau izolați — nu este neobișnuit să te îndrăgostești în primul semestru la universitate, de exemplu. Dar sunt aceste sentimente iubire adevărată?

„Eu spun uneori — dar nu pe de-a-ntregul serios — că pasiunea este partea interesantă de la început; dragostea adevărată este partea plictisitoare care vine mai târziu“, mi-a spus odată poetesa Wendy Cope. Oamenii care sunt bolnavi de dragoste amână testarea fantasmelor lor împotriva realității. Dar având în vedere agonia pe care boala de dragoste o poate cauza — pierderea libertății mentale, insatisfacția de sine și durerea îngrozitoare —, de ce unii dintre noi evită să înfrunte realitatea pentru așa de multă vreme?

Adesea este pentru că să înfrunți realitatea înseamnă să accepți singurătatea. Și în Jâmp ce singurătatea poate fi folositoare —

motivându-ne să întâlnim o persoană nouă, de exemplu —, frica de singurătate poate funcționa ca o capcană, ademenindu-ne în sentimente pline de amărăciune pentru o lungă perioadă de vreme. în cel mai rău caz, boala de dragoste devine un obicei al minții, o cale de a ne gândi la lume care nu se diferențiază prea mult de paranoia.

în urmă cu mulți ani, am avut o pacientă pe care o chema Helen B., o jurnalistă de treizeci și șapte de ani, liber-profesionistă. Timp de nouă ani, Helen avusese o aventură cu un bărbat căsătorit pe nume Robert. Bolnavă de dragoste, Helen era incapabilă să se gândească la el într-o manieră rațională. De ani de zile Robert își încălca promisiunile față de ea. Sugera să meargă împreună în vacanță ca apoi să plece, în schimb, cu soția. A promis solemn că va divorța când fiul lui cel mic va merge la universitate — dar evenimentul ăsta venise și trecuse și Robert nu făcuse nicio mișcare. La trei luni după ce Helen își începuse analiza, Robert i-a spus că se îndrăgostise de altcineva și că își părăsea soția pentru aceasta. Helen nu a respins și nici nu a negat această informație, dar părea incapabilă să surprindă implicațiile ei. Mi-a spus că putea „vedea prin ea ce se întâmpla de fapt“.

— Prietenii mei au spus mereu: „Robert nu își va părăsi niciodată soția“, dar se înșelau — o părăsește, mi-a spus ea triumfătoare. Helen spunea că a fost „încântată“ — credea că noua iubită a lui Robert nu va fi „niciodată în stare să se descurce cu el“, așa că el s-ar fi putut întoarce la ea. Asta era o posibilitate, desigur, dar Helen părea să creadă că e o certitudine și refuza să admită ceea ce era evident: Robert se îndrăgostise de altcineva. Asemenea paranoicului, bolnavul de dragoste este un pasionat culegător de informații, însă se poate remarca o intenție inconștientă în observațiile lor — fiecare lucru nou confirmă iluzia lor.

După primul an al psihanalizei sale am descoperit că nu o pot ajuta pe Helen să gândească altfel. îmi amintea de conspirația teoreticienilor care credeau că Prințul Philip a omorât-o pe Prințesa

Diana sau că CIA a plănuit atacurile de la 11 septembrie — nicio urmă de dovadă nu ar fi putut să îi zdruncine convingerile. Când am încercat să îi arăt că nimic din ce făcuse Robert nu părea să-i modifice sentimentele față de el, a devenit nervoasă.

— Nu așa e dragostea adevărată?

Când predau tehnică psihanalitică, adesea includ *O poveste de Crăciun* a lui Charles Dickens pe lista lecturilor. Fac asta pentru că eu cred că este o poveste despre o transformare psihologică extraordinară și că Dickens ne învață ceva esențial despre cum se schimbă oamenii.

în povestea lui Dickens, așa cum probabil vă amintiți, avarul Scrooge e vizitat de trei fantome. Fantoma Crăciunului trecut îl reîntoarce pe Scrooge în copilăria sa, la o serie de momente nefericite: tatăl lui abandonându-1 la o școală cu internat, sora sa mai mică murind, alegerea lui proprie de a-și respinge logodnica cu scopul de a face bani. Fantoma Crăciunului prezent îi arată lui Scrooge marea dăruire a familiei bietului Cratchit, al cărei cel mai mic membru, Tiny Tim, e pe moarte — un rezultat direct al refuzului lui Scrooge de a-i plăti lui Bob Cratchit o leafă decentă. Când spiritul Crăciunului viitor îi arată lui Scrooge propriul mormânt neîngrijit, Scrooge este, în cele din urmă, transformat.

Scrooge nu se schimbă pentru că s-a speriat — se schimbă pentru că este bântuit. Putem fi speriați că luăm în greutate, însă doar asta probabil că nu va avea ca efect schimbarea dietei. Bântuirea e diferită. Ne face să simțim — ne face vii față de un fapt despre lume — o informație pe care încercăm să o evităm.

Ce nu vrea Scrooge să cunoască?

Scrooge nu vrea să se gândească la moartea mamei sale, la moartea surorii lui sau la pierderea logodnicei sale — nu poate suporta gândul că dragostea se sfârșește. Dickens ne spune că, înainte de a merge la culcare, Scrooge mănâncă singur și își citește

extrasul de la bancă — registrul cu depozitele, retragerile și dobânzile plătite. Eu înțeleg prin asta că Scrooge își petrece serile alinându-se; când citește extrasul depozitelor, gândește pentru sine: „Vezi? Nicio pierdere, doar câștig“.

în cele din urmă, Scrooge se schimbă pentru că fantomele i-au spulberat iluzia că poți trăi o viață fără pierdere. Au desfăcut această iluzie bântuindu-1 pe Scrooge cu pierderile pe care le trăise deja, cu pierderile care acum erau îndurate în jurul lui și cu pierderea inevitabilă a propriei sale vieți și a averii.

Povestea lui Dickens ne mai învață ceva: Scrooge nu poate să își refacă trecutul, nici nu poate fi sigur de

viitor. Pășind în dimineața de Crăciun, gândind într-un fel nou, își poate schimba prezentul — schimbarea poate avea loc doar aici și acum. Asta e important pentru că încercarea de a schimba trecutul ne poate lăsa simțindu-ne neputincioși, deprimați.

însă povestea lui Dickens arată spre un adevăr viitor, întunecat și neașteptat. Uneori schimbarea vine nu pentru că ne propunem să ne vindecăm sau să reparăm relația noastră cu viața; uneori ne schimbăm când reparăm relația noastră du pierderea, cu uitarea, cu moartea. Când Scrooge plânge după cei pe care i-a iubit, dar la care nu s-a mai gândit, începe să recâștige lumea pe care o pierduse. Revine la viață.

Așa că dacă, în mod accidental, un pacient îmi permite să cunosc ceea ce îl bântuie — gândurile pe care le știe, dar la care refuză să se gândească —, treaba mea e să fiu precum una dintre fantomele lui Dickens: să păstrez pacientul pe scenă, să îl las să își facă treaba.

într-o luni, în cel de-al doilea an al psihanalizei sale, Helen mi-a spus că a dat nas în nas cu un redactor al unui ziar, o femeie pe care o cunoștea, la o galerie de artă. Atât cât își putea aduce aminte Helen,

aceasta, o femeie de cincizeci de ani, arătase întotdeauna impecabil — coafură și manichiură perfecte; pielea proaspătă, strălucitoare.

— Are haine și bijuterii fabuloase, mi-a spus Helen, înseamnă că își poate permite să aloce mult timp și bani pentru ea, pentru că nu are familie.

Helen o admirase întotdeauna pe această femeie, dar cu această ocazie, înconjurată de oameni mai tineri, ea părea deplasată, obosită. Când să plece, privirea lui Helen a căzut asupra femeii, ce se afla la bar.

— Vorbea prea tare, se străduia prea mult, stătea prea aproape de acel tip tânăr — era jenant.

Am întrebat-o pe Helen dacă voia să se reasigure că nu va sfârși ca această femeie.

— Aș muri dacă aș deveni așa — ideea de a deveni așa? Fără soț? Fără copii? Făcându-mă de râs la vreo prezentare de artă? Helen a tăcut pentru câteva minute. Apoi a schimbat subiectul.

— Cred că mi-ai spus povestea acestei femei pentru că te temi că ți-ai întrezărit propriul viitor, am spus eu.

în lunile următoare, din când în când, o reîntorceam pe Helen la seara aceea petrecută la galerie. „Scena de la bar“ a devenit un fel de scurtătură între noi, reprezentând negarea lui Helen cu privire la trecerea timpului, dorința ei de a da eternitate prezentului.

Multe lucruri au produs o schimbare la Helen. însă această imagine a ceea ce ar putea deveni a fost, cred, unul dintre ele. Atât cât o ctfhosc eu, Helen fusese tulburată de ideea că de când îl întâlnise pe Robert — cu aproape zece ani în urmă — timpul îi rămăsese pe loc. Privea cum viețile celor din jurul ei se transformau — prietenii ei se căsătoreau, aveau copii — în timp ce ea era blocată pe loc. însă atenția ei fusese îndreptată întotdeauna spre Robert. Participând la

nunta unei prietene, s-a întrebat: „De ce nu o face? Ce nu e în regulă la mine?“.

Apoi ceva a început să se schimbe. într-o zi, Helen a descris petrecerea organizată de o prietenă de-a ei, petrecere unde invitatele, colege de-ale sale de la universitate, aduceau daruri viitorului copil al gazdei, în loc să vorbim dacă ea și Robert vor avea sau nu un copil vreodată, am vorbit despre prietenele Helenei — despre apropierea lor și despre preocuparea autentică a uneia față de cealaltă. Ea observase că intimitatea lor se adâncise și continua să se adâncească.

într-o noapte, la puțină vreme după asta, în timpul unei cine cu același grup de prietene, s-a văzut pe ea

însăși prin ochii lor — ca o femeie îndrăgostită pasional de cineva care nu era real și detașată de oamenii cărora le păsa de fapt de ea. Se gândea adesea că fantasmele ei cu Robert ar fi putut să o împiedice să aibă un soț și i un copil, dar pentru prima oară a realizat că o țineau departe de dragostea prietenelor ei.

— M-am simțit bolnavă de tristețe gândindu-mă la ce am pierdut, mi-a spus după aceea. Când se servea desertul, i-a sunat telefonul; a văzut că era Robert și nu a răspuns. S-a întors lângă prietenele ei.

SCHIMBAREA

DESPRE CUM O TEAMĂ DE PIERDERE NE POATE FACE SĂ PIERDEM TOTUL

Când primul avion a lovit turnul de nord de la World Trade Center, Marissa Panigrosso era la etajul nouăzeci și opt din tumul de sud, vorbind cu doi colegi de-ai săi. A simțit explozia în același timp în care a auzit-o. O rafală de aer fierbinte i-a lovit fața ca și cum ușa

unui cuptor tocmai fusese deschisă. Un val de neliniște a străbătut biroul. Marissa Panigrosso nu s-a oprit să își închidă computerul și nici măcar să își ia geanta. A mers către cea mai apropiată ieșire de urgență și a părăsit clădirea.

Cele două femei cu care vorbea — incluzând-o aici și pe colega cu care împărțea biroul — nu au plecat.

— îmi amintesc că am ieșit, și ea pur și simplu nu m-a urmat, a spus Marissa mai târziu într-un interviu la postul de radio național american.

— Am văzut-o vorbind la telefon. Și pe cealaltă femeie — la fel. Era așezată în diagonală față de mine și vorbea la telefon și nu a vrut să plece.

De fapt, mulți oameni din biroul Marissei Panigrosso au ignorat alarma de incendiu și, totodată, ceea ce vedeau că se întâmpla la 40 de metri distanță, în tumul de nord. Unii dintre ei au intrat în ședință. O prietenă a Marissei, o femeie pe care o chema Tamitha Freeman, s-a întors după ce coborâse mai multe etaje. Tamitha spusese: „Trebuie să mă întorc după fotografiile copiilor mei“ și apoi nu a mai reușit să iasă. Cele două femei care stăteau la telefon și oamenii care au intrat în ședință și-au pierdut viața.

Oamenii din biroul Marissei Panigrosso, ca și din multe alte birouri din World Trade Center, nu au intrat în panică și nici nu s-au grăbit să iasă. „Asta m-a șocat, a fost destul de ciudat“, a spus Marissa. Am întrebat-o pe prietena mea: „De ce nu se mișcă nimeni?“.

Ceea ce a șocat-o pe Marissa Panigrosso ca fiind ciudat este, de fapt, regula. Cercetările au arătat că, atunci când sună o alarmă de incendiu, oamenii nu acționează imediat. Vorbesc între ei și încearcă să își dea seama ce se întâmplă. Rămân pe loc.

Asta ar trebui să fie clar pentru oricine a participat vreodată la un antrenament de incendiu. în loc să părăsim clădirea, așteptăm. Așteptăm mai multe indicii — mirosul de fum sau sfatul cuiva în care avem încredere. însă exită totodată dovezi că, chiar și cu mai multe informații, multi dintre noi nu facem nicio mișcare. în 1985, cincizeci și șase de oameni au fost omorâti când a izbucnit focul în tribunele stadionului

de fotbal Valley Parade din Bradford. O examinare atentă a imaginilor de televiziune de mai târziu a arătat că fanii nu au reacționat imediat și au continuat să privească atât focul, cât și meciul, nereușind să se îndrepte către ieșiri. Și cercetarea a arătat, încă o dată, că atunci când ne mișcăm, ne luăm după vechile obiceiuri. Nu avem încredere în ieșirile de urgență. Aproape întotdeauna încercăm să ieșim dintr-o cameră pe aceeași ușă pe care am intrat. După ce un restaurant celebru din Beverly Hills Supper Club din Kentuky a ars, reconstituirile criminalistice au confirmat că multe dintre victime au căutat să plătească înainte să iasă, murind astfel la coadă.

După douăzeci și cinci de ani în care am practicat psihanaliza, nu pot să spun că asta mă surprinde. Suntem rezistenți la schimbare. A ne asuma o mică schimbare, chiar dacă aceasta e fără doar și poate în folosul nostru, este adesea mult mai înfricoșător decât să ignorăm o situație periculoasă.

Suntem foarte credincioși față de perspectiva noastră asupra lumii, față de povestea noastră. Nu vrem o ieșire dacă nu știm cu exactitate unde are să ne ducă, chiar — sau poate mai ales — într-o stare de urgență. Asta se întâmplă, mă grăbesc să adaug, indiferent dacă suntem pacienți sau psihanaliști.

M-am gândit la Marissa Pafiigrosso de nenumărate ori de când am auzit prima oară povestea ei. M-am trezit imaginându-mi-o în biroul ei. Am văzut ecranul computerului ei, ferestrele mari. Am simțit mirosul dimineții de parfum și cafea și apoi — prima izbitură. O văd

mergând spre ieșirea de urgență și plecând. îi văd pe colegii ei rămânând pe loc. Tamitha Freeman pleacă și după câteva minute se întoarce după fotografiile copiilor săi. Mă văd pe mine acolo — în tumul de sud — și mă întreb ce aș fi făcut eu.

Vreau să cred că aș fi plecat cu Marissa Panigrosso, dar nu sunt sigur. Aș putea să gândesc „ce a fost mai rău a trecut“. Sau îngrijorat că m-aș simți ridicol să mă întorc a doua zi și să descopăr că toți ceilalți au continuat să muncească. Poate cineva mi-ar fi spus: „Hei, nu pleca. Avionul a lovit tumul de nord — tumul de sud trebuie să fie cel mai sigur loc din New York“ — și eu rămân.

Ezităm în fața schimbării pentru că schimbarea înseamnă pierdere. Dar dacă nu acceptăm *unele* pierderi — pentru Tamitha, pierderea fotografiilor copiilor ei —, putem pierde totul.

Gândiți-vă la Mark A., în vârstă de treizeci și patru de ani, care doar ce a descoperit un nodul la testicule, dar nu vrea să meargă la medic până după vacanța sa în Grecia. în loc să meargă la programarea la medic pe care soția lui o făcuse pentru el, el pleacă să ia loțiune de protecție solară și niște tricouri pentru copiii de la Baby Gap.

— Sunt sigur că nu e nimic, spune el. O să mă ocup de asta când ne întoarcem.

Sau mai e Juliet B., în vârstă de treizeci și șase de ani, care era logodită de șapte ani cu un bărbat care în mod regulat are aventuri, frecventează prostituatele și își bruschează clienții și colaboratorii. „Nu-1 pot părăsi. Unde să merg? Ce să fac?“

Pentru Mark A. și Juliet B. sună alarma de incendiu. Ambii sunt neliniștiți în legătură cu situația lor. Ambii vor schimbare. Dacă nu, de ce s-ar adresa unui psihanalist? Dar ei rămân pe loc, așteaptă — ce?

DESPRE CUM NEGATIVISMUL NOSTRU PREVINE CAPITULAREA NOASTRĂ ÎN FAȚA IUBIRII

Sarah L. ar trebui să plece cu iubitul să petreacă sfârșitul de săptămână împreună, dar, în ultimul moment, ea decide să rămână cu prietenele ei și să se uite la televizor. Surprinse, ele o îndeamnă să se mai gândească încă o dată. „Te-ai simțit fantastic altădată când ai fost plecată cu Alex“, i-au spus ele. Dar Sarah rămâne neclintită. „Pur și simplu nu am chef', spune ea.

Atrăgătoare, isteață și de succes, Sarah a început psihanaliza pentru că se simțea blocată — la treizeci și cinci de ani, era pregătită să se mărite și spera să își întemeieze o familie. în ultimii ani, întâlnise câțiva bărbați pe care îi considera „promițători", dar niciuna dintre relațiile ei nu durase. Nu poate spune cu siguranță de ce, dar a sesizat că ar fi posibil ca ea să fi fost aceea care face cumva să își spulbere șansele.

— De ce nu te-ai dus? am întrebat-o.

— E prea nerăbdător, îmi spune, fără convingere. Pot să îți spun doar ce i-am zis și lui — „prefer să nu".

Fraza lui Sarah m-a făcut să tresar — e familiară, dar nu pot să îmi dau seama de unde vine. Apoi îmi amintesc. Este sloganul unui personaj din literatură: scribul Bartleby, personajul principal din nuvela lui Herman Melville, publicată pentru prima oară în 1853. Protagonistul lui Melville e atât de ciudat, că e greu să îți dai seama cu exactitate ce a vrut Melville să înțeleagă cititorii din el.

Nuvela e povestită de un avocat care aduce în cabinetul său de pe Wall Street un scrib, un copist, care se numește Bartleby. Bartleby lucrează la o masă mică ascunsă în spatele unui ecran, singura lui fereastră dă spre un zid de cărămidă. Tot mai des, Bartleby răspunde cererilor destul de rezonabile ale avocatului cu aceste cuvinte, „prefer să nu“, refuzând, în cele din urmă, să mai facă vreun lucru. în timp ce angajații ceilalți lucrează, mănâncă și beau, Bartleby se uită mutește prin fereastra lui. Nu părăsește

niciodată biroul și prezența lui devine atât de imposibilă, că avocatul e forțat să își mute cabinetul în altă parte. Când noii chiriași ai vechilor sale birouri nu pot să scape de Bartleby cel bântuitor, avocatul se reîntoarce și încearcă din nou să îl ajute: „Bartleby“, spun eu, pe cel mai blând ton pe care mi-1 puteam atribui în astfel de circumstanțe tulburătoare, „vrei să mergi cu mine acasă, acum — nu la biroul meu, ci la locuința mea — și să rămâi acolo până când ne vom gândi pe îndelete cum să rezolvăm situația ta? Vino, să începem acum, imediat“.

— Nu, în acest moment aș prefera să nu schimb nimic.

Agitat, avocatul își ia tălpășița. Poliția îl mută pe Bartleby în arestul poliției, loc cunoscut sub numele de „Mormântul“. Când avocatul îl vizitează, Bartleby refuză să vorbească cu el sau să răspundă rugăminților avocatului de a mânca ceva. Revenind peste câteva zile, avocatul îl găsește pe Bartleby făcut ghem, cu fața spre baza peretelui închisorii, mort.

Negativismul — această dispoziție mentală „aș prefera să nu“ — este dorința noastră de a întoarce spatele lumii, repudiindu-ne poftele normale. în mod repetat, Bartleby își întoarce spatele pentru a sta cu fața la „peretele de cărămidă“, la „zidul gol“, la „peretele închisorii“ — subtitlul nuvelei „Bartleby“ este „O povestire de pe Wall Street“. El e înconjurat de mâncare — Melville i-a numit chiar pe cei trei colegi ai săi Curcanul, Ghimbir și Cleștișor (cleștii homarului), dar el refuză să mănânce, murind, în cele din urmă, prin autoînfometare.

Avocatul face mai multe îpeercări de a-1 convinge pe Bartleby să iasă din izolarea sa, dar se dovedește că a-1 ajuta nu e atât de ușor. De fapt, povestea face aluzie la un adevăr întunecat: ajutorul avocatului este cel care provoacă înrăutățirea situației lui Bartleby.

Am citit „Bartleby“ ca pe un portret al luptei continue din adâncul lumii noastre interne. în fiecare dintre noi există un avocat și un Bartleby. Noi toți avem o voce veselă care spune: „Hai să începem

de azi, chiar acum“ și o voce contrară, negativă, care răspunde: „Prefer să nu“. Când suntem stăpâniți de negativitate, ne pierdem apetitul pentru legăturile cu oamenii. Devenim Bartleby și îi transformăm pe cei apropiați nouă în avocați. Inconștient, îi determinăm pe ceilalți să ne pledeze cauza în fața noastră.

Ca un exemplu pentru acest lucru, gândiți-vă la adolescenta anorectică și la mama ei. în refuzul fetei de a mânca îl veți auzi pe Bartleby; în pledoaria nervoasă a mamei ei îl veți auzi pe avocat. Asemenea lui Bartleby, anorectica pare să nu simtă nicio neliniște în legătură cu situația ei care se înrăutățește. Anxietatea ei — care

e motivația ei pentru schimbare — și-a găsit locul în mama ei. Am putea auzi două persoane vorbind, dar nu este dialog ceea ce se petrece între ele — conflictul intern al fetei prinde glas prin intermediul a două persoane diferite. Din experiența mea, dacă această situație persistă, dacă cele două continuă să fie precum Bartleby și avocatul, vor ajunge la un rezultat asemănător.

Când Sarah mi-a spus că a decis să nu plece cu Alex, am fost tentat să încerc să o conving. Ca toată lumea, psihanaliștii sunt și ei prinși în rolul avocatului; sarcina noastră este să încercăm în schimb să găsim o întrebare utilă. Arma noastră împotriva negativismului nu e insistența, e înțelegerea. De ce acest refuz? De ce acum? Alex nu făcuse ceva cu adevărat greșit; de fapt, de-a lungul timpului pe care Sarah îl petrecuse încercând să îl cunoască, Alex se dovedise a fi grijuliu și demn de încredere. Schimbarea se petrecuse în ea.

Conștient, Sarah dorea să întâlnească pe cineva și să se îndrăgostească, dar inconștient, era o altă poveste. La acest nivel mai adânc, dragostea însemna a se pierde pe ea, a-și pierde munca, a-și pierde prietenii; însemna să fii golită, neglijată și posedată. Treptat, prin reamintirea unora dintre pierderile sale timpurii, precum și a disperării de care suferise la sfârșitul primei ei relații de dragoste, am început să dăm sens obiecțiilor lui Sarah. Sarah era în mod involuntar negativistă pentru că cedarea emoțională și

atașamentul reprezentau o pierdere, nu un câștig. Negativismul lui Sarah era o reacție la sentimentele sale pozitive, afectuoase pentru Alex — era o reacție față de perspectiva iubirii.

DESPRE PIERDEREA UNUI PORTOFEL

De curând, Daniel K. și-a început ședința prin a-mi spune această poveste.

Era acasă în după-amiaza^trecută, când șeful lui l-a sunat cu vești bune — câștigase un concurs arhitectural foarte important de proiectare a unui muzeu al culturii în Chengdu, China. Cum era cel mai tânăr și cel mai puțin cunoscut arhitect de pe lista celor selecționați, Daniel nu se așteptase să câștige.

— Ne vom distra de minune și vom face o mulțime de bani, i-a spus șeful lui.

Daniel a fost entuziasmat — aceasta era, simțea el, realizarea pe care el și mica sa firmă o așteptaseră — și el a aranjat deîndată să sărbătorească împreună cu soția la un restaurant din West End.

S-a decis să ia metroul.

— După ce m-am așezat, mi-am scos portofelul și am pus biletul înăuntru. Apoi — și asta e ceea ce nu înțeleg — am pus portofelul pe scaunul de lângă mine. Mi-a trecut prin minte: „Nu e bine să îl pui acolo. Dacă îl pui acolo, o să-l pierzi“. La prima oprire, am realizat că luasem metroul greșit și am sărit afară. Pe când se închideau ușile, mi-am amintit de portofel, dar era prea

târziu. Am fugit la cel mai apropiat paznic, care a sunat mai departe și cineva a verificat vagonul la următoarea stație, dar portofelul meu dispăruse. M-am simțit îngrozitor — cu adevărat îngrozitor.

Daniel s-a oprit.

— Mi-am anulat cărțile de credit și m-am grăbit spre restaurant. Am întârziat și, bineînțeles, soția mea a trebuit să plătească. Pierderea portofelului mi-a distrus dispoziția — m-am simțit groaznic. Și am simțit că eu mi-am făcut cu mâna mea toate astea — dar de ce?

A continuat.

— Pe când ieșeam din restaurant am primit un mesaj text: „Portofelul dumneavoastră e la mine. Dați-mi un apel ca să vi-1 pot înapoia". Credeți că m-am simțit ușurat, nu-i așa? Portofelul meu a fost găsit; totul e în regulă. Dar nu m-am simțit absolut deloc ușurat. De fapt, cred că m-am simțit și mai rău. Am fost cu adevărat la pământ. Simțeam că am irosit plăcerea de a fi câștigat concursul.

— Și apoi, afară din restaurant, am mai făcut un lucru nebunesc. Imediat ce am terminat de citit mesajul, m-am surprins căutându-mă iar prin buzunare, să văd dacă puteam să găsesc portofelul. Știam că era la altcineva și totuși nu m-am putut opri să nu îl caut.

Când îl ascultam pe Daniel, ceea ce m-a șocat — și probabil vă șochează și pe dumneavoastră — e felul în care o pierdere urmează o altă pierdere. El își pierde portofelul, dar numai după ce el însuși se rătăcește (luând metroul greșit). își pierde simțul rațiunii (își pune portofelul pe scaun, nu în buzunar). Pierde seara (ocazia de a-și trata soția) și apoi, după ce portofelul său e găsit, pierde din vedere faptul că a fost găsit și se trezește căutându-1 prin buzunare. însă marea pierdere a pacientului meu era una emoțională — de-a lungul a toate acestea, el și-a pierdut fericirea care ar fi trebuit să-i însoțească succesul. în câteva ore, a trecut de la a fi un învingător la a se simți ca unul care a pierdut.

„Succesul a ruinat mulți oameni", a spus odată Benjamin Franklin. Asta e destul de adevărat, dar ceea ce nu a menționat Franklin este că noi singuri lucrăm la propria noastra distrugere.

Romancierul american William Styron a trăit această problemă. în autobiografia sa *Darkness Visible,* el descrie venirea sa la Paris de

la New York pentru a primi prestigiosul Premiu mondial Cino del Duca, un premiu acordat anual unui om de știință proeminent sau unui artist. Styron începuse să se deterioreze cu patru luni înaintea ceremoniei, imediat după ce i s-a spus că el era cel care câștigase premiul. „Dacă aș fi fost în stare să-mi prevăd starea de spirit pe măsură ce data premierii se apropia, nu l-aș mai fi acceptat“, scria el. Ziua triumfului său se transformase într-un coșmar — „bezna se aglomera peste mine, un sentiment de alienare și, mai presus de toate, anxietatea înăbușitoare“.

Styron a participat la ceremonia de premiere, dar apoi brusc și-a anunțat binefăcătoarea, Madame Del Duca, că a decis să sară peste banchetul oficial pe care ea plănuise să îl dea după ceremonie în onoarea lui — parte din programul zilei, care fusese anunțat cu luni înainte — ca să poată să se întâlnească cu un prieten. Apoi, uluit de reacția ei și oripilat de propriul său comportament, s-a auzit cerându-i iertare asistentei ei. „Sunt bolnav“, i-a spus el, „am *un problème psychiatrique“.* într-un final, Styron a rămas la banchet doar ca să descopere pe la jumătatea desfășurării mesei că pierduse atât cecul în valoare de 25 000 de dolari cu care tocmai fusese premiat, cât și echilibrul emoțional. Zăpăcit de durerea sa lăuntrică, el a fost incapabil să mănânce sau să vorbească; succesul lui Styron l-a adus pe acesta în pragul sinuciderii.

Pentru psihanaliști, problema lui Styron nu este neobișnuită: sunt mulți bărbați și femei care muncesc din greu pentru a atinge un țel, pentru a obține succes și apoi, dintr-odată, într-un mod cataclismic, cedează. Care sunt puterile inconștiente care ne determină să ne autosabotăm — uneori chiar în cele mai subtile moduri — când am obținut un succes?

în primul rând, ne putem pierde pe noi dacă nu avem în vedere că a câștiga înseamnă, în același timp, a pierde.

în urmă cu trei ani, am avut un pacient pe nume Adam R., un profesor, care a devenit extrem de agitat și mai apoi periculos de

deprimat după ce a fost numit director al unei școli bine cunoscute — o slujbă pe care și-a dorit-o dintotdeauna, însă cu mutare într-un alt oraș. La prima noastră întâlnire mi-a spus despre trecutul său — simțise o angoasă asemănătoare după cumpărarea primului său apartament și apoi, iarăși, după nunta lui.

— Vreau să fiu direcțor, a spus el, dar nu mi-am imaginat vreodată cum mă va face să mă simt această mutare. Toată viața mea e aici.

Ca mulți dintre noi, Adam era absolut surprins de pierderea pe care o presupune câștigul.

însă prin munca noastră comună am ajuns să ne dăm seama că nu era doar mutarea ceea ce îl deprima. Inconștient, el credea că fiecare dintre realizările lui lua ceva de la tatăl său.

— Mă simt rău să devin director chiar când tatăl meu se pensionează, mi-a spus Adam.

I-am arătat că un lucru nu are nicio legătură cu celălalt.

— îmi dau seama de asta, a răspuns, dar îmi dă senzația de agresivitate. Pentru prima oară aș câștiga mai mult decât tatăl meu.

în cazul lui Daniel, primul său impuls, ca și al meu, a fost să suspecteze că pierderea portofelului a avut semnificația unui impuls asemănător celui de anulare a propriului său succes. Și el se îngrijora cu privire la modul în care succesul său îi va afecta pe ceilalți. „Mi s-a făcut greață când șeful meu de birou mi-a zis: «Ne vom distra foarte mult și vom face mulți bani». M-am simțit un pic impostor. Chiar sunt eu cu adevărat mai bun decât ceilalți nouă arhitecți selecționați? Nu cred și nici ei nu vor crede asta“, mi-a spus el.

Daniel se temea de disprețul colegilor săi. Seara lui de pierdere ar fi putut să fie o cale de a se simți din nou ca un concurent lipsit de șanse. Era un fel de a le spune colegilor lui: „Nu mă distrez și mi-am

pierdut banii — nu este nimic de invidiat aici". Să fie o persoană fără succes nu era ceea ce își dorice, însă era ceva familiar și mai sigur decât să fie cel care câștigă.

Dar de ce a continuat să-și caute portofelul odată ce știa că a fost găsit?

Desigur, proiectul pe care pacientul meu l-a câștigat îi solicita să petreacă un interval de timp considerabil în Chengdu și el ura să fie departe de casă. Săptămâna pe care a petrecut-o în China pentru a da interviu a fost groaznică, a spus el. Hotelul în care a stat a fost „întunecat și deprimant". Cât timp a stat acolo, a descoperit că nu putea să doarmă decât dacă lăsa lumina aprinsă. Pe măsură ce vorbea, am avut imaginea mentală a unui băiețel care deschide o lampă de veghe nu pentru că vrea să-și poată găsi părinții pe timpul nopții, ci pentru că se teme că părinții îl vor uita în întuneric.

— The Kavems of Krock, a spus el deodată. Se referea la o poveste a lui Dr. Seuss care îl îngrozise când era copil. Mi-a redat puțin din ea: „Și ești *atât, atât și-atât* de norocos, că nu ești o șosetă din piciorul stâng, lăsată în urmă din greșeală în Cavernele din Krock!

Mulțumește-i lui Dumnezeu pentru tot ce nu ești! Mulțumește-i lui Dumnezeu că nu ești ceva ce poate fi uitat".

Ar fi putut acest gest neînsemnat — pipăirea buzunarelor după un portofel despre care știe că nu e acolo — să fi fost o cale de a se distrage pe sine de la un alt gând, mult mai îngrijorător: că e pe cale să se piardă pe sine? Căutarea portofelului său ar fi putut fi o cale de a-și calma această anxietate particulară. Mai bine să fii în poziția de a fi pierdut ceva decât să fii ceva de care cineva uită.

O SCHIMBARE IN FAMILIE

în urmă cu aproximativ douăzeci de ani am avut o pacientă pe nume Emily. Avea zece ani și fusese adusă la clinica unde lucram ^e către părinții ei pentru că începuse să aibă „accidente“. își uda patul noaptea și într-o zi încercase să tragă apa la toaleta școlii după o pereche de pantaloni murdari, provocând o inundație.

Emily era copilul mijlociu. Avea un frate mai mare, Grant, care avea doisprezece ani, și un frate abia născut, înainte să o întâlnesc pe Emily, m-am întâlnit cu părinții ei pentru a afla mai multe despre familie. Ei mi-au spus că Emily era ceva misterios pentru ei. în timp ce Grant era un elev model, Emily nu era așa. Emily, spunea mama ei, era „nu foarte inteligentă și de-a dreptul împiedicată — făcea întotdeauna dezastru la masă“. Când am menționat că testarea clinică a dovedit că Emily prezenta o inteligență peste medie și că abilitățile sale de motricitate fină erau normale, părinții ei s-au uitat unul la altul cu surprindere.

— Ne așteptam să ne spuneți că e dislexică sau așa ceva, a zis tatăl lui Emily.

S-a aplecat în față.

— Tot ceea ce ne dorim e să fie fericită. Nu contează dacă nu se descurcă la fel de bine ca fratele ei.

Am căzut de acord să o văd pe Emily în fiecare dimineață înainte de școală, iar noi urma să ne întâlnim, fără ea, o dată pe lună.

Câteva zile mai târziu, tatăl și fratele au adus-o pe Emily la clinică. Tatăl și fiul erau îmbrăcați impecabil — tatăl ei într-un costum elegant, fratele, într-un pulover de școală. Emily, pe de altă parte, era un dezastru — cu părul nepieptănat, cu nasul curgând. S-a așezat încruci-șându-și picioarele, privind în poală.

în timpul primei noastre ședințe, Emily a desenat o imagine a familiei ei. După ce a terminat, i-am arătat că nu îl desenase pe fratele ei mai mic, Zac. A luat iarăși markerul, adăugându-1 pe Zac în imagine

— dar l-a desenat în așa fel încât Zac era mai mare ca ea. Am avut în gând că nu îi păsa de Zac, dar o deranja că nu mai era ea bebelușul, și i-am spus asta. Apoi ea mi-a spus că de la nașterea fratelui ei nimeni nu își mai făcea timp să stea cu ea când era în baie.

— Mama obișnuia să îmi pună pastă de dinți pe periuță, dar acum spune că sunt fată mare și trebuie să îmi pun singură.

Tot restul acelei prime ședințe am vorbit despre schimbările din viața lui Emily de la nașterea lui Zac — cum mami stătea dimineața în pat cu Zac, tati pregătea micul dejun și o ducea la școală; despre cum trebuia să își citească singură povestea când era ora de culcare. Cum ședința era pe sfârșite, am fost tentat să îi spun că s-ar putea să ude patul și să se murdărească pentru că voia să fie spălată și schimbată la fel ca frățiorul ei mai mic. Dar nu i-am spus. Am simțit că vorbele mele ar putea să o facă să se rușineze și, în orice caz, ea nu adusese vorba despre asta. Vom vorbi despre asta, am decis eu, când ea va aduce vorba.

O lună mai târziu, la următoarea mea întâlnire cu părinții ei, aceștia mi-au spus că Emily încetase să mai aibă „accidente“, li se părea lor, chiar după prima ședință. Erau recunoscători, dar credeau că e mai bine să oprim terapia. Aveam altă părere și le-am spus că nu am înțeles de ce Emily era așa de haotică sau de ce se descurca atât de precar la școală. Părinții ei însă au insistat și Emily a încetat să mai vină să mă vadă. Patru zile mai târziu, au sunat să întrebe dacă o primesc înapoi pe Emily. începuse să aibă „accidente“ din nou.

în cursul anului său de terapie, au fost trei momente când Emily a avut un „accident“, fiecare dintre ele imediat după ce părinții ei i-au spus că ei credeau că terapia ar trebui oprită. Nu cred că aceste accidente erau intenționate, mai degrabă mi se părea o reacție involuntară, felul în care Emily se străduia să mențină conversația noastră ca aceasta să nu se sfârșească.

După a treia dată, Emily a venit la ședință și a făcut un desen. A început prin a schița o casă înaltă și veche. Asemănătoare unei case de păpuși, era o secțiune, ca să poți vedea în camere. Apoi a desenat un camion și o motocicletă parcate în fața casei. Camionul era plin de soldați. Pe când desena o svastică pe partea laterală a camionului, a spus:

— Aceștia sunt naziștii.

A desenat două figuri.

— Noi suntem aici, ascunși în pod, suntem în siguranță.

De fapt, noi ne-am întâlnit într-o cameră mică de terapie, aflată chiar în vârful unei case victoriene unde își desfășura activitatea Centrul Anna Freud. Emily a explicat că tatăl ei i-a spus că Anna Freud și tatăl ei au fugit de naziști și au venit să trăiască în Anglia. Mi-a spus că știa totul despre Anna Freud — au citit fragmente din cartea ei la școală. Știa că Anna Freud a primit un jurnal de la părinții ei la a treisprezecea sa aniversare și că ea îi spunea tot jurnalului ei — cele mai intime gânduri și sentimente —, că jurnalul era alinarea ei, sprijinul ei. Când vorbea, Emily s-a întors la prima pagină a blocului său de desen și acolo, sub locul unde își scrisese numele, a scris: „Cine s-ar fi gândit vreodată că se pot întâmpla așa de multe în sufletul unei tinere fete? în timp ce scria, mi-a spus: „Anna Freud a scris aceste cuvinte în jurnalul ei“.

, Emily și cu mine ne-am întâlnit timp de un an. în timp ce ea desena imagini, discutam gândurile și sentimentele ei — despre școală, despre acasă și despre lume. M-am gândit la combinarea celor două povești pe care o făcea Emily, aceea a Annei Freud și aceea a Annei Frank. Aceasta spunea ceva despre felul în care se simțea ea în ședințele noastre, spunea că blocurile ei de desen, ședințele în sine, erau jurnalul ei — alinarea ei, sprijinul ei.

La sfârșitul acelui an, părinții lui Emily și cu mine am convenit că terapia ar putea să se încheie: se descurca mai bine la școală, părea

mai bine în sine. Dar cea mai surprinzătoare schimbare era ceva ce eu nu am putut vedea. Altcineva a trebuit să mi-o arate.

Stând în camera de așteptare, la un an de la prima noastră întâlnire și cu câteva săptămâni înainte ca terapia ei să se oprească, am privit-o pe Emily părăsind clinica împreună cu mama și fratele ei.

— îmi place cum îi stă părul lui Emily acum, a spus recepționera.

Am încuviințat.

— Ce credeți că s-a întâmplat cu restul familiei? a întrebat ea.

I-am spus că nu eram sigur că înțelegeam ce voia să spună.

Mi-a subliniat că în ultimul an a remarcat că, pe măsură ce lui Emily îi era mai bine, ceilalți membri

ai familiei ei deveniseră din ce în ce mai neîngrijiți, dezordonați.

— Se întâmplă multe aici, a continuat ea, pe măsură ce copiilor le este mai bine și familiile lor se schimbă.

Observația recepționerei m-a făcut să regândesc cazul. Sentimentul meu era că munca mea a ajutat-o pe Emily să obțină o imagine mai clară despre ea însăși — despre abilitățile ei și despre ceea ce putea să facă — foarte diferită față de așteptările scăzute ale părinților pentru ea. Era mult mai capabilă să reziste rolului care îi fusese atribuit inconștient. Acum realizam că, fără să știe sau să fi dorit asta în mod conștient, părinții lui Emily o transformaseră pe ea în problemă, astfel încât ei să nu mai fie nevoiți să se preocupe de propriile lor probleme. Când ea s-a schimbat, familia ei a trebuit să se schimbe. /

Cu o săptămână înainte de ultima mea ședință cu Emily, m-am întâlnit pentru ultima oară cu părinții ei. Spre sfârșitul acelei întâlnirii, ei au vorbit despre ei înșiși, lucrurile deveniseră foarte complicate

între ei în ultimele luni — consideram că terapia de cuplu ar fi fost de folos?

DE CE TRECEM DIN CRIZĂ ÎN CRIZĂ

Când Elisabeth M. a venit să mă vadă pentru prima oară avea șaizeci și șase de ani și de curând își pierduse soțul bolnav de cancer la pancreas.

A întârziat foarte mult la prima ei ședință pentru că, cu puțin timp înainte să iasă din casă, s-a tăiat la un deget când a apucat o bucată de sticlă spartă. împingea ștecherul cafetierei în priză când aceasta i-a scăpat și s-a făcut țăndări.

— Nu mai sângerez, credeți că ar trebui totuși să merg la doctor?, m-a întrebat ea.

Când am văzut-o în săptămâna următoare, mi-a spus că tocmai își pierduse geanta în care avea mobilul, portofelul și cheile.

„Ar trebui să înlocuiesc *toate* încuietorile?“ a dorit ea să știe. La o săptămână după asta, a vărsat din greșeală vin roșu pe canapeaua de culoare bej a unei prietene, distrugând-o. M-a întrebat:

— Cum pot să îndrept asta?

Săptămână după săptămână, Elisabeth începea fiecare ședință prin a-mi relata amănunțit cel mai recent ghinion al ei și prin a-mi cere sfatul.

Am lucrat împreună ținând cont cu grijă de opțiunile ei, dar eu adesea m-am simțit mai puțin ca un psihanalist și mai mult ca un pompier care trebuie să convingă pisicuțele să se dea jos din copaci. în vremea acestor ședințe de început, Elisabeth nu a relatat niciodată vreun vis și nu a vorbit despre sentimentele ei — nu era timp; era mereu o problemă nouă care solicita atenție urgentă. Gândeam pentru mine: „Ce ghinion!“ sau „când își va rezolva cât de

cât asta, atunci va începe psihanaliza ei cu adevărat". După câteva luni, mi-am dat seama, în cele din urmă, că aceste dezastre nu se vor termina niciodată — că această trecere din criză în criză era esența psihanalizei ei. Aveam să înțeleg asta dacă aș fi înțeles-o pe ea.

După aproape șase luni, Elisabeth a mărturisit că primul lucru pe care îl simțetf dimineața era o „neliniște depresivă, sufocantă". Se trezea înfricoșată, uneori tremurând de frică, până când își amintea de vreo problemă, de vreo situație urgentă care solicita ca ea să se ridice din pat și să facă față zilei. Sunt nenumărate feluri de a ocoli sentimentele depresive, anxioase. Nu e neobișnuit, de exemplu, să te folosești de fantasme sexuale sau de îngrijorări ipohondre. Elisabeth se folosea de dezastrele ei pentru a se calma — ele erau tranchilizantul ei.

Nu este de asemenea mai puțin obișnuit să te folosești de o calamitate extinsă sau de dezastrul personal al altuia — ziarele sunt pline de ambele — pentru a te distrage pe tine de la propriile impulsuri distructive și curând am observat această tendință la Elisabeth. Când mi-a spus că a uitat complet de prânzul dat de sora ei cu ocazia zilei de naștere a acesteia „era în agenda mea. Nu știu ce s-a întâmplat. Mi-a scăpat total din vedere" —, am sugerat că s-ar putea să fi trecut împreună cu sora ei peste un incident particular petrecut de curând, când a simțit că sora ei a ignorat-o.

— Așadar, spuneți că am uitat de aniversarea ei intenționat, a spus.

— Nu cred că ai făcut-o *conștient* — dar asta ar explica de ce ai uitat. Dinte pentru dinte.

— Nu știu.

Elisabeth era tăcută. Privind prin cameră, a spus: „Va trebui să vă aduc niște becuri economice. Chiar trebuie să începeți să vă gândiți mai mult la încălzirea globală".

în 1956, psihanalistul Donald Winnicott, într-un eseu despre vina inconștientă, a subliniat în treacăt că un pacient melancolic poate mărturisi în mod irațional începerea unui dezastru major, unul cu care însă el nu are niciun fel de legătură. „Boala“, scrie acesta, „este o încercare de a face imposibilul. Pacientul reclamă, în mod absurd, responsabilitate pentru dezastrul general, însă făcând acest lucru, evită să ajungă la propria distructivitate“.[1] Cu alte cuvinte, uneori e posibil să încercăm să ne asumăm responsabilitatea pentru un dezastru major cu scopul de a evita responsabilitatea pentru propriul nostru comportament distructiv.

Am început să înțeleg că mult-repetata întrebare a lui Elisabeth „cum pot îndrepta asta?“ ascundea o calamitate pe care știa că nu o poate îndrepta.

în ultimul an al vieții sale, soțul lui Elisabeth știa că va muri. Devenise din ce în ce mai speriat și nu putea suporta să fie singur. Cu cât avea nevoie mai mult ca Elisabeth să stea acasă cu el, cu atât mai claustrofobică se simțea ea.

— Nu era nevoie să merg la magazine atât de des pe cât o făceam. Și, bineînțeles, prietenele mele ar fi înțeles

dacă aș fi anulat un prânz din când în când. Dar nu am făcut-o.

Și-a spus sieși că a ieși în oraș o ajuta să își mențină echilibrul, că era mai capabilă să aibă grijă de soțul ei dacă își oferea aceste mici pauze. Dar, totodată, erau și alte schimbări în ceea ce simțea: îi venea din ce în ce mai greu să își atingă soțul, darămite să facă sex cu el. Speriată că moartea lui îi amintea de propria ei mortalitate și furioasă pentru că va fi lăsată ca într-o zi să își înfrunte propria moarte de una singură, Elisabeth s-a trezit că își respingea soțul în ultimele luni de viață ale acestuia.

După un an de analiză, Elisabeth a început să îmi vorbească despre ultimele luni dureroase ale soțului ei. Pentru prima oară, și-a amintit

un vis:

— Soțul meu este mort, dăr îmi dă telefon acasă. Mă simt așa de ușurată că mă sună în cele din urmă. Merg să răspund, dar telefonul nu este acolo unde stă de obicei. îl aud sunând, dar nu îl pot găsi. Dau pernele la o parte de pe canapea, apoi trag cărțile din bibliotecă, dar tot nu îl găsesc. încerc să ridic parchetul cu mâinile, rupându-mi unghiile. Când mă trezesc, plâng în hohote.

Pe când îmi spunea visul, Elisabeth plângea. Plânsese destul de des din cauza unui oarecare dezastru care se abătuse asupra ei, dar asta era prima oară când am auzit-o plângând pentru că rănise pe cineva care o iubea și pe care ea îl iubise.

în perioada imediat următoare unui dezastru, politicienii și jurnaliștii fac declarații stereotipe: „Asta schimbă totul“. Dezastrele aduc destul de multe schimbări. Chiar și un privitor nevătămat se poate îndrepta către un fel nou de empatie sau către o nouă frică. Contextul politic în care trăim poate să se schimbe și s-a schimbat. însă noi putem uneori să ne folosim de un dezastru pentru a ne bloca schimbarea interioară.

Asemenea lui Elisabeth, putem conta pe o catastrofă pentru a ne opri de la a simți și a gândi — și pentru a evita responsabilitatea pentru propriile noastre acte intime de distrugere.

DESPRE A FI PLICTISITOR

Graham C. era plictisitor. I-a spus-o într-o noapte prietena lui, o economistă care lucra în centrul Londrei. Participaseră la un dineu pe^arcursul căruia ea fusese mereu cu ochii pe el cum stăruia în a plictisi persoana cu care stătea de vorbă.

— Chiar nu poți să îți dai seama când cineva moare sub ochii tăi? a întrebat ea.

Apoi l-a părăsit.

Câteva săptămâni mai târziu, partenerul senior de la firma de avocatură la care lucra Graham l-a chemat pe acesta în biroul lui. I-a spus că era mulțumit de munca lui și că aprecia efortul îndelung depus acolo. Dar l-a avertizat pe Graham pentru faptul că nu stătea de vorbă cu clienții lui. Dacă Graham își dorea să devină partener, clienții ar trebui să simtă loialitate față de el; ar trebui să își dorească să îi transmită problemele lor. Graham și-a văzut viitorul pe care și-l imaginase dispărând. îngrijorat și deprimat, a venit să mă vadă.

în primele luni ale psihanalizei sale, Graham m-a plictisit și pe mine. Pe măsură ce munca noastră a progresat, ședințele lui mi s-au părut din ce în ce mai lipsite de viață. înaintea fiecărei ședințe, beam o cafea

și mă stropeam cu apă rece pe față, dar nici asta nu mă ajuta: plictiseala nu este letargie. Pentru mine, e o reacție corporală asemănătoare senzației de greață. Mă simțeam bine în ședințele de dinainte și de după cea a lui Graham și totuși din ce în ce mai amorțit pe timpul orei sale. Nu eram pe deplin sigur de ce. Graham îmi asculta ideile și răspundea cu ale sale; punea întrebări și căuta clarificare; îmi aprecia munca — chiar relata îmbunătățiri. Și totuși, totul se simțea gol. Vorbeam *despre* el, dar rareori simțeam că ar fi vorbit *cu* mine.

Mai era o enigmă: viața lui Graham ar fi trebuit să mă intereseze. Părinții și bunicii lui lucraseră în industria de film și chiar munca de avocat a lui Graham implica destule cazuri complexe și interesante. Viața lui *era* interesantă, dar, dintr-un motiv anume, el nu putea să fie interesant pentru ceilalți.

Plictiseala poate fi un instrument folositor pentru un psihanalist. Poate fi un semn că pacientul evită un anume subiect; că el este incapabil să vorbească direct despre ceva intim sau jenant. Sau poate însemna că pacientul și psihanalistul sunt blocați; pacientul se tot reîntoarce la vreo dorință sau o tristețe pe care psihanalistul nu o poate aborda. O persoană plictisită ar putea fi invidioasă și ar putea

să distrugă o conversație — întrerupând-o sau paralizând-o — pentru că nu poate suporta să audă o idee folositoare sau convingătoare venind din partea altcuiva. Sau pacientul plictisitor poate fi ca un oposum — așa cum fac sălbăticiunile din junglă care supraviețuiesc făcând pe moartele, tot așa, unii oameni, când sunt speriați, se închid pur și simplu. Este la fel de adevărat că sunt momente în care psihanalistul și pacientul pot să conspire inconștient să nu disece atmosfera dintre ei pentru că se tem că lucrurile vor deveni mult prea tulburătoare emoțional sau prea incitante. (Cu ani în urmă, m-am trezit

că ședințele mele cu o femeie tânără și atrăgătoare deveneau din ce în ce mai lipsite de viață. Dacă ar fi să ghicesc, aș spune că evitam în mod inconștient orice schimb între noi.)

Dar nu puteam înțelege ce se întâmpla în ședințele lui Graham. Era adevărat că era tentat să evite angajamentul și conflictul. Nu am avut niciodată senzația că era întru totul dedicat meseriei de avocat, de exemplu m-am gândit că s-ar putea doar să fi încercat să-și mulțumească părinții. Era apropiat de părinții lui și încă își petrecea majoritatea vacanțelor cu ei. Dar când am încercat să privesc în direcția lipsei dezacordului în familia lui, el a râs.

— Deci asta e?, a întrebat el. Sunt deprimat pentru că nu mă pot înfuria pe părinții mei?

într-o zi, Graham mi-a spds că a ieșit la un pahar cu Richard, un coleg de muncă. Au stabilit să petreacă împreună câteva ore, dar după patruzeci și cinci de minute Richard și-a amintit brusc că avea de făcut un comision și a plecat. Am bănuit că Graham îmi spunea povestea asta pentru că știa că Richard fusese plictisit. Așa că l-am întrebat:

— Simți vreodată că îi plictisești pe ceilalți?

— îmi dau seama când oamenii încetează să mai asculte și se uită în altă parte, dacă asta e ceea ce vreți să Știți-

— Richard s-a uitat în altă parte?

— S-a uitat, dar nu era plictisit.

— De unde știi că nu era plictisit?

— Pentru că nu eram plictisitor.

— Așa că ai mers mai departe, am spus.

— Am continuat, a răspuns.

Am început să suspectez că era ceva agresiv în determinarea lui Graham de a provoca plictiseala. în cele din urmă, a recunoscut că remarca momentul în

care interlocutorul său înceta să îl mai asculte. Dar de ce continua?

Graham mi-a spus odată despre duminicile petrecute la casa părinților săi. Atât cât își mai putea aminti, părinții îi invitau pe bunicii lui și pe diverși prieteni la prânzurile de duminică. A mărturisit că aceste prânzuri erau chinuitoare pentru el.

— O cameră plină de adulți, toți stăteau de vorbă, râdeau împreună — nu îmi amintesc ca ei să fi invitat vreo familie care să aibă copii de vârsta mea.

Mi-am imaginat singurătatea pe care era posibil să o fi simțit Graham. Poate că el recrea în ascultătorii săi un sentiment pe care îl dusese în spate încă de pe vremea acestor prânzuri — poate că monotonia lui era un fel de disperare.

După câteva luni de psihanaliză, Graham și-a amintit un vis. în vis, el stătea în afara casei în care crescuse. Voia să intre, dar nu putea. De regulă, eu aș fi vrut să mă axez pe conținutul visului, să petrec un timp desfăcându-1 împreună cu el, încercând să îi înțeleg asociațiile. Dar lui Graham i-a luat multă vreme să mi-1 povestească. El a

descris casa și istoria ei, apoi a intrat în detalii amănunțite legate de sentimentele sale pentru diferitele camere și pentru aranjamentele lor.

în timpul unei ședințe, câteva zile mai târziu, el a petrecut foarte mult timp să-mi descrie un incident relativ minor din copilăria lui. Și m-a uluit faptul că Graham mă reducea la tăcere. El înțelesese că voi considera visele și amintirile importante, că nu l-aș întrerupe, așa că nu se grăbea, stătea în acele povești cât mai mult posibil.

La Graham a fi plictisitor *era* agresiv — era un fel de a controla și de a-i exclude pe ceilalți: un fel de a fi văzut, dar de a nu vedea. Acest lucru mai avea un scop. în mod

special, în contextul psihanalizei, îl proteja de a trăi în prezent și de a recunoaște ce se întâmpla în cameră.

Când i-am vorbit despre ce se întâmpla în viața lui, răspunsul său a fost să privească în urmă, evitând ceea ce simțea sau ce gândea în prezent. „Nu am fost niciodată prezent, spune Hamm din *Sfârșitul jocului* a lui Beckett, absent întotdeauna. Totul s-a întâmplat în lipsa mea.“ Ocolurile lungi ale lui Graham în trecut erau un refugiu față de prezent. Iar și iar, fără să știe, refuza să îi dea voie prezentului să conteze.

DESPRE A JELI VIITORUL

„Bună. Acest mesaj este pentru Stephen Grosz. Mă numesc Jennifer T. Am numele dumneavoastră de la doctorul W. din San Francisco. De acolo sunt eu. Mă întrebam dacă aveți timp și dacă primiți pacienți noi. Sau poate puteți să mă ajutați să găsesc pe cineva?

Jennifer a întârziat zece minute din programare. Și-a cerut scuze, ceva urgent apăruse la școală și a trebuit să vorbească cu un alt profesor înainte să plece. După ce s-a așezat în scaunul din fața mea, a spus că voia să meargă la un psihanalist pentru că tatăl ei murise de curând. Cu patru luni înainte, el se oprise pe banda de

avarie a unei autostrăzi să ajute un cuplu tânăr a cărui mașină se stricase în mijlocul drumului. Stând pe marginea străzii și gesticulând către cuplu să rămână pe loc, a fost lovit de o camionetă care a virat pentru a evita mașina înțepenită. A murit în ambulanță în drum spre spital. Avea șaizeci și doi de ani.

A spus că a fost foarte apropiată de tatăl ei. Părinții ei divorțaseră când ea era adolescentă, și mama ei se recăsătorise. Era copil unic. Deși tatăl ei era în California, își trimiteau e-mailuri și vorbeau în fiecare zi. Pentru că era o persoană matinală, ei îi plăcea să îi

dea telefon tatălui ei când se trezea și își făcea cafeaua, iar el se pregătea de culcare.

— Ceea ce nu înțeleg, a spus ea, e că mă simt ciudat de calmă. Pur și simplu nu sunt așa de supărată pe cât credeam că voi fi.

Mi-a spus că nu mai plânsese de la înmormântare. Noaptea trecută, în timp ce se uita la un DVD cu partenerul ei Dan, a început să plângă.

— M-a îmbrățișat. A crezut că mă gândeam la tatăl meu, dar nu mă gândeam, plângeam din cauza filmului. De fapt, îmi amintesc că mă gândeam că trebuie să îi spun tatălui meu despre film. Lui i-ar fi plăcut filmul.

— Pur și simplu simt că aș fi între telefoane. El a plecat de la birou și nu poate să îmi scrie imediat un e-mail. El nu a ajuns încă acasă de la serviciu, e pe plajă — nu are semnal. Nu simt că a murit, frică mi-1 imaginez acolo când eu și cu Dan ne căsătorim, când avem copii.

Pentru o secundă, am crezut că mi-a scăpat ceva. Pe când eram gata să o întreb dacă se mărita în curând, mi-a spus că altă chestiune despre care voia să vorbească era Dan.

El avea treizeci și opt de ani, cu patru ani mai în vârstă ca ea — era economist. Lucra în sectorul financiar. Ea nu a spus niciodată sistem

bancar; toată lumea urăște bancherii. Inițial, planul lor era ca ei să lucreze în Londra pentru un an sau doi și să călătorească — și apoi, când erau pregătiți, să aibă copii. Dar ei trăiau în Londra de aproape patru ani și ea voia să aibă copii de... ei bine, de multă vreme.

Dan nu se opunea să aibă copii, a spus ea, doar că nu crede că acum este timpul potrivit. Mai era ceva.

— Săptămâna trecută am ieșit în oraș la prânz și lângă noi era o familie cu doi copii mici. Dan i-a cerut ospătarului o altă masă. Urăște dezordinea. Sunt îngrijorată că s-ar putea să nu fie un tată bun.

Am întrebat-o dacă aveau în plan să se căsătorească — stabiliseră o dată?

Ea mi-a explicat că Dan ura presiunea. Nu putea înțelege care e rostul căsătoriei.

— El ar spune: Eu te aleg pe tine în fiecare zi, de ce trebuie să ne căsătorim?

De mai multe ori pe timpul relației lor ea a făcut presiuni pentru un oarecare angajament, pentru a avea o idee încotro se îndreaptă. Cu un an în urmă, el i-a spus că lua în calcul căsătoria, dar că va fi nevoie ca ea să semneze un contract prenupțial. A fost uluită și ideea de contract prenupțial a părut să-i cam taie elanul. Mi-a spus că încetase să mai ceară ceea ce și-a dorit și că se străduia să accepte ceea ce avea.

— Nu credeți că va fi un tată bun, nu-i așa? a întrebat ea.

— Tu ce crezi? am întrebat.

— Se poate schimba, nu-i așa?

— Ce te face să crezi că vrea să se schimbe? am întrebat eu.

Ea a tăcut pentru o clipă. Apoi a spus că i-a sugerat lui Dan ca ei să meargă la un consilier de cuplu, dar el nu s-ar fi angajat la nimic până nu se linișteau lucrurile la serviciu. în ultima vreme călătorea mult în interes de serviciu.

Am întrebat-o dacă îi era dor de el când era plecat, înainte îi era, dar de curând începuse să își imagineze cum ar arăta viața ei dacă se despărțeau.

— Ce ți-ai imaginat? am întrebat.

— îmi fac griji pentru el. M-am imaginat mu-tându-mă înapoi în State și sunându-1 pentru a mă asigura că e bine. E un tip de treabă, dar încă e un copil în multe privințe. Are nevoie să i se poarte de grijă.

Am tăcut.

— Credeți că îl tratez ca și cum ar fi copilul meu, a spus. Din cauza asta accept lucrurile așa cum sunt, fără să mai fac presiuni pentru a avea un copil al meu?

Am spus că nu știam. I-am spus că eram uimit de lipsa ei de furie. Dan s-a răzgândit, dezamăgind-o în dorința ei de a avea copii.

Mi-a spus că pur și simplu nu se simțea supărată.

— Știu că ar trebui să fiu supărată — prietenii mei spun că ei ar fi —, dar nu pot. Nu mă deranjează, nu așa cum știu că ar trebui.

Nicunul dintre noi nu a vorbit timp de un minut sau mai bine, apoi i-am cerut să îmi spună mai multe despre ea însăși. Unde crescuse? Cum era mama ei?

Pentru următoarea jumătate de oră, Jennifer mi-a spus multe lucruri despre familia și copilăria ei. Și mama, și tatăl ei avuseserj^diferite locuri de muncă în și pe lângă San Francisco. Mama ei lucrase într-un mare magazin universal și apoi își deschisese propriul magazin

de haine. Uneori aveau bani, alteori totul părea să dispară. Când avea zece ani locuiseră într-o casă mare victoriană și apoi, deodată, s-au mutat într-un apartament cu două dormitoare care mirosea a tâmplărie vopsită cu acrilic.

Mi-a spus că familia ei nu avea o viață socială normală — mama și tatăl ei nu păreau să aibă vreun prieten, nimeni nu venea la cină. De două ori pe an, de Ziua Recunoștinței și de Crăciun, festinul era organizat în sufragerie, fața de masă din in era apretată și călcată și ei se ocupau de buna dispoziție a familiei mamei ei. Ea și mama ei începeau să se pregătească cu mai multe zile în avans, mereu era prea multă mâncare, și conversația — atâta câtă era — era despre mâncare.

Familia lui Dan era din Boston. Ei nu erau așa de bogați, dar trăiau diferit. Tatăl lui era doctor, mama sa lucra în biroul primarului. Aveau o bucătărie mare și

acolo mereu păreau să fie oameni care vorbeau stând în jurul mesei. Părinților lui le plăcea să dea petreceri. Jennifer adora să stea aici. Se simțea acasă, îngrijită. Când ea și Dan vor fi căsătoriți, casa lor va arăta la fel ca aceasta. Ea își imagina că vor locui peste drum — „ei vor fi bunici minunați“.

Pe când vorbea, m-am gândit la asemănarea dintre situația ei cu tatăl ei și situația ei cu Dan — tatăl ei muriși, relația ei cu Dan părea moartă. Față de ambele, ea era, precum a spus, ciudat de calmă, netulburată. De ce nu jelea moartea tatălui ei sau moartea relației cu Dan?

Am încercat să îi explic lui Jennifer ce gândeam.

— Mi se pare că ești prinsă în viitor — tatăl tău e la nunta ta, ai o casă lângă părinții lui Dan —, că nu te simți supărată de cum arată viața ta acum, în prezent.

Privindu-mă, a dat din cap zâmbind. M-am gândit, e de acord cu mine la fel cum e de acord cu Dan — nu pricepe, nu e neliniștită pentru ea însăși.

— Nu pare că te îngrijorezi, am spus. Ai putea să rămâi blocată aici pentru multă, multă vreme.

— Așadar, spuneți că Dan nu se va schimba, a spus ea.

Am privit la tânăra femeie din fața mea. Mi-am imaginat-o pe propria mea fiică, peste ani, de vârsta lui Jennifer, prinsă într-o relație lipsită de viață — ce aș vrea să îi spună un coleg de-al meu? Ce ar putea spune ca să o ajute?

Aș vrea să i se spună că uneori trebuie să jelim viitorul, că multe cupluri tinere au mai mult viitor decât prezent. A se despărți înseamnă a renunța nu numai la prezentul lor, ci și la viitorul la care au visat. A părăsi o relație, a începe o viață nouă, a întâlni persoana potrivită, a te căsători și a avea copii poate lua mult timp — mult mai mult decât și-ar putea imagina. Ea s-ar

putea să fie nevoită să depună ceva eforturi pentru a avea ceea ce își dorește. Dar privind realitatea în față, oricât de amenințătoare, este aproape întotdeauna mai bine comparativ cu alternativa de a nu face acest lucru. Aș vrea ca acel coleg al meu să îi spună fiicei mele că, dacă ea va dori, el va încerca să o ajute — va înfrunta toate acestea alături de ea.

I-am spus toate astea lui Jennifer. A dat iarăși din cap și a spus că a întristat-o ceea ce am spus, dar ezra bucuroasă că am spus-o. Era încă în lacrimi când a ieșit.

Psihanaliștii sunt mândri să arăte că trecutul e viu în prezent. Dar și viitorul e viu în prezent. Viitorul nu e un loc spre care ne îndreptăm, ci o idee din mintea noastră de acum. E ceva ce creăm și care la rândul său ne creează. Viitorul e o fantezie care dă formă prezentului nostru.

X

DESPRE CUM FURIA

NE PĂZEȘTE DE TRISTEȚE

La câțiva ani după ce începusem să practic psihanaliza am avut un pacient pe nume Thomas. Avea nouă ani și tocmai ce fusese exmatriculat.

Cu câteva luni înainte să îl întâlnesc pentru prima oară, asistenta de la școala lui Thomas găsise urme de curea pe brațele și pe picioarele lui. Ea a descoperit, de asemenea, vânătăi și urme de unghii pe brațele sale, răni paralele care indicau că a fost apucat și scuturat. Thomas i-a spus asistentei că mama lui îl bătea — și că el voia să o omoare. Au fost apelate serviciile sociale. Mama lui Thomas i-a spus unui asistent social că ea era la capătul puterilor; că Thomas nu o asculta niciodată; era pur și simplu imposibil. Ea nu știa ce să mai facă. „Totul ar fi bine“, a spus ea, „dacă Thomas ar încerca să fie cuminte“.

Profesoarei lui Thomas i s-a solicitat de către autoritatea locală să întocmească un raport. Ea l-a descris pe acesta ca „neatent“ și „în lumea lui“. Se vântura prin clasă în timpul lecțiilor, a scris ea; se opunea contactului vizual și începuse să le descrie profesorilor săi și colegilor de clasă fantezii violente, destul de des și fără să se străduiască prea mult.

Thomas i-a spus asistentului social care s-a întâlnit cu familia lui că dorea să-și omoare mama — „să o despic cu un cuțit mare, să îi scot toate mațele și să o pun pe o roată de tortură până îi crapă încheieturile“. Thomas i-a spus psihiatrului de copii care făcea evaluarea că dorea să omoare o fetiță din clasa lui — „aș vrea să îi retez capul“, a spus el. în ziua următoare Thomas a adus la școală un cuțit mare de bucătărie — „să îi arate el ei“. A fost imediat exmatriculat și înscris la orele de la secția de psihiatrie pentru copii unde lucram eu.

Thomas a fost văzut de mulți doctori — câțiva psihiatri de copii, un psihoterapeut, un psiholog educațional și un pediatru. Au fost cu toții de acord că el suferea de o formă de autism înalt funcțional sau de sindromul Asperger. Un psihiatru credea că Thomas ar putea să mai sufere și de sindromul Tourette sau de o tulburare preschizofrenică; altul l-a descris ca având „caracteristici maniacale și psihotice". Psihiatrul responsabil de tratamentul lui Thomas i-a prescris o schemă de medicamente și a făcut recomandarea ca Thomas să urmeze o psihanaliză cu o frecvență de cinci ori pe săptămână.

Eu și Thomas ne-am întâlnit într-o cameră micuță de consultații aflată în celălalt capăt al holului față de sălile de clasă ale secției. Acolo erau o chiuvetă și un dulap cu opt vestiare, câte unul pentru fiecare copil care făcea tratament în acea cameră. Vestiarul lui Thomas era plin cu consumabile standard: hârtie și markere lavabile, sfoară, bandă, plastilină, o familie de păpuși din cârpă și mai multe animale mici din plastic. Ideea e că jocul unui copil ar trebui să fie asemenea asociațiilor libere ale unui adult, că aceste consumabile îl pot ajuta pe copil să-și exprime emoțiile pe care s-ar putea să nu fie în stare să le pună în cuvinte.

Pe parcursul primei lui ședințe, Thomas mi-a spus că voia să-și omoare unul dintre profesori și apoi mi-a spus că voia să mă omoare pe mine. Am bănuit că nu vorbea serios, încerca doar să fie perturbator. Când am încercat să vorbesc cu el despre ce simțea, mi-a răspuns prin a merge la vestiarul său și a-și scoate afară toate consumabilele de acolo. A făcut hârtia bucăți, a încercat să rupă markerele, a călcat în picioare păpușile din cârpă și apoi a aruncat totul în chiuvetă și a dat drumul la robinet. I-am spus că mă gândeam că se străduia să îmi arate cât de supărat era și cât de încâlcite și dezordonate îi erau sentimentele. A cerut să meargă la toaletă și eu am așteptat chiar în fața ușii. Am auzit sunetul apei spălând toaleta, apa curgând în chiuvetă și, apoi, un sunet de geam spart. Thomas făcuse țăndări o fereastră mică de deasupra chiuvetei cu mâna lui dreaptă. Era șocat și, în același timp, urla: „Am fost împușcat, am fost împușcat. Am fost împușcat în Orientul Mijlociu".

A fost dificil pentru mine să înțeleg ceea ce se întâmplase. Thomas tremura, dar reacția sa părea un joc de rol.

Ne-am întâlnit a două zi și în timp ce Thomas era mai liniștit, părea încă hotărât să mă destabilizeze. Și-a petrecut cea mai mare parte din ședință spunându-mi „țâțe mari“ și „lesbiană grasă“ — fraze care, mi-a spus el, le supărau pe profesoarele sale. în săptămâna următoare a desenat svastice pe pereți și pe mobilă, a mers în pași militari prin cameră și m-a făcut evreu jegos. *Sieg Heil, Sieg Heil*[2], a strigat el.

Câteva săptămâni mai târziu a început o serie de desene. Aceste imagini, desenate într-un minut sau două, îl reprezentau pe el stând deasupra mea, cu un satâr în mână, ciopârțindu-mă în bucăți. în alte zile, desena o altă scenă: o imagine în care el stătea la o masă, cu un șervet în jurul gâtului, mâncând părți din corpul meu.

Deși aceste ședințe erau tulburătoare, eu nu eram așa de prins în diferitele sale atacuri — da, erau extreme, dar cumva nu puteau fi luate personal. Și, încet-încet, Thomas îmi povestea despre viața lui. După două luni de tratament, profesorii lui au declamat că i se îmbunătățise comportamentul în clasă — era capabil să folosească camera de terapie ca pe un loc unde să își descarce furia și confuzia.

Apoi Thomas a început să mă scuipe în față.

— Nu fac gesturi obraznice, nu-i așa? îmi spunea, înainte să-mi arate degetul mijlociu. Nu sar pe canapea, nu-i așa? Nu scuip pe tine^nu-i așa?

într-o zi, eram așezați la masa joasă din camera de terapie și Thomas mi-a spus că îi era dor de prietenii lui. îl văzuse odată pe Oliver — cel mai bun prieten al lui de la școală — la supermarket, dar Oliver nu avea permisiunea să-i vorbească. Părea trist și i-am spus-o. El imediat m-a scuipat în față de două ori, apoi a fugit

spre canapea și a început să sară pe ea. I-am spus că vorbele mele — cum că părea trist — l-au supărat și că m-a scuipat ca să scoată durerea afară din el.

Pe tot parcursul ședințelor noastre, am încercat să-i descriu comportamentul în cuvinte pe care le putea înțelege și folosi — i-am spus că scuipatul său era un fel de a scăpa de mine înainte ca eu să scap de el; un fel de a controla distanța dintre noi. Am descris scuipatul ca pe o mărturisire a vinei, o încercare de a provoca o pedeapsă pentru mine. Altă dată i-am spus lui Thomas că mă gândeam că voia ca eu să fiu furios pe el, în așa fel încât el să știe cu siguranță că el este singura persoană din mintea mea. Aceste interpretări și altele

păreau să aibă puțin efect sau chiar deloc. în următorul an și jumătate — în fiecare ședință — Thomas m-a scuipat în față.

Deși beneficiam de supervizare săptămânală și participam regulat la un seminar al psihiatrilor și psihanaliștilor care lucrau cu copii — cu toții fiind prevenitori și de ajutor în legătură cu ședințele mele cu Thomas —, ajunsesem la capătul răbdării. începusem să mă tem de furia pe care o simțeam la fiecare atac de-al lui. Nu doar că nu simțeam că ajung undeva, ci începusem să îmi pierd credința în ceea ce făceam.

Am sunat o colegă, dr. S., care avea o experiență de peste cincizeci de ani în psihanaliza copilului și adultului. într-o seară ploioasă, am părăsit biroul meu din Hampstead și am condus spre casa doamnei dr. S., aflată în cealaltă parte a orașului. Așezat într-un scaun în fața ei, am început să îmi despachetez dosarele.

— Lasă-ți însemnările deoparte, a spus ea. Doar povestește-mi despre el.

în următoarea jumătate de oră, i-am spus povestea lui Thomas. Am încercat să descriu atmosfera dintre noi, ceea ce simțeam că se întâmplă. Ea a ascultat și a pus mai multe întrebări legate de

nașterea și copilăria lui timpurie, de părinții lui și de surorile mai mari, de diagnosticul lui psihiatric și despre rapoartele școlare. Apoi a întrebat:

— Cum te simți când te scuipă?

— Furios, am spus eu. Și disperat totodată — dar mai mult furios și vinovat din cauza furiei mele.

— Există în secție mai mulți copii care scuipă. Mereu te afectează așa?

— Nu, am spus. Am descris un băiat de șase ani diagnosticat cu autism. Cu șase luni în urmă, ne jucam dând cu o minge înainte și înapoi pe terenul de joacă; a devenit surescitat și, din fugă, în loc să vorbească cu mine, m-a scuipat.

— Nu m-a făcut să mă simt furios. Din contră, am vrut să îl reasigur că nu făcuse nimic greșit — am vrut să îl iau în brațe.

Dr. S. a tăcut pentru o clipă. „Mă întreb dacă ai vreo așteptare ca Thomas să își poată controla scuipatul. Poate că e în stare, poate că nu. Dar pentru că tu crezi că el își poate controla scuipatul ești furios când nu o face. Ar trebui să iei în calcul ideea că el are nevoie ca tu și ceilalți — mama lui, profesorii săi — să aveți această așteptare. Are nevoie ca tu să fii supărat pe el.

Dr. S. avea dreptate. Spunându-mi lesbiană grasă, evreu jegos, arătându-mi degetul mijlociu, lovind în ușă — atât de mult muncise Thomas să găsească ceva care să mă înfurie. îi luase tpei luni, dar, în cele din urmă, găsise lucrul care mă tulbura pe mine — și apoi o făcea iar și iar, și iar.

— Dar de ce suntem blocați aici? am întrebat-o eu.

— Gândește-te la impas, a spus ea. Știi că atunci când există un blocaj este de obicei pentru că impasul îndeplinește o funcție atât

pentru pacient, cât *și* pentru analist. Gândește-te la acest blocaj ca la un obstacol pe care voi doi l-ați creat. Ce scop are pentru tine?

Amândoi am dus ceștile de cafea în bucătărie. I-am mulțumit și am plecat. Pe drum spre casă, mă bântuia întrebarea ei.

în ziua următoare l-am luat pe Thomas din sala lui de clasă și el a fugit înaintea mea spre camera de terapie, țipând:

— Distrus, distrus, distrus!

Când am ajuns în fața ușii, s-a întors și s-a uitat la mine:

— Ei bine, ai ceva de spus despre asta? înainte să apuc să răspund, m-a scuipat în față.

Am intrat înăuntru.

— Când mă scuipi, am spus, vrei ca eu să mă înfurii pe tine, pentru că dacă mă înfurii pe tine înseamnă că eu cred că ai putea fi altfel de cum ești. Dacă sunt furios înseamnă că eu încă mai cred că putem repara ceea ce e distrus.

A tăcut pentru o clipă și apoi l-am întrebat:

— Poți să îmi spui ce e distrus?

— Creierul meu e distrus, prost.

S-a îndreptat spre scăunelul pe care ședeam. „Creierul meu nu merge, nu așa ca al altor oameni."

Așezat lângă mine la masa joasă, a descris cum s-a uitat afară prin fereastra autobuzului în drumul său către secție în acea dimineață. Peste tot erau copii în uniforme de școală, cu ghiozdane, echipamente de gimnastică și de fotbal. El i-a recunoscut pe mulți dintre băieții și fetele de la vechea sa școală. Crescuseră și făceau lucruri noi.

— Eu nu am un ghiozdan. Sunt un rahat la fotbal. Fac chestii de bebeluș la școală. Ți-am spus că surorile mele exersează înmulțirea una cu cealaltă? Sunt mai mici decât mine, dar pot face toate aceste lucruri pe care eu nu le pot face pentru că lor le funcționează creierul. Al meu e stricat.

M-a privit în ochi.

— E foarte trist. Nu-i așa că e foarte, foarte trist?

— Da, e trist. Foarte, foarte trist.

S-a lăsat o liniște adâncă în cameră.

Două zile mai târziu, el m-a scuipat din nou, însă atunci a fost ultima oară.

Privind în urmă, este clar acum că Thomas și cu mine eram într-un impas pentru că niciunul dintre noi nu putea să suporte gândul că el era afectat iremediabil. Și doar atunci când amândoi am putut să fim triști, să disperăm pentru că nu puteam repara ceea ce era distrus, doar atunci scuipatul său a încetat să mai servească vreunui scop al nostru și am fost în stare să mergem mai departe.

Thomas este acum adult. Locuiește la țară cu una dintre surorile lui și se ocupă de corespondența unei mici companii.

De câteva ori pe an, de obicei când psihiatrul lui e plecat, mă sună. începe prin a mă întreba dacă îmi amintesc când a început psihanaliza lui. Eu spun că îmi amintesc. Și apoi îmi spune cu exactitate ora, ziua din săptămână și data primei noastre ședințe. Apoi mă întreabă dacă îmi amintesc când s-a terminat psihanaliza sa și eu spun că da. Și apoi el îmi spune ora exactă, ziua săptămânii și data ultimei noastre ședințe, îmi spune că a fost cu mult timp în urmă, „dar a fost un timp important". Uneojrîmi povestește despre ceva ce i s-a întâmplat de curând, dar de cele mai multe ori vrea să vorbească despre ceva care i s-a

întâmplat când era copil. Și apoi, chiar înainte de a închide, întreabă de fiecare dată: „Vă mai gândiți la mine, vă mai amintiți despre ce am discutat?“. Și de fiecare dată răspund:

— Da, îmi amintesc.

DESPRE A FI PACIENT

Tom a sunat să-mi spună că avea o întâlnire la unsprezece fix cu un producător de radio la mine în cartier; după aceea, puteam să luăm cina împreună.

1

D. W. Winnicott, *Procesele de maturizare,* Trei, 2004, p. 21. *(N. red.)*

2

Salut victorie (germ. — *n. red.).*

— De ce nu mergem la localul italienesc de lângă tine?

Cu cinci ani în urmă, când a simțit că se afundă într-o depresie, Tom m-a rugat să îi recomand un psihanalist. L-am trimis la dr. A., o femeie cu care eu m-am format și căreia îi admiram munca. Eu și Tom eram prieteni de aproape douăzeci de ani și ne întâlneam des — cel puțin o dată pe săptămână. Dar, de-a lungul acestor ultimi cinci ani, nu făcuse niciodată vreo referire la analiza lui, și din respect față de intimitatea sa, nici eu nu am făcut.

Ne-am întâlnit să luăm prânzul și am vorbit despre următoarele emisiuni ale sale la radio. în momentul în care ospătarul ne-a strâns farfuriile și ne-a adus cafeaua, mulțimea care lua prânzul dipăruse; localul se golise.

Tom s-a uitat la mine.

— Nu aș putea spune că m-ai mințit, a spus el, dar nu mi-ai spus la ce să mă aștept.

— Nu sunt sigur că știu ce vrei să spui, am răspuns eu.

— Analiza. în cea mai mare parte, pur și simplu nu am putut să înțeleg ce se întâmpla în analiza mea. Dr. A. era așa de concentrată pe... A tăcut.

— Pe ce gândeai? am întrebat.

— Nici măcar pe ceea ce gândeam — asta era treaba. Ea a petrecut foarte mult timp asupra a tot felul de detalii precise, asupra unor lucruri care păreau să nu aibă nicio legătură cu ceea ce gândeam eu.

— Nu înțeleg, am spus.

— Sunt sigur că înțelegi, dar îți voi da un exemplu. Tom și-a studiat ceașca pentru o clipă. Ajung la biroul ei. Sun la sonerie. Are sonerie electrică. Ce o să fac dacă ea nu dă imediat drumul la ușă? Să mai sun o dată la sonerie? Dacă sun iar, va crede că sunt enervant? Apoi ea dă drumul la ușă. Bjroul ei este la etajul patru. Trebuie să iau liftul. Mi-ar plăcea să o iau pe scări, dar dacă urc, voi fi transpirat. Așa că iau liftul.

Dar cu liftul e puțin problematic. Nu aș vrea să mă vadă cineva că merg la psihanalist — sunt agitat din cauza asta. Așa că ajung la etajul patru și mă duc spre ușă. Ea are la ușă unul dintre acele sisteme de închidere cu o combinație de butoane astfel încât pacienții să poată intra singuri în sala de așteptare. Uneori bâjbâi cu iala și greșesc combinația. Oare mă aude? Oare se gândește „ce neîndemânatic?“.

Sunt în camera de așteptare cu cinci minute mai devreme. Ar trebui să încep să citesc ceva? Ea mi-a spus odată că era interesant că eu începeam să citesc ceva în ciuda faptului că mai aveam doar câteva minute înaintea începerii ședinței. Poate că nu trebuie să citesc.
Ce mă fac dacă altcineva intră în camera de așteptare?
Să zâmbesc? Ce să fac dacă dau ochii cu colegul ei — să îl salut?
Există o regulă legată de toate astea?

— Ea întârzie un minut să vină să mă ia din sala de așteptare. Acum s-au făcut două minute. A uitat de mine? O privesc sau nu o privesc? în timp ce o urmez către camera de consultații, să mă uit prin cameră sau să nu mă uit? Ce vreau să văd? Oare încerc să evit să văd ceva?

Acum sunt pe canapea. Oare chiar să mă întind și să-mi pun pantofii mei uzi, murdari, pe canapeaua ei curată și frumoasă sau să mi-i scot? Oare pacienții se descalță de obicei sau nu? Arăt ciudat. Dar dacă nu îmi scot pantofii și toți ceilalți fac asta — atunci sunt mizerabil. Hotărăsc că mai bine să fiu ciudat decât mizerabil. Așa că mă descalț.

în momentul în care, în cele din urmă, mă întind pe canapea, trecusem prin toate astea. Toată această discuție — sentimentul meu că sunt criticat și propria-mi autocritică, toată această saga de îndoială și necaz — se desfășura înainte ca oricare dintre noi să spună vreun cuvânt.

Tom și-a dat pe gât espressoul.

— A durat mult, mult timp — probabil vreo doi ani — până să se dezvăluie cu claritate tot acest du-te-vino pentru că, în mod onest, cine vrea să lase pe altcineva să știe cât de neînsemnate sunt propriile lui preocupări? însă dr. A. a continuat să se întoarcă la acest gen de chestiuni, a continuat să mă încurajeze să vorbesc despre ele. Pentru Dumnezeu, am petrecut săptămâni vorbind despre chestiunea aceea legată de pantofi. Nu mă așteptasem la asta.

— La ce te *așteptai?*

— M-am gândit că aveam să mă întind pe canapea și să caut în trecut, apoi să fi descoperit vreo traumă îngropată, pe care ea, cu eleganță, ar fi dezvăluit-o pentru mine... Sau să fi discutat despre complexul meu Oedip, sau despre un vis despre penisul tatălui meu. Desigur, în cele din urmă *chiar* am discutat despre familia mea și despre trecutul meu — ea a făcut acele conexiuni —, dar ceea ce m-a surprins a fost cantitatea de timp pe care ea a petrecut-o construind această imagine despre ceea ce se întâmpla în mintea mea. Oră după oră, zi de zi, săptămână de săptămână, ea se acorda felului în care eu gândesc. Nu a fost ceea ce mi-am imaginat.

încet, a reieșit că în orice punct al călătoriei mele de la ușa ei de la intrare până la canapea eu simțeam că aș putea fi dojenit. Dacă nu mă gândeam că cineva era gata să mă critice, atunci astfel de chestii nu ar fi trebuit să fie o problemă, nu-i așa? Mai sunam o dată la sonerie, și ce? Ei și ce dacă sunt neîndemânatic cu ușa? îmi pun pantofii pe canapeaua ei, mare lucru.

S-a dovedit că multe dintre chestiile pe care le-am făcut — ca datul pantofilor jos — le-am făcut pentru că nu am vrut să-i ofer nicio ocazie să mă dojenească. Aveam în cap ideea că ea era cineva care putea să mă critice foarte rău dacă îi murdăream canapeaua. Cine era această persoană care avea să se supere așa de tare pe mine? Erau părinții mei? Eram eu? Cu siguranță nu era ea. Ei chiar nu îi păsa dacă stăteam cu pantofii în picioare.

Și apoi a devenit clar — dureros de clar — că eu nu sunt așa doar atunci când mă duc la psihanalist. Regulile mele de angajament din viața de zi cu zi sunt atât de frustrante și de ciudate. Dacă cineva nu îmi răspunde imediat la un e-mail pe care l-am trimis, mă simt criticat. Dacă răspunsul lor este un pic rece, sunt vinovat. Cele mai multe formule de încheiere — „cu stimă“, „toate cele bune“ — le simt ca pe o respingere.

Iau aproape totul personal. Mă urc în metrou: fac rost de un loc — victorie; nu fac rost — înfrângere. Am loc de parcare — victorie. Nu am loc de parcare — înfrângere. Instalatorul ajunge imediat — victorie. Am lăsat o pată de rahat în vasul de toaletă — înfrângere. Momentele astea atât de neînsemnate sunt modul prin

care îmi măsor progresul în lupta care e viața de zi cu zi. Clipă de clipă, gândirea mea este complet, ireversibil, banală.

— Dar nu e banală, am spus.

— Nu e, ai dreptate. Nu este, pentru că, desigur, există un tipar pentru aceste gânduri mărunte. Eu funcționam pe baza ipotezei că oamenii sunt, în esență, plini de reproș. Și pentru că pe asta se clădise felul în care eu făceam aproape totul, mă simțeam închis într-o cușcă. Toate aceste momente nu erau numai felul meu de a mă gândi la viața mea — ele *erau* viața mea.

Tom s-a uitat la ceașca lui.

— Mai vrei o cafea?

Am dat din cap.

L-am chemat la masă pe ospătar și am mai comandat încă două. Apoi Tom a mers mai departe.

— încet, încet, a devenit clar că asta nu era doar despre reproș, era ceva mult mai important. Am crezut că viața mea e structurată în jurul dorinței de a trăi bine. Dar am descoperit că tot ceea ce doream era să fie curată. E totul acolo, în povestea despre așezatul cu pantofii pe canapea. în mod evident, pentru oricine altcineva, asta ar părea ceva nebunesc, dar eu începeam să văd ceva care avea sens pentru mine.

S-a dovedit că nu era nicio mare traumă în spatele sentimentelor mele de depresie și de izolare. Ceea ce era examinarea mea neîncetată, eu care mă calibram pe mine pentru a mă potrivi altora. în analiză, primul meu impuls era întrebarea: ce vrea dr. A? Acel nonsens legat de pantofi era o încercare de-a mea de a mă potrivi cu ceea ce ea dorea. Dar cine știe ce vor alți oameni? Tot ceea ce gândim despre dorințele altor oameni sunt presupuneri — presupuneri, presupuneri, presupuneri.

Mi-ar plăcea să cred că sunt destul de perspicace, a mai spus Tom. Adevărul e că uneori am dreptate, alteori

mă înșel. Adevărata întrebare este dacă suntem sau nu suntem blocați de presupunerile noastre. Nu eram conștient de faptul că mă gândeam la oameni ca la niște vânători de greșeli. Nu am știut că părerea mea despre o persoană este ca despre cineva care vrea să mă certe. Pur și simplu am crezut că oamenii erau astfel, dar s-a dovedit că mă înșelam.

Tom s-a lăsat pe spate în scaunul lui și a spus: „Dr. A. a mai avut un *insight* pe care nu l-am bănuit. Nu e mereu adevărat, dar era adevărat în cazul meu, că dacă ți-e frică să fii criticat, ești probabil destul de critic. Și să vezi surpriză — s-a dovedit că eu sunt o persoană critică. S-a dovedit că atunci când nu găsesc greșeli

la mine, mă preocup să le fac reproșuri altora. Nu am să te plictisesc cu cele o mie și una de chestii în neregulă cu decorul biroului analistei -ysau chiar cu ea însăși. Poți să îți imaginezi.

Tom s-a aplecat în față și și-a pus brațele pe masă. Știi cuvântul „cârcotaș“?

Am clătinat din cap.

— Nici eu nu îl știam. Fabulos cuvânt — înseamnă a fi apt de a remarca și de a face caz de greșelile nesemnificative. Un vânător de greșeli. Dificil de mulțumit. Seamănă cu cineva pe care îl cunoști?

Și-a pus ceașca la loc.

— Eu trebuie să fi fost coșmarul unui psihanalist. L-am oprit.

— Mă îndoiesc, am spus. Mi se pare că ai făcut ce trebuia să faci. Nu te-ai apărat și i-ai spus ce ai simțit. Nu cred că a fost foarte dificil pentru ea să petreacă o oră pe zi cu tine.

— Mulțumesc, a spus el, dar asta este o prostie.

— Nu, nu e, am spus. Coșmar este un pacient care nu îți spune la ce se gândește. Bea în secret. își pălmuiește copilul, dar nu poate să îți spună sau nu îți spune asta.

— Nu se pune problema să nu spun, a spus Tom.

— Nu, ești un tip onest.

— N-am vrut ca analiza mea să fie un eșec.

— însă unii oameni asta vor. Gândește-te la adolescentul care e aproape de a fi dat afară din școală. Analista face lucrurile bine, face interpretări atente și adevărate pentru băiat despre motivul pentru care el nu vorbește cu ea. Totuși, el nu face nicio mișcare. S-ar

putea ca băiatul să aibă nevoie ca terapeutul să eșueze pentru a simți că altcineva este mult mai nefolositor decât este el.

Tom a dat din cap.

— Eu nu sunt așa. Dar eu chiar pot să fiu foarte negativist, a spus el.

— Ea e instruită să se gândească la negativismul tău, și a făcut-o. Ei bine, imaginează-ți problema ta dusă puțin mai departe — un pacient de un negativism intens. Imaginează-ți un pacient care e așa de sensibil, că trăiește aproape fiecare comentariu al analistului, indiferent cât de adevărat este, indiferent cât de delicat e formulat, ca și cum ar fi un atac. Chiar și tăcerea analistului se simte ca un reproș. Sau poate că scanează încontinuu camera pentru a găsi lucruri la care analistul ține — florile din vază, tablourile de pe pereți, cărțile — și zi după zi le ia în derâdere. Acesta este un pacient dificil.

— Ce faci când ai un astfel de pacient?

— Aș putea să îl văd la prima oră a dimineții.

— Nu, serios acum.

— Serios. îmi sfătuiesc studenții să nu ia mulți astfel de pacienți și să îi vadă la prima oră a dimineții, când e mai puțin probabil să se irite.

— Dar nu e imposibil să nu iei lucrurile personal? a întrebat Tom.

— Desigur. Devin iritat, dar sper să găsesc motivul pentru care pacientul are nevoie ca eu să fiu iritat.

Treaba mea e să ascult, apoi să verific ceea ce aud dincolo de reacțiile mele emoționale — ca în cazul adolescentului. El își făcea analista să se simtă furioasă, să simtă că a dat greș; ea a înțeles că el avea nevoie ca ea să eșueze.

Tom a dat din cap.

Am spus:

— Tu ai vorbit despre criticile tale legate de dr. A. și ea s-a gândit la ele cu tine. Ceea ce poate fi cu adevărat îngrijorător este atunci când un pacient simte nevoia să-și idealizeze analistul și analistul îi ține isonul. Și analiștii au anxietăți — de obicei legate de capacitatea lor de a face față la ceea ce le aduce pacientul. Aproape toți analiștii au complotat, într-un anumit moment, cu un pacient pentru a nu permite celor mai tulburătoare sentimente ale sale — furie^u nebunie — să pătrundă în cabinet. Nu pare că asta s-a întâmplat prea des cu dr. A.

Am rămas tăcuți pentru o clipă.

Apoi eu am spus:

— Nu pot să îmi dau seama din ceea ce îmi spui — analiza te-a ajutat?

— Dr. A. și cu mine discutăm chiar această întrebare în ședințele mele din prezent, pentru că mă gândesc că a venit timpul să mă opresc. Dacă mă întrebi dacă sunt fundamental schimbat — nu știu. Nu știu. Cred că sunt fundamental mai puțin critic cu mine însumi. Știu că sunt mult mai conștient.

— De faptul că felul în care gândeai te bloca? am întrebat.

— Sunt mai conștient de ceea ce se întâmplă în culise, mi-a spus Tom. Și asta îmi dă un grad de libertate de alegere. Când îmi dau seama că mă simt rănit sau deprimat, pot să încerc să descifrez sentimentul — pot să decid dacă e ceva ce eu îmi fac sau e ceva ce îmi

face altcineva. Asta îmi dă o cale de ieșire. Când nu poți alege ești condamnat, ești blocat într-o pânză de reproșuri și autoreproșuri. Ai acest fel de a gândi — un fel de a fi — atât de adânc în tine, că nu îl

poți pune la îndoială, nu poți nici măcar să îl știi. Tu doar îl trăiești. A avea posibilitatea alegerii este o mare, mare eliberare.

Tom a privit ospătarul cum trecea spre barul restaurantului.

— Trebuie să îți spun asta, a zis el. Acum câțiva ani stăteam întins în pat. Jane era jos să facă un ceai, îi puteam auzi pe băieți în dormitorul lor râzând, jucându-se cu săbiile lor laser — o dimineață perfectă de sâmbătă. M-am ridicat și am dat pe Radio 3. Se termina o melodie și prezentatorul a spus: „în locul programului anunțat, vom difuza un program al istoricului și prezentatorului“ — și în acel moment gândesc: „O, drace, pe dracu’“ — și prezentatorul continuă cu introducerea lui măreață, umflată, pentru acest geniu minunat, cuceritor al lumii. Și eu mă gândesc: „Cine dracu’ e acest geniu dat dracului?“. Și, chiar când să închid radioul, el îmi spune numele. Redifuzau un program pe care îl făcusem în urmă cu câțiva ani. Am izbucnit în râs. A fost un moment atât de fantasmagoric.

Cine știe de ce reluau un program mai vechi de-al meu? Presupun că CD-ul pe care urma să îl pună era zgâriat. Cui îi pasă? Chestia e că sunt încă străpuns de toate lucrurile reale și fantasmagorice cu care viața aruncă în mine. încă mai vreau să fiu singurul expert din domeniul meu și o parte din mine încă mai vrea să creadă că dacă stau cuminte și muncesc din greu și am un mare succes, voi fi protejat de depresie și anxietate.

— Ceea ce este diferit acum este că am în memorie acest repertoriu de schimburi cu psihanalista mea la care pot să apelez, pe care îl pot folosi pentru a înțelege

calea de a ieși dintr-un moment dureros. Mă simt mai puțin singur acum.

Ospătarul a pus nota de plată pe masă, între noi doi. „Lasă-mă să plătesc eu — tu ai plătit data trecută“, a spus Tom.

încă mă întrebam de ce nu vorbise despre analiza lui până acum și l-am întrebat.

— Nu am putut să vorbesc despre analiza mea până acum pentru că nu am știut cum să vorbesc despre ea. Cum aș fi putut să spun cuiva — inclusiv ție — despre nonsensul cu pantofii fără ca el să creadă că îmi pierdeam timpul și banii? Nu eram sigur că cineva ar vedea ceea ce este cu adevărat important.

închizându-ne hainele, am pășit afară din restaurant. Tom m-a luat de după gât și m-a îmbrățișat. L-am îmbrățișat și eu. X

Am stat pentru o clipă pe trotuar. Tom a făcut un semn spre deal către oficiul poștal și către magazine.

— Urci sau cobori? a întrebat.

— Cobor, mă întorc la birou.

Am privit cum Tom urca dealul să ia metroul spre casă. Cum stăteam acolo, m-am trezit plin de un sentiment cunoscut, o neliniște care apare după ce un pacient părăsește cabinetul, și eu am rămas cu sentimentul că am vorbit doar *pe lângă* ceea ce era cu adevărat în centrul ședinței. Simt că am dezamăgit, atât pe pacient, cât și pe mine și vreau să refac ora anterioară, să reîncep ședința abia încheiată. Desigur, Tom nu era pacientul meu și asta nu era o ședință. Eram doi vechi prieteni care luau prânzul. Dar mă deranja că nici eu, nici Tom nu am vorbit deschis despre ceea ce el numise „ceea ce este cu adevărat important“ — niciunul dintre noi nu folosise cuvântul dragoste.

Ieșise din raza mea vizuală și încă mă gândeam la conversația noastră. Detaliile lui Tom — mirosul

transpirației sale, noroiul de pe pantofii săi; cât era de contrară opinia lui despre el însuși imaginii mele despre acest mare bărbat, blând și civilizat. M-am gândit la frica lui că dacă era văzut așa cum

credea el că este cu adevărat, ar fi fost descoperit ca fiind murdar și distrus. Și dacă era murdar și distrus — cum ar mai fi putut el să iubească sau să fie iubit?

REÎNTOARCEREA

Drept cadou pentru tatăl meu la aniversarea de optzeci de ani, eu și soția mea am organizat o excursie în Ungaria. Aveam să călătorim de la Budapesta la Munții Carpați trecând prin toate reperele copilăriei tatălui meu: casa în care se născuse, școala primară, ferma bunicilor săi și ținutul rural dimprejur.

Printr-un site de genealogie de pe internet am intrat în legătură cu un bărbat numit Alex Dunai, un ghid turistic din Liov, un oraș din Ucraina, care era recunoscut pentru descoperirea satelor de mult uitate. Jumătate detectiv, jumătate translator, Alex lucra adesea cu urmașii oamenilor care fuseseră dislocați de al Doilea Război Mondial. Cum eu și soția mea încercam să găsim locurile pe care și le amintea tatăl meu pe o hartă modernă — numele fuseseră schimbate odată cu modificarea granițelor naționale —, Alex și cu mine ne-am tot scris e-mailuri, concepând itinerarul nostru. Bazându-ne pe puținele amănunte pe care tatăl meu mi le-a spus despre satul unde a crescut, Alex și cu mine am căzut de acord că era probabil cel mai bine să începem călătoria la Mukacevo.

Am ajuns la Hotelul Langer din Mukacevo într-o după-amiază de la sfârșitul lunii mai. Mukacevo face

parte acum din Ucraina, e cam la trei sute douăzeci de kilometri de Budapesta. Aerul era fierbinte și prăfuit, un târgoveț vindea șiraguri de ciuperci deshidratate și cireșe galbene la un colț în apropiere de hotel. Chiar dacă străzile păreau aglomerate, noi păream a fi singurii oaspeți ai hotelului.

Tatăl meu a propus să ne ducem valizele în cameră și să ieșim la o plimbare. L-am urmat, întâi în centrul orașului și apoi la periferie, pe mai multe străzi laterale. El s-a mișcat cu rapiditate, fără să

vorbească. Simțind că era de-al locului, l-am lăsat să ne ducă oriunde a vrut. Pe când așteptam să traversăm, tatăl meu ne-a spus că de la vârsta de paisprezece ani până la vârsta de optsprezece ani a stat cu chirie în timpul săptămânii aici, în Mukacevo, la o văduvă, o femeie pe care o chema Anna Treichman, pentru a putea să meargă la școală. Anna locuia într-o casă chiar vizavi de biserica catolică. El împărțea o uscătorie, în formă de L, din spatele bucătăriei, cu verișorul lui, Eugene, și își făcea majoritatea temelor de la școală în pat. Și-a amintit că, de la fereastra lor, el și Eugene puteau vedea colțul turnului ascuțit al unui castel. A mers la o școală din apropiere, un gimnaziu rusesc, și în fiecare vineri lua autobuzul către casa din satul său.

Am ajuns la o mică piață de lângă râu, chiar la ora la care apunea soarele. Tatăl meu ne-a condus către o căsuță joasă cu un singur nivel din fața bisericii. Lângă casă era o poartă care dădea într-o curte, unde o femeie în vârstă uda roșiile. Alex a vorbit cu ea în ucraineană și eu m-am prins că nu știa nimic despre vreo doamnă Treichman sau despre oricare alți proprietari anteriori ai casei. Dar ne-a invitat să aruncăm o privire. Soția mea m-a luat de mână.

Alex a ținut deschisă o ușă din lemn din partea laterală a casei și toți trei am pășit înăuntru. Stăteam într-o

cameră în formă de L, nu mai mare decât o cămară — o zonă rece, umedă, de depozitare, din spatele bucătăriei. Stând acolo, cu capetele plecate, ocupam aproape tot spațiul disponibil. Pentru o clipă, am simțit singurătatea pe care tatăl meu trebuie să o fi simțit dormind departe de părinții lui. L-am întrebat dacă știa ce se alesese de dna Treichman.

— Auschwitz, a spus el.

— Cred că a fost ucisă în ziua în care a ajuns.

S-a uitat prin cameră.

— Nu, nu cred că asta e casa.

M-am uitat și eu în jur încă o dată — camera era în formă de L și prin mica fereastră am văzut castelul. Am început să vorbesc. Tatăl meu a spus:

— Să mergem. Vreau să mă întorc la hotel.

A pășit afară și eu l-am tfrmat.

— Ești bine? l-am întrebat.

— Sunt bine, doar că nu e asta casa.

— Crezi că e următoarea? l-am întrebat eu.

— Nu, dar e în regulă. Hai să ne întoarcem la hotel.

— Ești sigur? Putem să îl punem pe Alex să îi întrebe pe vecini.

— Nu, nu — e în regulă. Hai să mergem.

De bună seamă, atunci când am planificat călătoria, m-am gândit la cum se va simți tatăl meu reîntor-cându-se la lumea pe care o lăsase în urmă pe când avea nouăsprezece ani. Când am discutat itinerarul cu el, în urmă cu câteva luni, mi-a spus că era încântat, abia aștepta să vadă locurile pe care am plănuit să le vizităm — dar eu am știut că această excursie nu va fi ușoară. M-am dus să-l îmbrățișez, să mai spun ceva, să insist asupra a ceea ce simțeam că amândoi știm că e adevărat.

— Dar tată, erai atât de sigur — tu ne-ai adus aici.

S-a îndepărtat.

— Vă aștept la colț.

I-am mulțumit în engleză femeii și Alex mi-a tradus cuvintele. Când terminaserăm să ne luăm la revedere și să închidem ușa în urma noastră, tatăl meu traversa piața, mergând înapoi spre centrul orașului. Privindu-1 cum dispărea pe o stradă laterală, soția mea s-a uitat la mine.

— Tatăl tău e bine? a întrebat.

— De ce nu își amintește? am răspuns eu.

— Ce vrei să spui? a întrebat ea.

— Asta e casa, dar cred că el s-a convins pe sine că nu poate fi aceasta — și nu vrea să vorbească despre asta.

în dimineața următoare, ne-am dus la un sătuc numit Makarovo, la vreo douăzeci de kilometri spre sud, unde s-a născut tatăl meu. Pe măsură ce ne apropiam, el ne-a arătat fostele case ale verișorilor, bunicilor și străbunicilor și pământul gol unde altădată era sinagoga.

— Aici era La Akerman, a spus el, arătând spre o clădire părăsită, din cărămizi ușoare, aflată într-o intersecție liniștită.

— Mama mea își făcea cumpărăturile de aici.

Tatăl meu i-a spus lui Alex să facă la dreapta.

— Casa bunicii e chiar aici, mi-a spus el mie. Am trecut de mai multe case și apoi i-a spus lui Alex să se oprească. Eram în fața unei case cu acoperiș jos, pipernicite, unde tata ne-a spus că trăise cu părinții, frații și sora lui. Alex ne-a lăsat în mașină cât timp el a mers să vorbească cu niște oameni așezați la marginea drumului. Un cuplu în vârstă a ieșit din casa unde tatăl meu s-a născut. Alex a vorbit câteva minute cu ei și apoi ne-a făcut semn să ne alăturăm lui. Eram invitați să explorăm casa și așa am făcut, dar în timpul jumătății de oră pe care am petrecut-o acolo tatăl meu nu a

dat niciun semn că ar recunoaște ceva la ea. Mergând înapoi la mașină, s-a întors spre mine și mi-a spus:

— Nu, cred că alta trebuie să fie casa.

— Să mai urcăm și să ne uităm la celelalte case, am spus.

— Nu, e în regulă, să mergem în continuare.

A venit soția mea și i-am spus că tatăl meu nu era sigur că aceasta era casa bunicii mele.

— Chiar nu cred că asta e, i-a spus el.

— Să întrebăm vecinii, poate știe cineva ceva, a spus ea. îl chem pe Alex.

— Nu, aș prefera să nu. Aș vrea să plec.

— Tată, am făcut atâta drum, nu trebuie să ne urcăm în mașină încă, am spus.

— Nu, nu, e în regulă. Hai să mergem.

Apoi am mers cincisprezece kilometri până la Nehrovo — care cu greu poate fi numit sat, e mai mult un grup de trei sau patru Terme — să vedem ferma care i-a aparținut odată străbunicului meu. Cu mulți ani în urmă, mama mea mi-a spus că tata a fost lăsat la bunicii lui când avea trei ani pentru ca mama lui să poată avea grijă de frații mai mici. împărțind dormitorul cu bunicul său auster și religios, el trăise cu acești bunici, sporadic, cea mai mare parte din copilăria sa. Alex a vorbit cu o femeie care acum locuia aici și ea ne-a dat încuviințarea de a da o tură. Tatăl meu a indicat vechea casă, clădirile fermei și grajdurile. Privind spre fermă de pe vârful unui deal, tatăl meu ne-a spus că acolo a fost odată o moară pe proprietate. Alex a spus:

— O, este încă aici, peste drum, drept înainte.

— Nu, nu, moara era mult mai mare, a spus tatăl meu. Nu poate fi asta.

Toți ne-am plimbat prin clădire și printr-o fereastră prăfuită am văzut rotunda piatră de moară. Părea evident pentru toată lumea, în afară de tatăl meu, că asta era moara și că se schimbase puțin într-o sută de ani. Am spus:

— Tată, cred că e doar faptul că lucrurile care ni s-au părut mari în copilărie arată mai mici când le vedem iarăși ca adulți. Sunt sigur că e aceeași moară.

— Se face târziu, a spus tata. Cred că ar trebui să ne întoarcem.

Ne-am urcat cu toții în mașină. Pe drumul de întoarcere la hotel, nimeni nu a vorbit — Alex a întrebat dacă ne deranja dacă dădea drumul la radio.

Se presupunea că vom petrece următoarea dimineață într-o stațiune balneară din Carpați pe care familia lui obișnuia să o viziteze în fiecare vară, dar am început să mă întreb ce rost avea. Bifasem fiecare loc de pe itinerarul nostru și totuși conversația pe care speram să o am cu tatăl meu nu avusese loc.

în acea seară, la o bere, i-am cerut scuze lui Alex pentru lipsa de apreciere a tatălui meu față de munca pe care o făcuse. Alex a ascultat, dând din cap cât timp am vorbit eu, și apoi mi-a povestit despre un alt client de-al său, o femeie din Buenos Aires. Satul ei era format din câteva zeci de case și se afla la granița polonezo-rusă.

— Prima oară l-au distrus naziștii, mi-a spus Alex. Apoi, din ce a mai rămas, au luat sovieticii. Până și pavajul de la vechiul drum a dispărut.

Femeia îl contactase pe Alex și împreună reveniseră la casa ei.

— Singurul lucru care a rămas din satul ei este un stejar mare care era în piața satului, a spus el. Anul următor, femeia s-a întors cu sora ei și în anii următori cu o prietenă, cu copiii ei, apoi cu nepoții. în fiecare an Alex și clienta lui mergeau opt sute de metri de-a lungul unui câmp noroios spre locul unde fusese satul, începând de la copac, pășind pe străzile lui și pe lângă case.

— Aici era locul casei bunicii mele, spunea ea, sinagoga era aici, casa mea era aici.

Alex și-a pus paharul pe masă.

— Nu e nimic acolo și ea vede totul. La tatăl tău, totul e aici și el nu vede nimic.

S-a uitat la mine.

— Fiecare face asta diferit, a spus el.

La aeroport, tatăl meu m-a văzut când i-am înmânat lui Alex un plic.

— I-ai dat bacșiș? m-a întrebat tatăl meu, dând din cap. Nebunule! De ce să-i mai dai și alți bani?

Am simțit furia din ziua anterioară crescând din nou în mine.

— A găsit totul, tată, i-am spus eu. Nu ar fi putut să facă mai mult pentru noi.

Mai târziu, când mă întorsesem înapoi în Londra și la munca mea psihanalitică, mi-a trecut prin cap că amintirea și neamintirea tatălui meu ar fi putut să exprime un adevăr psihologiçÆimplu, și anume acela că, golite de oamenii pe care îi iubise, locurile pe care le-am vizitat nu mai erau locurile pe care el le cunoscuse. însă, mai mult decât atât, am ajus să mă simt din ce în ce mai inconfortabil în

legătură cu cadoul de ziua tatălui meu. Eu adesea am discutat cu pacienții mei faptul că un cadou poate fi controlator, chiar crud — asta era ceea ce am făcut? Eu l-am invitat în excursie, ce am vrut de la el?

Excursia m-a făcut conștient și pe mine că Holocaustul l-a lipsit pe tatăl meu de oportunitatea de a se gândi la copilăria lui. El a fost trimis departe de casă, mai întâi la ferma bunicilor lui și apoi la școală. Și am văzut, într-un fel în care nu o mai făcusem până atunci, că trebuie să se fi simțit neglijat, că Holocaustul eclipsase suferința lui timpurie. Scăpat de la anihilare, el putea să le spună urmașilor săi doar: „Am fost norocos“.

Apoi, la aproape un an de la călătoria noastră, am dat peste un articol de ziar despre călătoriile călare

din Scotia. Am decupat articolul să îl trimit surorii mele, presupunând că ar putea fi interesată. Adora să călărească când era fată. Tatăl meu obișnuia să o ducă la călărie la fiecare sfârșit de săptămână la un grajd din apropiere. Undeva exită o fotografie pe care mama le-a făcut-o amândurora: sora mea are doisprezece ani, zâmbind în timp ce îl privește pe tatăl meu cum pune căpăstrul unui cal. Mi-am amintit că l-am întrebat pe tatăl meu odată cum de știa atât de multe despre cai. A început să îmi spună că a petrecut mult timp în preajma cailor când era copil, la ferma bunicului lui. Când l-am întrebat dacă a avut vreodată un cal al său, el a schimbat subiectul brusc și a plecat de lângă mine în prima noapte din cele pe care le-am petrecut la Mukacevo.

în mod natural, aceste reamintiri m-au dus cu gândul la cum am ales să îmi petrec zilele: singur cu o altă persoană, gândind — încercând să fiu prezent. Cel mai adesea pacienții mei se angajează să lucrăm împreună atât timp cât e nevoie.

Uneori, asemenea lui Alex, îi duc pe pacienții mei în locul din care au pornit, folosindu-mă de oricare reper rămas. Și eu îi ajut să măsoare

o lume invizibilă, dar palpabilă. Alteori, simt că sunt un ghid turistic — jumătate detectiv, jumătate translator. Și el are dreptate — fiecare o face diferit.

Dar asta nu era chiar întreaga poveste. La opt luni de la excursia noastră, s-a născut fiica mea Clara. într-o zi, când Clara avea cinci ani, m-a auzit vorbind la telefon. Tatăl meu mă sunase să îmi spună că o verișoară de-a noastră, o femeie pe care o știam de-o viață, a murit.

Verișoara mea Toby se născuse Tereza Grosz. Bunicul ei și bunicul tatălui meu erau frați. Ea s-a născut și a crescut la o fermă din Nehrovo. Când tatăl meu a emigrat în America în 1940, Toby și familia ei au rămas, în aprilie 1944 toți cei care trăiau la fermă au fost duși

de naziști întâi la fabrica de cărămidă din Mukacevo, unde au fost ținuți mai multe zile fără mâncare și apă, apoi, cu mașina de transportat animale, la Auschwitz. La sosire, Toby, sora ei Helen și Eugene, colegul de școală al tatălui meu — toți adolescenți la vremea aceea —, au fost rași pe cap și li s-a tatuat un număr. Au fost puși la muncă. Restul familiei mele și aproape toți cei pe care îi știa tatăl meu au fost trimiși la camerele de gazare.

La telefon, tatăl meu și cu mine am vorbit despre viața lui Toby. El și Toby s-au jucat împreună la fermă; își amintea că ea era o fată veselă. Dar ea niciodată nu se adaptase la viața din America, a spus el.

— A trăit aici mai mult de șaizeci de ani, dar aici nu a fost niciodată acasă.

Am închis telefonul și fiica mea a apărut în cadrul ușii. M-a întrebat despre céea ce a auzit. Ca să răspund la întrebările fiicei mele — despre Auschwitz și despre naziști — m-am trezit luptându-mă să găsesc cuvintele potrivite. Am văzut în mine impulsul de a ține

departe de copiii mei o astfel de oroare și acum mi-am dat seama că așa a făcut și tatăl meu.

CUM SÄ ÎNDURI MOARTEA

Pacienta mea Lucy N., o tânără cercetătoare științifică, și-a pus haina și eșarfa pe canapea și s-a așezat pe scaunul din fața mea.

— Nu vreau să mă întind astăzi, nu vreau terapie.

S-a uitat direct la mine.

— Nu îți face griji, a spus ea. Nu am încetat să mai mănânc. Am mâncat aseară și azi-dimineață la micul dejun. Vreau doar să îți spun ce s-a întâmplat.

Această ședință era la ora 9 a unei dimineți de vineri. Chiar după miezul nopții trecute, Lucy s-a dus să se culce pe canapeaua din sufrageria părinților ei. Mama ei ațipise pe cealaltă canapea. O asistentă era cu tatăl ei în dormitorul părinților. Câteva ore mai târziu, pe la 4:30, și-a simțit mama aplecându-se deasupra ei. A pus mâna pe perna lui Lucy și a șoptit:

— Trebuie să mergem în dormitor acum.

în dormitor, asistenta era cu toate luminile aprinse. Mama ei s-a așezat pe un scaun. Lucy a trecut de partea cealaltă a patului și s-a așezat lângă tatăl ei. Capul lui era înclinat pe spate, cu gura larg deschisă, cu respirația foarte superficială. Lucy i-a atins fruntea și bărbia, apoi l-a luat de mână.

Când tatăl ei a dat drumul unui icnet ciudat, mama ei a făcut un zgomot.

— A sunat ca un „of“, a spus Lucy. „Poate că a fost surprinsă, nu dezgustată, dar m-a enervat. Chiar și felul în care îl ținea de mână m-a enervat. Nu *îl ținea.* îl tot bătea ușor cu vârful degetelor,

spunând: „Acolo, acolo — acolo, acolo“. Voiam să îi spun să înceteze, dar nu am făcut-o. Am încercat să rămân concentrată pe tatăl meu. Apoi asistenta a spus: „Se duce“. Așa că m-am întins pe pat lângă el. Mi-am pus capul lângă al lui pe pernă. Mi-am pus mâna pe pieptul lui și am plecat fruntea pe o parte a feței lui. Barba lui era aspră și îmi amintea de atunci când eram mică și el obișnuia să mă sărute de bună dimineața. îmi amintisem asta când am simțit mâna mamei pe umărul meu, zgâlțâindu-mă, spunându-mi să mă ridic. Nu voiam, dar am făcut-o — imediat. Nu voiam să îi fac un spectacol în fața asistentei.

Când m-am ridicat, el a deschis ochii pentru o clipă. S-a uitat direct în sus, la tavan. Nu cred că a putut vedea ceva. Și apoi și-a închis ochii și s-a dus.

Asistenta a ieșit din cameră și mama a condus-o spre ieșire. Câteva secunde mai târziu, mama ei și-a sprijinit capul de ușă și i-a spus lui Lucy că avea nevoie de ea.

— Voia să vorbească cu mine despre ce vom face în continuare. I-am spus că voiam să mai stau doar câteva minute sigură cu tata.

Soarele începea să răsară. Lucy a tras draperiile și a stins lumina. Voia să aranjeze camera așa cum îi plăcuse tatălui ei. S-a așezat pe pat.

— Și apoi, pur și simplu, am vorbit cu el, a spus ea.

I-a spus că era ușurată că el nu mai avea dureri, că se eliberase.

— I-am spus că l-am iubit și că îmi părea rău pentru orice durere i-aș fi pricinuit-o. I-am spus că va fi întotdeauna cu mine. Și l-am sărutat.

Trecuseră doar câteva minute, a spus ea, dar i se răciseră buzele. Ea a rămas cu el în tăcere.

După o vreme a mers la bucătărie, și-a făcut un ceai și a telefonat fratelui și unchilor ei. Și când a terminat de dat acele telefoane, a ieșit afară — pentru ca mama ei să nu o audă — și m-a sunat pe mine să îmi spună că tatăl ei murise și să mă întrebe dacă aveam o oră în plus ca să ne putem vedea în această dimineață. Apoi s-a așezat în bucătărie. Se simțea obosită, dar nu avea nicio dorință să doarmă.

în timpul ultimelor câteva zile, pe când tatăl ei era pe moarte, ea s-a simțit adesea pe punctul de a exploda față de mama ei; putea să simtă cum resentimentul își făcea locul în interiorul ei.

— Mi-e teamă că o voi pocni. A fost de doi bani în îngrijirea mea și a fost de doi bani în îngrijirea tatălui meu, dar nu i-ar mai folosi la nimic să îi spun asta acum.

Lucy și-a privit ceasul de la mână.

— Știu că e timpul să mă opresc, dar pot să îți mai spun ceva?

— Desigur, am spus. Despre ce e vorba?

— Am avut un vis. Mi-e teamă să nu îl uit. Cred că îl visam când m-a trezit mama.

în vis, Lucy călătorea cu trenul împreună cu un copil nou-născut. Știa că nu era copilul ei — cum ar fi putut să fie? Dar nu mai era nimeni altcineva care să aibă grijă de el, și el era înfometat, așa că ea l-a pus la sânul ei și a descoperit că avea lapte. El s-a liniștit și a adormit. Atunci a realizat că bebelușul era tatăl ei. Nu își dădea seama cum a știut că era el, dar cu siguranță el era. Acest lucru nu era supărător, era doar un fapt.

— Habar n-am ce vrea să spună, a apus Lucy. E ceva ciudat legat de copil.

— în ce fel ciudat? am întrebat.

— Nu am mai visat niciodată un astfel de copil până acum. Visul acesta s-a simtit — diferit.

Antreprenorul de pompe funebre venea la 10:30 și Lucy trebuia să ajungă și la apartamentul ei, după niște haine curate. „Poate vom putea vorbi despre vis săptămâna următoare“, a spus ea.

Dar nu am vorbit despre vis în săptămâna care a urmat. Ea a fost depășită de evenimente — cu organizarea funeraliilor tatălui ei, cu alegerea unei persoane care să scrie necrologul și cu gestionarea comportamentului mamei ei după slujbă. în săptămâna de după asta, a fost chestiunea legată de testamentul tatălui ei. Lucy și-a folosit ședințele pentru a încerca să rezolve aceste probleme, să analizeze viața tatălui ei și lunile de dinaintea morții lui — ar mai fi putut să facă mai mult? — și să își imaginezç/anii ce vor urma fără el.

Primele mele intenții în legătură cu visul mă trimiteau la motivul pentru care Lucy a venit să mă vadă la început. Lucy mi-a fost recomandată cu doi ani în urmă, când avea douăzeci și șapte de ani, pentru că avusese o revenire neașteptată a anorexiei din adolescență. Când avea șaisprezece ani, a fost internată în spital și aproape că murise. Când am văzut-o prima dată arăta ca un vagabond, subnutrită, palidă și fără vlagă. Era cu greutatea la pământ și ciclul menstrual i se oprise complet. Părul ei era lipsit de strălucire și pielea îi era palidă. Deși avea un prieten și o pisică, tot ce o interesa părea să fie proiectul ei de cercetare postdoctorală. însă și în zona asta ea se lupta cu îndoiala de sine.

— Ar fi trebuit să mă opresc la un masterat. Apoi aș fi lucrat pentru alții, ocupându-mă de proiectele lor, fără să fie nevoie să născocesc idei de cercetare de una singură. Sunt incapabilă să generez vreo idee originală.

Imaginea pe care ea o avea despre interiorul corpului ei era la fel de stearpă. De cele mai multe ori se simțea

incapabilă să se hrănească sau să aibă grijă de ea. Ideea de a avea un copil nici măcar nu se prefigura.

Dar în ultimele trei luni din viața tatălui ei, când se îngrijise de el, propria ei sănătate părea să se îmbunătățească, poate pentru că ea a gătit pentru el și l-a hrănit. Faptul că a fost nevoită să se îngrijească de corpul lui a făcut-o mult mai grijulie fața de propriul ei corp. Cu toate acestea, visul ei de a alăpta un copil ca să doarmă mie mi s-a părut vag amenințător. Timp de mulți ani Lucy se luptase cu părinții ei. Pe timpul ședințelor noastre, dacă nu se autoataca, îi ataca pe ei. Alteori, se purta ca și cum ea trebuia să își omoare părinții pentru a deveni ea însăși. Primul meu gând a fost că visul probabil a apărut din sentimentul ei inconștient că era ceva mortal în ea care — nu putea face altceva decât să hrănească asta la tatăl ei — l-ar fi ajutat să moară. Dar s-a dovedit că m-am înșelat complet.

La patru luni după ce mi-a descris visul pentru prima oară, Lucy a intrat în cabinetul meu și mi-a spus că era gravidă. Ea s-a așezat pe canapea și mi-a povestit despre cumpărarea unui test de sarcină, despre urinatul pe un bețișor și despre cum a privit, plină de neîncredere, cum a apărut linia albastră. A fost pe deplin fericită.

Ea și prietenul ei nu foloseau pilule contraceptive pentru că ea era convinsă că nu putea rămâne gravidă, nu cu menstruația ei neregulată. „Cum s-a putut întâmpla?“, se întrebase, râzând.

— Desigur, știu că gârnețul masculin și gametul feminin fuzionează pentru a produce un zigot. Dar mă întrebam despre cum am ajuns *eu* să fiu capabilă să rămân însărcinată. Poate că din cauza visului, a spus ea.

— Un vis? am întrebat eu.

— *Visul.* Visul pe care l-am avut în noaptea când a murit tatăl meu.

Am vorbit din nou despre ultimele zile ale tatălui ei. El nu mai putea să vorbească și ea era nevoită să îi schimbe regulat scutecele absorbante. în unele nopți, pentru că lui îi era frică, ea stătea cu el până la răsăritul soarelui. Și deși noi nu vorbiserăm încă despre vis, Lucy pretindea că știe părerea mea.

— Ce am crezut eu?, am întrebat eu.

— Că prin faptul că l-am îngrijit pe tatăl meu am învățat să am grijă de un copil. Nu ai spus asta, dar eu m-am așteptat să spui: „Mama ta nu e în vis. Visul e despre *tine* ca mamă. Poți să fii mamă, pentru că ai descoperit că nu trebuie să fii o mamă ca mama ta“. M-am gândit că trenul cu care călătorim ar putea să reprezinte un fel nou de gândire. Visul a fost destul de clar.

Lucy a tăcut pentru o clipă, apoi a descris o colegă de serviciu care nu a putut să conceapă un copil, nici chiar după fertilizare *in vitro.* După'ce a primit aprobare de la o agenție de adopții, a rămas însărcinată.

— Avusese nevoie de cineva să îi spună că ar fi o mamă bună. Visul meu era așa, îmi dădeam voie să rămân însărcinată, nu crezi?

în timpul care a mai rămas din ședință, ea a vorbit despre planurile pe care ea și prietenul ei le făceau; vor transforma biroul într-o cameră de copil; în cele din urmă, când el va primi o mărire de salariu, vor putea să își permită un spațiu mai mare.

Pe când o ascultam pe Lucy, mi-am imaginat-o cu un copil nou-născut. Am văzut-o stând în parc cu copilul ei și apoi, câțiva ani mai târziu, conducându-și copilul la școală. Am simțit că avea dreptate, se schimbase — și începuse sfârșitul muncii noastre împreună.

PLECAREA

DINCOLO DE TĂCERE

Anthony M. venea la mine de trei luni când, după multe discuții, s-a dus să-și facă un test HIV. Câteva zile mai târziu, s-a așezat pe canapea si a plans in palme-avea douăzeci și nouă de ani și tocmai ce i se spusese că era seropozitiv. Era în 1989 și atunci nu exista niciun tratament pentru SIDA.

Doctorul său din Londra nu a vrut să-i spună cât se aștepta să mai trăiască, așa că el și-a întrebat un vechi prieten, un doctor din San Francisco. Cu sistemul lui imunitar, i-a spus prietenul, ar putea „să se aștepte să mai trăiască doi ani și să spere să trăiască patru".

în săptămânile imediat următoare rezultatului testării el a relatat multe vise — despre avioane care cad din cer, despre tornade care răscolesc pământul. A avut un vis în care toată lumea avea SIDA. Am înțeles amândoi că asta însemna că dacă toată lumea avea SIDA, atunci nimeni nu avea SIDA. Anthony s-a simțit izolat, înfricoșat și singur.

în tot acest timp, Anthony a continuat să vorbească despre viața și despre sentimentele lui, dar fluxul său de cuvinte a devenit din ce în ce mai lent, până într-o zi când a devenit aproape tăcut. Uneori revenea, vorbea

cu mine despre muncă sau familie, despre o relație sau despre o programare la doctor, apoi iar intra în tăcere, în alte zile, se întindea și stătea tăcut pe parcursul celor cincizeci de minute.

— Simt doar tristețe, mi-a spus el, la sfârșitul unei astfel de ședințe.

E dificil pentru mine să transmit sentimentele acestor ședințe — nemișcarea copleșitoare și apăsarea din camera de consultații. Nu

era nimic paralizant în legătură cu tăcerile; dacă era ceva, ascultam mai atent. M-am așezat mai în față, pe marginea scaunului. Există tăceri anxioase, în care pacientul — cu mâinile încrucișate, cu ochii deschiși, refuză să vorbească. Există tăceri inconfortabile, care urmează unei dezvăluiri a ceva intim sau sexual, să zicem. Tăcerile lui Anthony erau complet diferite; el nu opunea rezistență, nici nu se simțea stânjenit. în circumstanțe normale, aș putea să-l întreb pe pacientul care stă în tăcere de ceva vreme la ce se gândește sau ce simte, și o dată sau de două ori am făcut asta cu Anthony. Dar curând mi-am dat seama că vorbele mele erau o intruziune, o perturbare.

Cât timp am stat cu el, zi după zi, tăcerile lui Anthony au devenit din ce în ce mai adânci. într-o zi, întins și foarte liniștit, cu respirația înceată și regulată, a adormit profund. Prima oară când s-a întâmplat asta, s-a trezit puțin jenat.

— Cred că sunt, pur și simplu, foarte obosit, a spus el. Cât timp am dormit?

însă curând, avea să adoarmă regulat zece sau cincisprezece minute în aproape toate ședințele, și de obicei o ședință întreagă o dată sau de două ori pe săptămână. Mi-a spus că nu simțea că doarme — era mai mult ca un leșin, ca după ce primise o anestezie generală. Nu era niciodată sigur cât timp fusese adormit.

Primul meu gând a fost că dormea în timpul ședințelor sale pentru că era prea neliniștit ca să doarmă pe timpul nopții acasă. Se simțea în siguranță cu mine; l-aș fi vegheat în timp ce dormea.

Uneori visa când era pe canapea. Odată, după aproape nouă luni de psihanaliză, Anthony stătea întins pe o parte. A privit prin cameră spre biblioteca mea, și-a închis ochii și a adormit.

Când s-a trezit douăzeci de minute mai târziu, mi-a spus că a visat că se uita într-un manual medical. în carte era o secțiune dintr-o fotografie a unui fetus înlăuntrul mamei sale. Deși era doar o carte,

imaginea era emoționantă. S-a uitat la sângele care circula între mamă și copil prin intermediul cordonului ombilical. Legenda de sub imagine era: „Acest copil este infectat prin sângele mamei sale, pentru că mama sa este sero-pozitivă“. A apărut un vânt, dând paginile cărții, „ca în filmele în care vântul suflă în paginile unui calendar“. Și apoi s-a trezit.

Bazându-mă pe ceea ce știam despre Anthony și pe ideile mele despre transfer — despre cum noi toți ne construim unii pe alții potrivit amprentelor timpurii —, am considerat visul său ca fiind expresia dorinței lui de a fi apropiat de mine, dar, totodată, de a mă ține la distanță. Dorea să se simtă conținut de mine, dar se temea că eram toxic. Am lucrat asupra faptului că era înfricoșat că vorbele mele l-ar putea răni, îmbolnăvi, asemenea fetusului care fusese infectat de mama lui. A spus: „Mi-e teamă că dacă vorbim despre asta sau doar dacă ne gândim la asta, mă voi îmbolnăvi“.

Am crezut că am înțeles ce se întâmpla în analiză și am scris o prelegere despre asta. Dar, la scurt timp după ce prelegerea mea a fost publicată în *International Journal of Psychoanalysis,* am început să mă simt inconfortabil în legătură cu ce am scris. Anthony încă adormea în timpul ședințelor sale și, atât cât puteam să îmi dau seama, interpretările pe care le făceam aveau destul de puțin efect. Mă trezeam simțindu-mă din ce în ce mai pierdut în tăcerile sale.

După ce am stat cu pacienți sute și sute de ore, am dezvoltat un ceas intern de cincizeci de minute. Dar cu Anthony ceasul meu s-a stricat. Cu el, o întreagă ședință putea trece ca și cum ar fi fost câteva minute, sau invers. Odată, pe când mă pregăteam să îi spun lui Anthony că trebuie să ne oprim, m-am uitat la ceas și am descoperit că trecuseră doar câteva minute. Deși nu i-am spus-o atunci, mi-a trecut prin cap că el voia să oprească timpul — să rămână pentru totdeauna în prezent, unde el nu era bolnav sau pe moarte.

în trei ani cât a durat psihanaliza lui Anthony, sistemul său imunitar a cedat. Numărul celulelor CD4 nu se mai încadra în valorile normale (500 până la 1 500 pe milimetru cub de sânge) de ceva vreme, însă, dintr-odată, au scăzut de la 175 la 43. Când un individ infectat cu HIV are celulele CD4 într-un număr mai mic de 200, este diagnosticat ca având SIDA. Deși Anthony arăta bine și nu era bolnav, devenea din ce în ce mai probabil că, în curând, va contacta pneumocistoză sau oricare altă infecție probabil fatală.

La câteva zile după ce am auzit că celulele CD4 ale lui Anthony erau alarmant de scăzute, am primit o scrisoare prin care eram invitat la un seminar clinic în afara țării și am decis să prezint cazul lui Anthony. Am vrut să fac asta pentru că am avut impresia că munca pe care o făceam era neobișnuită, că, cel mai adesea, pacienților seropozitivi li se oferea consiliere care pune accentul pe sfaturi și reasigurări — Anthony numea asta „strat de glazură“. Mi-a spus că el credea că realismul, oricât de dureros, era aproape întotdeauna mult mai asigurător decât reasigurarea. în orice caz, eram convins că psihanaliștii vor primi din ce în ce mai mult astfel de pacienți. în timpul unei pauze de cafea, un eminent psihanalist american a venit la mine și a spus:

— Câțiva dintre noi vorbeam după prezentarea dumneavoastră și am vrut să vă întreb de ce vă pierdeți timpul cu acest pacient. Va muri. De ce nu ajutați pe cineva care are un viitor?

întrebarea lui m-a șocat și m-a înfuriat. A fost crud. Părea clar pentru mine și pentru Anthony că analiza lui l-a ajutat să-și depășească anxietatea și depresia, atât cât să poată să se folosească de doctorii săi. Analiza l-a ajutat și să trăiască în necunoscut. în cuvintele lui: „Trăiește bine cât poți, mori bine când trebuie“.

Totuși, întrebarea analistului american mi-a rămas în minte și m-a făcut să îmi dau seama cât de protector am devenit față de pacientul m6u.

Câteva zile mai târziu, Anthony m-a întrebat dacă aș continua să îl văd în eventualitatea că va fi internat în spital. I-am spus că aș veni în fiecare zi pentru ședința lui; am continua să ne vedem așa cum o făceam acum, de cinci ori pe săptămână.

— Dar dacă cei de la spital nu vă vor lăsa?

— Nu cred că cineva mă poate opri să te văd în timpul orelor de vizită, să îmi trag un scaun în spatele tău și să continuăm să vorbim.

— Poate ne vor da voie într-o cameră, dar dacă nu, am putea să tragem draperia în jurul nostru, nu-i așa?

— Vrei să știi dacă voi fi cu tine atâta timp cât vei avea nevoie, și voi fi.

A răspuns că știa că voi fi cu el, apoi a plâns.

Doar după acest schimb am fost cu adevărat în stare să punem în cuvinte ceea ce-și dorea el. Mai degrabă s-ar fi sinucis spre sfârșit, decât să știe că virusul a câștigat. Nu dorea să moară înfricoșat sau singur; pe cât posibil, dorea să evite durerea. Nu dorea să moară într-o

stare de panică sau de persecuție, ci „să fiu în stare să îmi trăiesc moartea".

Anthony se considera norocos. La douăzeci și doi de ani de când ne-am întâlnit prima oară, încărcătura sa virală este nedetectabilă și numărul celulelor CD4 este în limita normală. E sănătos. Pentru că nu se mai teme

- că boala sa va deveni o realitate dacă se gândește sau vorbește despre ea, a devenit proactiv în îngrijirea lui medicală. Și medicamentele potrivite au venit la timpul potrivit.

— înghite asta, fraierule, gândește el, pe când își ia doza zilnică de pastile.

încă ne mai întâlnim, dar nu atât de des. Și, deși mai rar, mai sunt dăți când adoarme pentru câteva minute în ședință — de obicei în ziua unui test de sânge sau a rezultatelor lui sau după auzirea unor vești legate de moartea unei rude sau prieten. Când se întâmplă asta acum, e un semn, care ne reamintește amândurora că moartea e mai aproape decât am vrea să credem.

Acum mă gândesc că tăcerile lui Anthony au exprimat lucruri diferite la momente diferite: durere, o dorință de a se apropia de mine, dar de a rămâne separat și o dorință de a opri timpul. Anthony mi-a spus că el a simțit că aceste tăceri erau și ele vindecătoare, șansa ca el să regreseze, să fie îngrijit. Liniștea profundă era semnul încrederii profunde a lui Anthony. S-ar putea ca tăcerile lui să fi fost o cale de a repeta momentul morții lui, dar cele mai multe dintre ele erau ceva prin care am trecut împreună. Și făcând asta, Anthony a descoperit că putea să îndure cu mai multă ușurință ideea morții sale, să accepte tăcerea, pentru că se simțea viu în mintea altcuiva.

DESPRE ÎNCHEIERE

Conform însemnărilor mele, am văzut-o pe Alice P. pentru o consultație în iunie 1988. Ea a deschis întâlnirea noastră prin a-mi spunp;

— Nu m-am mai simtit eu însămi de multi ani. Nu

știu cum să ies din asta.

Mi-a spus câte ceva despre familia ei. Ea și soțul ei au vrut să le dea celor două fiice ale lor un start bun, și „fetele“ s-au descurcat bine — anul acesta, fiica lor cea mai mică își va lua diploma în medicină de la Oxford. Spre sfârșitul consultației, Alice s-a aplecat în față

pe scaunul pe care stătea. Mi-a spus că în urmă cu nouăsprezece ani, cel de-al treilea copil al său, Jack, a murit pe neașteptate. Avea trei luni.

— Era într-o zi de vineri — pe 27 iunie 1969 — chiar după prânz. L-am hrănit pe Jack și l-am așezat la somn. Când m-am întors, era mort.

Am ascultat în timp ce Alice îmi descria un pasaj dinA *Grief Observed (Un doliu observat)* a lui C.S. Lewis, în care Lewis pierde din ce în ce mai mult amintirea soției sale moarte: „Asemenea fulgilor de nea căzuți pe amintirea ei până când adevărata ei formă e ascunsă“, spune Lewis. Nu e la fel pentru mine, a spus Alice. îmi amintesc totul despre Jack — mirosul pielii lui, zâmbetul lui, totul.

Rămânând absolut nemișcată, ea a spus:

— în urmă cu câteva zile eram în bucătărie pregătind micul dejun și la radio era povestea aia groaznică despre acei copii care au fost omorâți într-un accident de navigație. M-am gândit — „Jack e păzit de înec“. Gândesc așa: Jack e ferit de șoferii băuți. Jack nu va face niciodată cancer sau stop cardiac — copilașul meu e în siguranță. E o nebunie. Nu ar trebui să gândesc așa.

Acum șase luni, Edmund K. a cerut să mă vadă pentru o consultație. La douăzeci și nouă de ani, Edmund era deja directorul unei organizații umanitare internaționale. De-a lungul anilor anteriori vizitase peste treizeci de țări supervizând munca de ajutorare din Afganistan, Sudan și Irak. Lua antide-presive de la vârsta de nouăsprezece ani, când tatăl său s-a sinucis.

— Nu ar trebui să iau antidepresive, mi-a spus el mie. Dar de fiecare dată când încerc să scap de ele, mă trezesc înapoi unde eram când aveam nouăsprezece ani — furios pe tatăl meu pentru că s-a omorât. E o tâmpenie. Ar fi trebuit să o închei cu asta demult.

Alice P. și Edmund K. sunt îndoliați, fiecare în felul său. Ceea ce au în comun este o amplificare a suferinței din cauza faptului că sunt blocați în ideea de încheiere.

Ei suferă mai mult pentru că amândoi așteaptă să progreseze, să treacă de anumite stadii ale durerii de doliu. Și când nu e așa, ei simt că fac ceva greșit sau, mai precis, că e ceva greșit la ei. Ei suferă dublu — în primul rând din cauza durerii doliului și apoi din cauza tiraniei lui trebuie: „Ar fi trebuit să ies din asta“, „nu ar trebui să fiu așa de supărat“, „ar fi trebuit să trec peste asta până acum“ și așa mai departe. E destul de puțin spațiu aici pentru explorare emoțională sau pentru înțelegere, acest fel de a fi conduce la dispreț de sine, disperare, despresie.

Noțiunea de încheiere — de a se fi terminat cu doliul — își are rădăcinile aproape sigur în lucrările lui Eisabeth Kübler-Ross. în anii ’60, Kübler-Ross a identificat cinci stadii psihologice în experiența pacien-tilor bolnavi în fază terminală, dintre care ultimul este acceptarea. Cu aproximativ douăzeci de ani în urmă, Kübler-Ross și mai mulți consilieri de doliu au început să folosească exact aceste cinci stadii pentru a descrie atât experiențele celui care moare, cât *și pe* cele ale celui îndoliat.

Pentru multă vreme am crezut că Kübler-Ross s-a înșelat. „Stadiile psihologice“ ale trecerii în neființă și cele ale doliului sunt complet diferite. Pentru persoana care moare există un sfârșit^flar asta nu e la fel pentru persoana care e în doliu. Persoana care jelește trăiește mai departe și pentru atâta timp cât trăiește există întotdeauna posibilitatea de a simți doliul.

Fiecare dintre noi jelește diferit, dar în general șocul inițial și frica declanșată de moarte se diminuează cu timpul. Prin jelit ne simțim din ce în ce mai bine, deși niște dureri în inimă rămân. Vacanțele și aniversările sunt cunoscute ca fiind cele mai dificile. Doliul se poate retrage și apoi, fără vreo avertizare, reînvie. Pierderea unui

copil, o pierdere prin suicid — aceste pierderi și multe altele pot și chiar provoacă o durere pe termen lung.

Cu toate astea, încheierea este ceea ce profesia de consiliere tinde să promită. „Literatura doliului“ — un subgen înfloritor al „literaturii recuperării“ — oferă aceste titluri recente: *In the Presence of Grief: Helping Family Members Resolve Death, Dying, and Bereavement Issues (în prezența doliului: ajutând membrii familiei să rezolve doliul, moartea și agonia), Grief Steps: Steps to Regroup, Rebuild and Renew After Any Life Loss (Pașii doliului: pași ai regrupării, reconstrucției și reînnoirii după orice pierdere din viață)* și *The Grief Recovery Handbook (Manualul vindecării de doliu).* Acesta din urmă este recomandat de Amazon: „Ca un facilitator al doliului, acesta este unicul text pentru cursanții mei. E minunat!“, spune un comentariu și „adaugă această carte metodelor tale de ieșire din doliu!“. înțelegeți care e ideea: doliul tău e ceva ce poate fi reparat. Poți să te vindeci. Poți să închei doliul.

Experiența mea e că încheierea este o fantasmă extraordinar de fascinantă a doliului. Este ficțiunea că putem iubi, pierde, suferi și apoi *să facem ceva* prin care să punem capăt pentru totdeauna durerii noastre. Vrem să credem că putem ajunge la încheiere pentru că doliul ne poate surprinde și ne poate tulbura — chiar și după ce au trecut ani de la pierderea noastră.

Pe 15 noiembrie 2008, într-o zi de vineri, un incendiu de vegetație a măturat dealurile și canioanele de deasupra localității Montecito din California, rănind mai mult de câteva zeci de oameni și distrugând 210 case. Una dintre acele case îi aparținea surorii mele. Deși nu a fost rănită, ea și soțul ei au pierdut totul în afară de hainele de pe ei.

La o lună după incendiu, când vorbeam la telefon, sora mea mi-a spus despre felul în care comunitatea s-a adunat — restaurantele au donat hrană gratuită acelora care pierduseră ceva în incendiu. Ea mi-a descris procesul de obținere a ajutoarelor federale, mi-a vorbit despre diversele posibilități de împrumutare și mi-a mai spus

cât de mult sprijin a primit de la un angajat guvernamental în legătură cu cererea ei.

I-am spus surorii mele că îi admiram pragmatismul, abilitatea sa de a se aduna și a duce lucrurile mai departe.

Apoi ea mi-a spus că fusese la un clarvăzător.

Am fost surprins de asta, dar și mai surprins de propria mea reacție. Când sora mea mi-a spus că a vorbit cu mama noastră — care era moartă de mai bine de douăzeci de ani —, am izbucnit în lacrimi și m-am auzit întrebând-o:

— Ce a spus mama?

După ce convorbirea noastră telefonică s-a terminat, mă gândeam că ne îndreptăm spre clarviziune când avem nevoie de morții noștri și nu putem accepta că moartea e finalul. Vrem să credem că un clarvăzător poate readuce mortul nostru în lumea celor vii. încheierea este la fel de înșelătoare — este speranța falsă că putem domoli durerea doliului nostru viu.

DESPRE TREZIREA DINTR-UN VIS

Acum câțiva ani, chiar înainte de Crăciun, fiul meu de patru ani a fost internat în spital. A făcut o infecție numită celulită preseptală pe pielea din jurul ochiului drept — pleoapa lui era închisă, vineție și umflată. Medicii erau îngrijorați că infecția ar fi putut să meargă spre nervul optic, apoi în creier. I s-a administrat penicilină intravenos și a fost monitorizat continuu. Timp de șapte săptămâni, soția mea și cu mine am stat cu el și am intrat în ritmul secției de copii — dozele regulate de medicamente ale fiului nostru, schimbul la douăsprezece ore al asistentelor, vizita de dimineață a medicilor. Acoperirea cu zăpadă a străzilor ne-a sporit sentimentul de izolare.

în prima noapte după ce ne-am întors acasă, fiul meu a refuzat să își ia antibioticele. Soția mea și cu mine am pledat alarmați, înlăcrimați

și furioși, toate fără niciun folos. în cele din urmă, i-am spus o poveste de pe vremea când trebuia să îmi scot amigdalele și am fugit de două asistente care au venit să mă ducă în blocul operator.

— Pur și simplu nu voiam să merg, am spus.

Fiul meu a ținut seama de asta și, după câteva minute, a fost de acord să își ia medicamentele. La

vremea culcării, cu poveștile gata citite și cu lumina stinsă, m-a rugat să îi mai spun despre vremea când am fugit de asistente.

în noaptea aceea am fost uluit de un vis care a început să se dizolve imediat ce m-am trezit. Aveam o imagine a mea încercând să prind o șopârlă de culoarea ierbii care fusese închisă între două stânci, dispărând în pământ. Am simțit visul ca pe o amintire — avea culorile unui vechi aparat de fotografiat, probabil ceva ce mi se întâmplase de fapt când eram copil. M-am gândit că visul avea ceva de-a face cu boala fiului meu, dar ce? Apoi mi-a amintit alt detaliu din vis, cele patru litere S, I, D, A.

Am stat pe întuneric pentru câteva momente gân-dindu-mă la vis, dar nu am reușit să îmi amintesc mai multe. Frustrat, m-am ridicat din pat, am mers în bucătărie și mi-am umplut un pahar cu apă de la robinet. Ceasul verde digital de la ctîptor arăta 01:25. Mi-am luat paharul și m-am dus în sufragerie, în partea de sus a casei. Am stat acolo în tăcere, liniștea era întreruptă doar ocazional de un autobuz care circula toată noaptea și care își schimba vitezele la dealul de după colț.

Ca psihanalist, mă simt inconfortabil când nu îmi pot aminti un vis. E irațional, desigur, dar a eșua să îmi amintesc mă face să mă simt jenat, un fel de impostor. Poți să critici, dar nu poți să-ți admiți critica, am gândit pentru mine de mai multe ori. în acea noapte am făcut ceea ce psihanaliștii le spun pacienților lor să facă atunci când încearcă să recapete detaliile unui vis: mi-am lăsat mintea să

asocieze liber — dând voie fiecărui gând pe care îl aveam să plutească la suprafață, indiferent cât de ilogic sau jenant era.

Primul gând: o poezie spaniolă. Era a lui Pedro Salinas? Nu știam exact cum era, dar mi-am amintit: „Ți-am uitat numele/Literele numelui tău se mișcă acum fără nicio legătură/Necunoscute unele altora/ Rearanjate ele formează reclame pe autobuze, sunt pe plicuri formând alte nume/Ești undeva acum, dar doar în bucăți, demontat, imposibil“.

în grabă, am recunoscut cele patru litere: AIDS[1] în spaniolă se spune SIDA, dar, totodată, aceleași litere rearanjate — ca literele din poezie, s-au amestecat.

Mi-am amintit de un tânăr care a venit să mă vadă cu ani în urmă pentru două consultații. Fusese recomandat de medicul său de familie pentru că era seropozitiv și refuza tratamentul pentru pneumonie. Aș fi putut găsi o cale de a-1 încuraja să își asculte medicul sau părinții?

în timpul primei noastre întâlniri, tânărul mi-a spus că era născut și crescut în Cornwall, într-un sătuc de la Vârful Șopârlei. „Șopârla e o peninsulă, punctul cel mai de sud al Britaniei, de fapt — Armada spaniolă a fost pentru prima oară văzută de pe câmpul de lângă casa părinților mei, a spus. Am vorbit despre boala lui, dar lipsa de preocupare pentru el însuși m-a tulburat. Am făcut tot ce am putut să ajung la el. Am discutat despre frica lui de moarte; i-am sugerat că apărarea lui împotriva anxietății era să nege că era bolnav și să refuze tratamentul. A plecat fără să fie convins de nevoia de ajutor, dar a promis că se întoarce pentru o a doua întâlnire în ziua următoare.

A întârziat la întâlnirea noastră. Când a ajuns, mi-a spus că a realizat că aveam dreptate, că avea nevoie să se îngrijească de sine. Dar în loc să accepte tratamentul, el a decis că cel mai bun

lucru era să ia o pauză. își rezervase deja o excursie la Carnavalul de la Rio — de ce nu ar pleca mai devreme?

în toamna următoare am auzit de la medicul lui că a murit — nu de pneumonie, ci de dizenterie.

Afară, a trecut un alt autobuz de noapte. Aceste două consultații, care nu păreau să se fi petrecut atât de demult, trebuie să fi avut loc cu cel puțin douăzeci de ani înainte. Tânărul avea doar douzeci și șase de ani când a murit. Părinții lui erau probabil încă în viață. Mi-am imaginat casa lor de la țărmul mării și câmpul de lângă ea acoperit cu o pătură de zăpadă. I-am văzut pe ei așa cum ar fi acum, împachetând cadouri, ascultând la radio, reamintindu-și de băiatul lor frumos în pijamaua lui de flanel, deschizând cadourile în dimineața de Crăciun.

îmi doresc să fi putut cumva să-l conving să își ia medicamentele, să vină la spital, să îi lase pe medicii lui să-l trateze. Dar la el era, asemenea șopârlei din visul meu, imposibil de ajuns.

Nu am știut cuvintele atupci și probabil că nu aș putea să găsesc nici acum cuvintele care l-ar fi convins să rămână. Privind în sus, am devenit conștient de reflecția mea în fereastra mare și întunecată. Mi-am simțit din nou neputința din seara precedentă — lipsa mea de putere pe moment, în fața refuzului fiului meu de a-și lua medicamentul, și frica mea că și el ar putea dispărea în pământ.

Astăzi, mulți dintre pacienții pe care i-am întâlnit când eram tânăr sunt plecați sau morți, dar uneori, ca atunci când te trezești dintr-un vis, descopăr că vreau să ajung la ei, că doresc să le mai spun ceva.

BIBLIOGRAFIE

PREFAȚĂ

Am avut grijă să protejez confidențialitatea pacienților mei. Am schimbat numele și am modificat toate particularitățile identificatorii

astfel încât să conserv anonimitatea pacienților fără a distorsiona natura muncii noastre împreună. Dacă am fost nesigur, am arătat pacientului meu schița și l-am invitat să comenteze; toți au dorit să își împărtășească experiența; mulți și-au exprimat speranța ca povestea lor să îi ajute pe alții.

Simone Weil, *Gravity and Grace,* Londra: Routledge and Kegan Paul, 1952, p. 132.

ÎNCEPUTURI

1

SIDA în limba engleză. *(N. red.)*

Cum putem fi posedați de o poveste care nu poate fi spusă

Citatul din Karen Blixen (Isak Dinesen), „Toate supărările pot fi suportate dacă le pui într-o poveste sau dacă spui o poveste despre ele“ este un epigraf al capitolului despre acțiune din *The Human Condition* de Hannah Arendt, Chicago: University of Chicago Press; a doua ediție revizuită, 1999.

D.W. Winnicott, „Conceptul de traumă în raport cu dezvoltarea individului în cadrul familiei, în *Spațiul de prăbușire. Explorări psihanalitice,* EFG, București, 2006.

Despre râs

Joseph Sandler, „Countertransference and Role-Responsiveness“, *International Review of Psycho-Analysis,* 1976, 3:43-47.

Despre cum lauda poate produce pierderea încrederii

Carol S. Dweck și Claudia M. Mueller, „Praise for Intelligence Can Undermine Children’s Motivation and Performance“, *Journal of Personality and Social Psychology,* 1998, Vol. 75, No. 1, 33-52.

Anne Enright, *Making Babies: Strumbling into Motherhood,* Londra: Vintage, 2005.

Darul suferinței

Phillip Yancey and Paul Brand, *The giffofPain: Why We Hurt and What We Can Do About It* (Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing, 1997).

Joyce McDougall, „Reflection on Affect: A Psychoanalytic View on Alexithymia“, in *Theatres of the Mind: Illusion and Truth on the Psychoanalytic Stage* (Londra: Free Association Books, 1986).

IUBIREA

Despre cum paranoia poate aduce eliberarea de suferință și poate preveni o catastrofă

Vezi: E. L. Auchincloss, R.W. Weiss, „Paranoid Character and the Intolerance of Indifference“, *Journal of the American Psychoanalytic Association,* 1992, 40:1013-37. îi sunt îndatorat lui Elisabeth Auchincloss și lui Richard Weiss; eseul lor m-a ajutat să mă gândesc la conexiunea dintre paranoia și indiferență și mi-a atras atenția asupra pasajului din *The Great War and Modem Memory* al lui Paul Fussell, Oxford: Oxford University Press, 1975; ediția revizuită 2000.

De ce părinții își invidiază copiii

Betty Joseph, „Envy in every day life“, in *Psychic Equilibrium and Psychic Change,* Londra: Tavistock Routledge, 1989.

Despre ură

Sigmund Freud, „Despre cea mai generală degradare a vieții erotice (Contribuții la psihologia vieții erotice II)“, în *Studii despre sexualitate, Opere,* voi. 6, București, Trei, 1999, p. 176.

Despre cum tânjitul după dragoste ne ține departe de ea

Charles Dickens, *Colindă de Crăciun,* București, Agora, 2011.

SCHIMBAREA

Despre cum o teamă de pierdere ne poate face să pierdem totul

Jim Dwyer și Kevin Flyinn, *102 Minutes: The Untold Story of the Flight to Survive inside the Twin Towers,* Londra: Arrow, 2005.

Leonard Shengold, *Haunted by Parents,* New Haven, Connecticut: Zale University Press, 2006.

Alix Spiegel, Analysis: *Studies into Psychology During Disasters,* Weekend All Things Considered, National Public Radio, 11 septembrie 2004.

Despre cum negativismul nostru previne capitularea noastră în fața iubirii

Stuart S. Asch, „Varieties of Negative Therapeutic Reaction and Problems of Technique“, *Journal of the American Psychoanalytic Association,* 1976, 24:383-407.

Anna Freud, „Notes on a Connection Between the States of Negativism and of Emotional Surrender“ din *The Writings*

of Anna Freud: Indication for Child Analysis and Other Papers 1945-1956, New York: International Universities Press, 1968. Dan McCall, *The Silence of Bartleby,* Itacha, New York: Cornell University Press, 1989.

Herman Melville, Bartleby. *O povestire de pe Wall Street,* București, Humanitas, 2007.

Despre pierderea unui portofel

Anna Freud, „About Losing and Being Lost“, *The Psychoanalytic Study of the Child,* 1967, 22:9-19.

Karen Homey, „The Problem of the Negative Therapeutic Reaction“, *Psychoanalytic Quarterly,* 1936, 5:29-44.

Dr. Seuss, Did I Ever *Tell You How Lucky You are?,* Londra, HarperCollins, 2004.

William Styron, *Darkness Visible: A Memoir of Madenss,* Londra, Picador, 1991.

De ce trecem din criză îrfcriză

D. W. Winnicott, „Psihanaliza și sentimentul de vinovăție“, în *Procesele de maturizare, Opere,* voi. 4, București, Trei, 2004.

Despre a fi plictisitor

Samuel Beckett, „Sfârșitul jocului“, în *Așteptându-l pe Godot. Elentheria. Sfârșitul jocului,* București, Curtea Veche, 2010.

Betty Joseph, „The Pacient Who Is Difficult To Reach“, în *Psychic Equilibrium and Psychic Change,* Londra: Tavistock/Routledge, 1989.

Reîntoarcerea

Vezi: „My Holocaust Problem“, în *The Half-Life of an American Essayist* de Arthur Krystal, Jaffrey, New Hampshire, David R. Godine, 2007. Eseul lui Krystal face referire la multe dintre problemele atinse aici, de asemenea dintr-o perspectivă personală. El scrie: „Dacă viața minții este o serie de pași ce implică